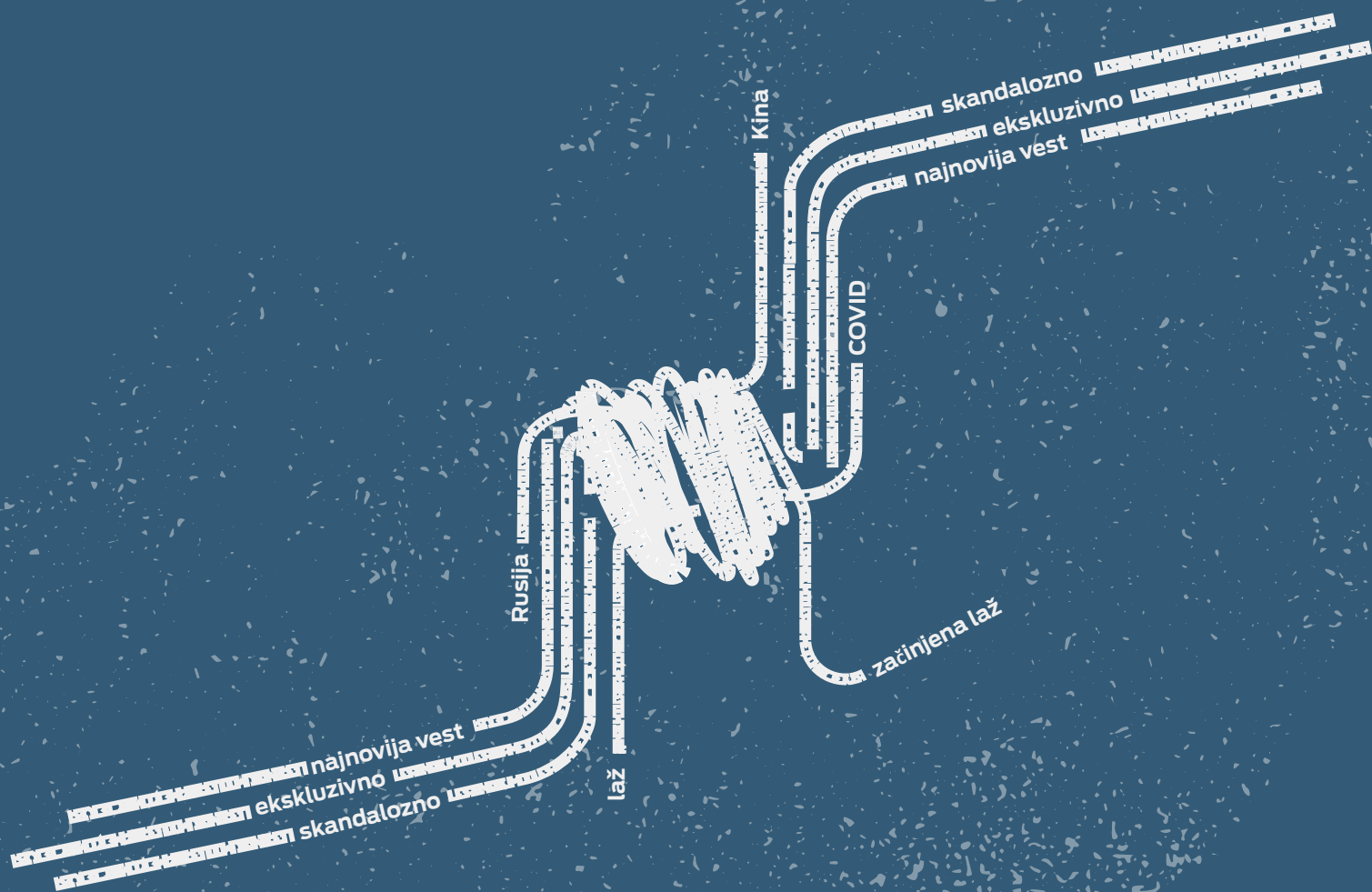

U VRTLOGU LAŽI

Funded by
the European Union

BYRN
BALKAN
INVESTIGATIVE
REPORTING
NETWORK | KOSOVO

IZDAVAČ: BIRN KOSOVO

AUTORI:

Krešnik Gaši, Visar Prebreza, Dren Gerguri,
Albuljena Sadiku

UREDNIKA:

Jeta Džara

MONITORING TIM:

Valjon Fana, Emirjeta Vlaniu, Gentiana Ahmeti, Ardita Zećiri,
Mediana Halili, Vljera Šabani, Diedon Nidža

DRUŠTVENI EKSPERIMENT:

Arjana Beriša, Luran Beriša, Bubuljina Peni,
Era Hasani, Vljera Šabani

OMNIBUS ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA:

UboConsulting

SARADNICI:

Diedon Nidža

EKSPERT ZA DRUŠTVENE MREŽE:

Granit Mavrići

LEKTOR I KOREKTOR IZDANJA NA ENGLJESKOM JEZIKU:

Lorens Marzok

MENADŽER PROJEKTA:

Albulena Sadiku

PREVOD NA SRPSKI JEZIK I LEKTURA:

Be Translated i Ivana Nikolić

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI:

Izrada ove publikacije omogućena je finansijskom podrškom Evropske unije. Njen sadržaj je isključiva odgovornost BIRN-a i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Sadržaj

	REZIME	5
	Preporuke	10
	Metodologija	18
I	Nalazi u vezi sa stranim uticajem i propagandom protiv integracije	20
	1.1 Ratnohuškački dezinformacioni narativi Kremlja	22
	1.2 Dezinformacioni narativ da NATO i Zapad podržavaju samo Albance	29
	1.3 Narativi da NATO i Zapad podržavaju Srbe	32
	1.4 Dezinformacioni narativ o kriminalizaciji NATO-a	35
	1.5 Dezinformacioni narativi da Zapad i NATO pripremaju Albance za rat protiv Srba	37
	1.6 Narativi i dezinformacije u vezi sa dijalogom Kosova i Srbije i narativi protiv diplomata EU i SAD	41
	1.7 Narativi i dezinformacije o EULEKS-u, Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu Kosova	47
	Kineski uticaj u medijima i javnosti	53
	1.8 Promotivni narativi o kineskoj privredi i proizvodima	53
	1.9 Kineski antiamerički narativi	55
	1.10 Narativi o javnom zdravlju koje podržava Kina	57
II	Narativi i dezinformacije koji narušavaju bezbednost, smanjuju poverenje u Zapad i pogoršavaju međuetničke odnose	60
	2.1 Dezinformacije o međuetničkim odnosima i incidentima	61
	2.2 Narativi zasnovani na etničkoj pripadnosti i dezinformacije o javnim ličnostima	66
III	Dezinformacioni narativi koji se odnose na zdravstvo i privredu	74
	3.1 Korišćenje dezinformacija u cilju prodaje određenih proizvoda	75
	3.2 Dezinformacije o KOVID – 19	78
	3.3 Dezinformacije o cenama energenata	81
IV	Kapacitet Kosova da se bori protiv dezinformacija	83
	4.1 Opšta populacija na Kosovu i dalje je ranjiva na dezinformacije	85
	4.2 Ograničeni kapaciteti institucija da se bore protiv dezinformacija	91
	4.3 I mediji i obrazovne institucije suočavaju se sa ozbiljnim ograničenjima u zaštiti društva od dezinformacija	93
	ANEKS I: REZIME FOKUS GRUPA	95
	ANEKS II: DETALJNA METODOLOGIJA OVE STUDIJE	100

Rezime

Mediji, institucije i društvo se suočavaju sa značajnim izazovima da delotvorno odgovore na pitanje dezinformacija. Na Kosovu ne postoje jasna vizija i poseban strateški pristup kada je reč o borbi protiv ove pojave, što ima za posledicu da dezinformacije u znatnoj meri utiču na javno mnjenje u ovoj državi.

Bez održivog finansiranja, sa ograničenim ljudskim resursima, nejasnom uredničkom politikom i prisustvom spoljnih uticaja, mediji su u nekim slučajevima postali kreatori i pojačivači dezinformacija. Prikupljeni podaci pokazuju da su društvene mreže i internet platforme specijalizovane za lažne vesti i dalje glavni izvori širenja dezinformacija. Međutim, u nekim slučajevima krivicu snose čak i tradicionalni, profesionalni mediji.

Kosovske institucije nisu bile u stanju da uspostave mehanizme za praćenje širenja dezinformacija, a pravosuđe nije uspelo da se izbori sa ovakvim slučajevima. Ključni izazovi su nedostatak programa medijske pismenosti i nedovoljan kapacitet obrazovnog sistema da omogući medijsko obrazovanje. Posledično, kosovsko društvo je i dalje podložno dezinformacijama, iako podaci pokazuju da one imaju ozbiljan uticaj na javno mnjenje.

Cilj ovog izveštaja jeste da pokaže kako izgleda ceo proces dezinformisanja na Kosovu. Dezinformacije nekada dolaze iz inostranstva, ali u najvećem broju slučajeva one kreću od kuće. Kosovsko društvo čini 1,7 miliona ljudi koji slušaju laži koje se ponavljaju, koje postaju deo javnog diskursa i koje potom prerastaju u narative. Ovaj izveštaj mapira ne samo dezinformacije, već i njihove narative: on je priča o našim lažima, a ne priča o našim životima.

BIRN je prikupljao podatke o dezinformacijama od oktobra 2022. do aprila 2023. godine. Cilj studije je da otkrije kakav je uticaj dezinformacija koje potiču iz Kremlja, Kine i drugih spoljnih izvora. Osim toga, cilj je i da se identifikuju dezinformacioni narativi koji se stvaraju unutar samog Kosova, kao i uticaj misinformacije, dezinformacije i malinformacije (za detaljnu definiciju svakog od ovih oblika, pogledajte tabelu na strani 101).

Kako je napredovala ruska invazija na Ukrajinu, tako je Kosovo postajalo meta ruskih kampanja dezinformacija, koje su bile usmerene na čitav Zapadni Balkan. Cilj Kremlja je bio da spreči integraciju Kosova u NATO i EU, i da na taj način utiče na odnos ove zemlje

sa spoljnim svetom. Na unutrašnjem planu međutim, ruske dezinformacije su imale za cilj da zaoštre već napete međuetničke odnose između kosovskih Srba i kosovskih Albanaca.

Dezinformacije koje su potekle iz Kremlja uspele su da pronađu svoj put do kosovskih medija, što znači da one nisu prošle uređivačku kontrolu niti su bile izbalansirane drugim izvorima informacija ili neophodnim kontekstom. Studija pred vama navodi primere medijskih kuća na albanskom i na srpskom jeziku koje objavljuju saopštenja Kremlja o događajima na Balkanu bez odgovarajuće uređivačke provere, što je dovelo do širenja dezinformacionih narativa koji pogrešno predstavljaju situaciju na Kosovu. Pored toga, informacije koje potiču od medija pod kontrolom Kremlja prevedene su na lokalne jezike i objavljene bez izričite naznake njihovog izvora. Izveštaj se detaljnije bavi ovim pitanjem u delu „Ratohuškački dezinformacioni narativi Kremlja“, gde pokazuje strategije koje Rusija koristi da poljulja javno mnjenje i političku dinamiku u svoju korist.

Narativi koji potiču iz medija pod kontrolom kineske vlade takođe su pronašli svoj put do medija i društvenih mreža na Kosovu. Ove tvrdnje se često šire bez adekvatne naznake da potiču iz medija koji i sami navode da su „mediji pod uticajem države“. Konkretno, lokalni mediji na Kosovu preneli su značajan broj novinskih članaka koje je proizvela kineska država, a koji se tiču kineske privrede. Ovo uključuje širenje vesti sa platformi kineske vlade, koje su prevedene na albanski jezik. Poglavlje ovog izveštaja pod nazivom „Kineski uticaj u medijima i javnosti“ govori o tome koliki uticaj Kina ima na medije koje god da su teme u pitanju - od promotivnih narativa o njenoj privredi do njenog stava o javnom zdravlju.

Ove studije ukazuje na veliko prisustvo spoljnih uticaja kada je reč o pojavi i distribuciji dezinformacija na Kosovu.

Što se tiče stvaranja i širenja dezinformacija unutar samog Kosova, studija pokazuje da su i medijske kuće i političari bili uključeni u proizvodnju propagande koja je za cilj imala pojačavanje tenzija između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, kao i širenje narativa protiv EU i NATO integracija.

Anti-NATO narativi prevashodno dominiraju u medijima na srpskom jeziku kao i među srpskim političarima na Kosovu. Međutim, vredno napomenuti da je bilo i slučajeva, doduše u manjoj meri, kada su anti-NATO narativi postojali i među albanskim političarima. Njih izveštaj detaljno razmatra u poglavlju „Dezinformacioni narativ da NATO i Zapad podržavaju samo kosovske Albance“.

BIRN-ova studija takođe analizira dezinformacione narative uperene protiv Evropske unije, EULEKS-a, misije Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu, i Specijalizovanih veća sa sedištem u Hagu.

Istraživanje pokazuje da je dijalog između Kosova i Srbije, koji predvodi EU, takođe bio praćen dezinformacijama o samim fasilikatorima imenovanim od strane EU i SAD.

Frustracija odsustvom napretka u dijalogu se u medijima često tumači kao krivica fasilikatora, koji nisu u stanju da nametnu sprovođenje potpisanih sporazuma. Dakle, iako se više od 91% građana Kosova izjašnjava da podržava EU integracije, neuspeh dijaloga između Kosova i Srbije doveo je do pojave anti-EU osećanja u zemlji, što je zatim iskorišćavano i preuveličavano kroz ruske dezinformacione narative.

Slično tome, neki političari na Kosovu i u Srbiji su se suočavali sa kampanjama zasnovanim na lažnim informacijama koje su imale za cilj da ih prikažu kao „izdajnike“ nacionalnih pitanja. Izveštaj pred vama se detaljnije osvrće na narative protiv Evropske unije u poglavlju „Narativi i dezinformacije u vezi sa dijalogom između Kosova i Srbije i narativi protiv diplomata EU i SAD“.

Ova studija se takođe bavila širenjem dezinformacija koje se odnose na kosovsku privredu. Jedan upečatljiv aspekt ovih dezinformacija je promovisanje korišćenja uglja kao održivog energetskog rešenja, uprkos njegovim implikacijama po životnu sredinu. Članci koji tvrde da se zemlje EU vraćaju na ugalj zapravo su samo preuveličavali činjenicu da su mnoge termoelektrane na ugalj ostale u stanju pripravnosti, tj. nisu ponovo počele sa radom. U poglavlju „Dezinformacioni narativi koji se odnose na zdravlje i privredu“ izveštaj otkriva ekonomske dezinformacione narative, od prevara koje se koriste lažnim novinskim člancima do netačnih informacija o cenama električne energije.

Kreiranju dezinformacija na Kosovu doprinose različiti akteri: političari, registrovane i neregistrovane medijske kuće, kao i stranice na društvenim mrežama. Neki mediji su postali ti koji šire dezinformacije samo zato što ne primenjuju međunarodne standarde profesije i osnovno proveravanje činjenica.

Analiza podataka sa društvenih mreža otkrila je da su određene platforme uključene u proizvodnju dezinformacija uspostavile specijalizovane mreže distribucije. Ovi izvori dezinformacija koriste nekoliko stranica na društvenim mrežama, nekada i do 11, kako bi sistematski širili lažne informacije. Ove platforme tako postaju fabrike lažnih vesti, koje

neprestano izbacuju i propagiraju obmanjujući sadržaj. BIRN-ovo istraživanje je identifikovalo konkretne slučajeve u kojima su članci koji sadrže lažne informacije konstantno objavljivani - nekad čak 173 puta u periodu od 18 meseci.

Pored analize lažnih članaka, u sklopu istraživanja je sprovedena anketa u kojoj je učestvovalo 1,056 građana Kosova, kojima su postavljana pitanja u vezi sa dezinformacijama. Rezultati ispitivanja javnog mnjenja pokazuju koje su posledice dezinformacija po građane Kosova, i otkrivaju da se značajan procenat stanovništva i dalje bori da razazna tačne informacije, kao i da im nedostaje potrebno znanje kako bi identifikovali dezinformacije. Posledično, izveštaj naglašava važnost medijske pismenosti i negovanja veština kritičkog razmišljanja, kao osnovnih sredstava u borbi protiv dezinformacija. Većina ispitanika koristi društvene mreže, posebno Fejsbuk, koji služi kao primarni kanal za širenje dezinformacija. Prikupljeni podaci dodatno naglašavaju da kreatori takvog sadržaja koriste različite tehnike, uključujući manipulaciju video-zapisima, fotografijama i pisanim sadržajem.

Kada je reč o hvatanju u koštac sa dezinformacijama, situacija je podjednako izazovna i za kosovske institucije i donosiocce odluka. Kako bi procenili znanje i veštine javnih službenika, autori studije su sproveli svojevrsni društveni eksperiment u kome je učestvovalo 50 osoba različitih zanimanja, među kojima su bili nastavnici, lekari, sudije i tužioci. Tokom eksperimenta, novinari BIRN-a su učesnicima pokazivali novinske članke koji su delovali potpuno autentično, sa originalnim medijskim logotipima i dizajnom. Međutim, članci su sadržali lako proverljive lažne informacije u vezi sa stručnim oblastima učesnika eksperimenta, ali je većina ispitanika njihov sadržaj ipak ocenila kao istinit i izrazila spremnost da ih podeli dalje, bez prethodne provere. U kancelarijama za odnose sa javnošću u okviru kosovskih institucija zaposleno je preko 200 ljudi. Na osnovu fokus grupa u kojima su učestvovali predstavnici ovih odeljenja zaključuje se da ovi službenici nemaju adekvatno znanje o dezinformacijama, uključujući i to kako da ih prepoznaju i kako da na njih odgovore.

Iako Kosovo ima dinamično, slobodno, nezavisno i relativno demokratsko medijsko tržište, profesionalni mediji konstantno su plen dezinformacija. Do ove pojave ne dolazi usled političkih ili poslovnih pritisaka, već mnogo više usled odsustva čvrstih uređivačkih politika koje bi omogućile da se prepozna i odgovori na širenje dezinformacija koje potiču iz Rusije i Kine. Nedostatak obučениh urednika dodatno pogoršava situaciju, imajući u vidu da upravo oni igraju ključnu ulogu u proveri informacija i obezbeđivanju poštovanja standarda profesije. Pored toga, glavni izazov za mlade novinare je to što na medijsko tržište ulaze nakon što su proveli skoro dve decenije u obrazovnom sistemu koji ih ne uči kritičkom razmišljanju.

Istovremeno, manjinske zajednice, koje imaju mnogo veću potrebu za nezavisnim finansiranjem svojih medija usled ograničenih komercijalnih prihoda koji su im na raspolaganju, nemaju sigurne izvore finansiranja za proizvodnju informacija koje su otporne na državnu propagandu.

Sa pravne tačke gledišta, kosovski zakon o kleveti predstavlja jedno sredstvo za odgovor na dezinformacije, međutim rešavanje ovih predmeta na sudu traje u rasponu od pet do deset godina. Kosovo nema jedinstvenu strategiju, politiku ili bilo koji drugi dodatni mehanizam za suočavanje sa dezinformacijama i propagandom. Ova institucionalna ograničenja su posebno obrađena u poglavlju „Kapacitet Kosova da se bori protiv dezinformacija“ gde se procenjuje kako je Kosovo uspelo da odgovori na izazove koje donose dezinformacije.

U nameri da adresuje sveprisutan problem dezinformacija na Kosovu, ovaj izveštaj upućuje niz preporuka ključnim akterima, među kojima su kreatori politika, medijske organizacije i organizacije civilnog društva. Ove preporuke naglašavaju neophodnost veće međusobne saradnje, kao i izradu i sprovođenje programa medijske pismenosti i uspostavljanje snažnih mehanizama za proveru činjenica u okviru medijskih organizacija.

Na kraju, ovaj izveštaj daje dragocen uvid u dinamiku dezinformacija na Kosovu i u posledice koje ova pojava ima po građane. Izveštaj pruža zainteresovanim stranama strateški putokaz kako da se uhvate u koštac sa ovim pitanjem, i kako da neguju kulturu medijske pismenosti i veštine kritičkog razmišljanja.

Preporuke

VLADI KOSOVA:

- Kosovske institucije bi trebalo da izgrade neophodne kapacitete za identifikaciju izvora dezinformacija i da adekvatno odgovore na njih;
- Prema zaključcima fokus grupa u kojima su učestvovali službenici za odnose s javnošću, ovi zaposleni su zaduženi samo da proprate koje se dezinformacije šire o njihovom neposrednom „šefu“ (bilo da se radi o ministru ili šefu odeljenja). Ovo bi trebalo da se promeni: službenici za odnose s javnošću treba da se bave dezinformacijama koje štete zemlji, a ne samo pojedincima na čelu institucija.
- U svim javnim institucijama treba da postoji platforma zasnovana na veštačkoj inteligenciji, koja bi pomogla u praćenju i identifikovanju svih vrsta dezinformacija;
- Politički predstavnici moraju da budu u stanju da prepoznaju dezinformacije koje dolaze iz inostranstva i da znaju kako da na njih odgovore;
- Javne institucije bi trebalo da organizuju specijalizovane programe medijske pismenosti za javne službenike koji nisu dovoljno upoznati o tome kako da prepoznaju lažne vesti i dezinformacije;
- Kosovo bi trebalo da usvoji Strategiju medijske pismenosti, koju bi sprovodilo i kroz programe medijske pismenosti širom škola i univerziteta;
- Kosovske institucije bi trebalo da uspostave nezavisne fondove za inicijative usmerene na borbu protiv dezinformacija i za programe medijskog obrazovanja i medijske pismenosti, posebno u nevećinskim zajednicama.
- U društvu koje je već podeljeno kulturom, ekonomijom i obrazovanjem, Vlada Kosova bi morala da uradi sve da smanji distribuciju onih informacija koje narušavaju međuetničke odnose.
- U najmanju ruku, Vlada ne bi trebalo da predstavlja čitave regione kao kriminalne ili sklone švercu, jer je praksa pokazala da to dovodi do stigmatizacije čitavih zajednica.
- Neophodni su programi koji će premostiti jaz između mladih ljudi u obe zajednice, koji se trenutno edukuju u okviru dva različita državna obrazovna sistema, i po nastavnim planovima i programima koji stvaraju dublje podele.

PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA

- Sudije i tužioci bi trebalo da pohađaju specijalizovane programe obuke o tome kako da otkriju i postupaju sa dezinformacijama, povredama autorskih prava i pitanjima vezanim za klevetu i uvredu;
- Pravni sistem, uključujući policiju i druge bezbednosne institucije, trebalo bi da efikasnije istražuje i otkriva opasne izvore dezinformacija, posebno one koje potpiruju nasilje i mržnju. Finansijske istrage onih koji proizvode i šire dezinformacije bi takođe trebalo intenzivirati;

MEDIJIMA NA SVIM JEZICIMA I OBRAZOVNIM INSTITUCIJAMA

- Mediji na Kosovu treba da obrate pažnju na izvor sponzorisanog materijala koji se objavljuje na albanskom jeziku, s obzirom na to da je ova studija otkrila da se ruski i kineski propagandni materijal prevode na albanski jezik, i nude kosovskim medijima na objavljivanje.
- Mediji bi trebalo da proizvode sadržaj koji edukuje publiku o medijskoj pismenosti i posledicama dezinformacija.
- Mediji bi trebalo da pooštire svoje uređivačke politike i sam proces uređivanja tekstova, tako da sadržaj koji dele ne promoviše dezinformacije.
- Mediji bi trebalo da ažuriraju svoje uređivačke politike kako bi pomogli novinarima da lakše uoče rusku i kinesku propagandu, i da nakon toga odluče kako da predstave, uredi i kontekstualizuju ovaj materijal u svojim publikacijama.
- Ako se u kosovskim medijima objavi materijal koji sponzorišu Kina i Rusija, uz njega bi trebalo da idu i odgovarajući disklejmeri, odnosno izjave o odricanju od odgovornosti, kao i izvor, što bi upućivalo na to da mediji znaju da je reč o sponzorisanom sadržaju.
- Kosovski mediji bi trebalo da ojačaju svoje unutrašnje kapacitete za proveru činjenica, kao i svoje kapacitete za istraživanje izvora dezinformacija.
- Mediji moraju izbegavati zapaljiv jezik koji raspiruje mržnju između etničkih zajednica na Kosovu. To u praksi podrazumeva i da mediji brišu poruke koje sadrže govor mržnje sa svojih društvenih mreža.
- Bilo bi pohvalno kada bi TV voditelji političkih programa u udarnom terminu pozvali svoje gledaoce da se uzdrže od ostavljanja zapaljivih komentara na društvenim

mrežama ovih medija, posebno tokom protesta, postavljanja barikada i drugih okolnosti u kojima su etničke tenzije u porastu.

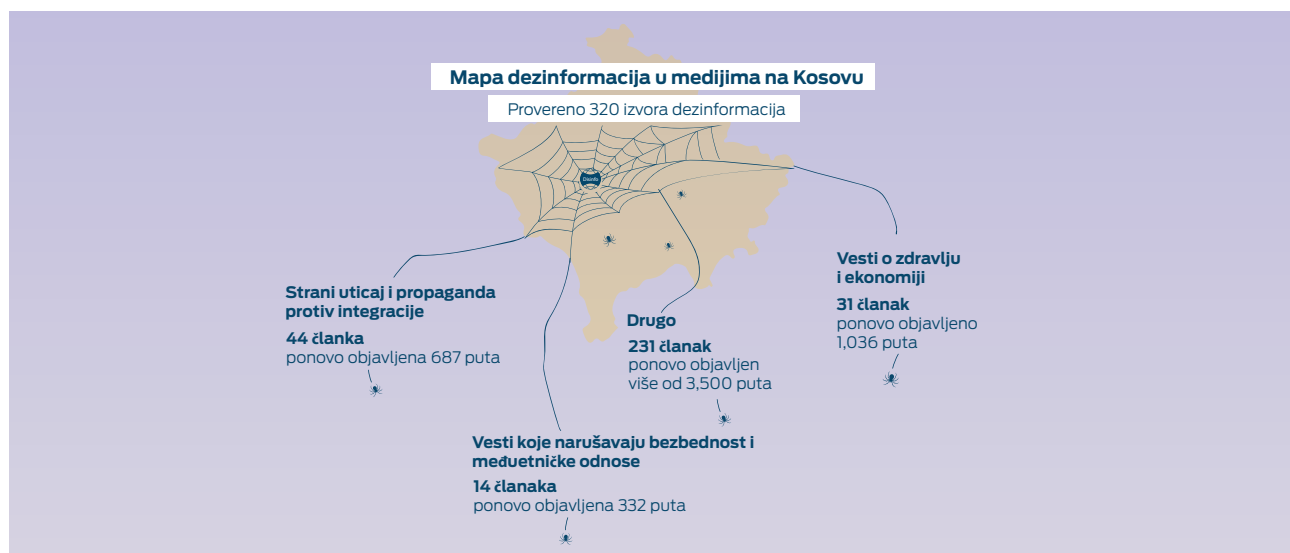
- Obrazovne institucije bi trebalo da pokrenu detaljna istraživanja o posledicama dezinformacija na svim jezicima na kojima se objavljuje na Kosovu (ovo uključuje medijske kuće na albanskom i srpskom jeziku).
- Umesto da ih promovišu na svojim platformama, influenseri bi trebalo da počnu da se edukuju o tome kako prepoznati dezinformacije.

MEDIJSKIM REGULATORNIM TELIMA

- Savet za štampu Kosova bi trebalo da ojača kapacitete kako bi bio u stanju da identifikuje medije koji ponovo objavljuju ili prenose dezinformacije, kao i da izriče adekvatne sankcije medijima koji krše etičke standarde.
- Nezavisna komisija za medije, NKM, trebalo bi da ojača kapacitete za praćenje i da izriče adekvatne sankcije medijima koji krše etičke standarde.
- Nezavisna komisija za medije treba da ojača svoj nadzor nad potencijalno problematičnim sadržajem koji se emituje preko kablovskih mreža.
- Nezavisna komisija za medije i Savet za štampu Kosova treba da osmisle i realizuju nezavisne projekte medijske pismenosti, kao i da potraže odgovarajuće medijske partnere.

SKUPŠTINI KOSOVA

- Skupština Kosova bi trebalo da ubrza postupke za izmenu i dopunu Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije i Zakona o Radio-televiziji Kosova, RTK.
- Skupština Kosova bi trebalo da obezbedi dovoljna finansijska sredstva za Nezavisnu komisiju za medije, kako bi joj omogućila da poveća nadzor i praćenje poštovanja etike među radiodifuznim medijima.
- Trebalo bi organizovati specijalizovane programe za političare i poslanike kako bi se edukovali o tome kako da izbegnu širenje dezinformacija sa skupštinskih sednica.
- Poslanike u Skupštini Kosova treba podržati u tome da edukuju širu publiku, uključujući i njihove birače, o dezinformacijama i posledicama istih.

Slika 1. - Mapa dezinformacija u medijima na Kosovu na osnovu procene koju je obavila platforma Krypometer

Dezinformacije u kontekstu Kosova

Kosovo je država sa 1.7 miliona stanovnika. Oko 90% stanovništva čine Albanci, 5% Srbi, a preostalih 5% različite etničke grupe, uključujući Rome, Aškalijske, Egipćane, Turke, Bošnjake i Gorance. Kosovo ima 38 opština, od kojih je 27 sa većinskim albanskim stanovništvom, deset sa većinskim srpskim stanovništvom, a u jednoj opštini Turci čine većinu.¹ Nivo zadovoljstva građana Kosova radom ključnih institucija u proseku dostiže 50%. Prema UNDP-ijevom istraživanju javnog mnjenja koje je objavljeno 10. marta 2023, vladom Aljbina Kurtija zadovoljno je 44.9 % građana, radom Skupštine 39.1 %, a radom Kabineta predsednice 56.8 % građana.²

Kosovo je deo Zapadnog Balkana, a ovaj region je u brojnim istraživanjima označen kao ranjiv ili podložan na dezinformacije.³ U nastavku slede faktori koji doprinose ranjivosti Kosova na dezinformacije:

- **Spoljni uticaji**
- **Plodno tlo za međuetničke sukobe**
- **Nedostatak medijskog obrazovanja**
- **Nedostatak mehanizama za kontrolu medija**
- **Nedostatak znanja i kapaciteta drugih institucija u zemlji da se pozabave ovim pitanjem**

¹ Agencija za statistiku Kosova, Statistički godišnjak Republike Kosovo za 2022, septembar 2022, strana 30, <https://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/statistical-yearbook-of-the-republic-of-kosovo-2022>

² UNDP, Puls javnosti za 2023, 10. mart 2023. <https://www.undp.org/kosovo/press-releases/undp-publishes-public-pulse-brief-23>

³ Indeks ranjivosti na dezinformacije na Kosovu, Demokratija Plus, novembar 2022, <https://dplus.org/publikimet/indeksi-i-cenuesh-merise-ndaj-dezinformimit-ne-kosove/15369/>, <https://www.ndi.org/our-stories/monitoring-information-integrity-disorders-kosovo>, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/12/21/disinformation-in-the-western-balkans/index.html>

Februara 2008. godine Kosovo je proglasilo nezavisnost. Više od 100 zemalja u svetu priznalo je Kosovo, ali ne i pet zemalja članica EU.⁴ Srbija ne priznaje nezavisnost Kosova i nastavlja da izdvaja finansijska sredstva i šalje političke zastupnike da ometaju Kosovo, kako na unutrašnjem planu, uspostavljanjem paralelnih struktura, tako i na spoljnom, diplomatskim naporima čiji je cilj da obeshrabre druge države da priznaju suverenitet Kosova. Pored toga, Srbija je do sada sprečavala članstvo Kosova u mnogim međunarodnim organizacijama. Albanska i srpska zajednica na Kosovu i dalje imaju malo toga zajedničkog i žive u odvojenim društvima.

Ove dve zajednice su se do sada susrele sa nizom izazova kada je reč o procesuiranju ratnih zločina i postizanju pomirenja, a inicijative za tranzicionu pravdu su imale ograničen uspeh. Štaviše, albanska i srpska zajednica i dalje nisu saglasne oko onoga što se dešavalo na Kosovu tokom rata 1999.

Kosovski Albanci i kosovski Srbi i dalje imaju različite sisteme obrazovanja. Srpska zajednica svoje obrazovanje ostvaruje u okviru sistema Vlade Srbije,⁵ dok albanska zajednica organizuje svoje obrazovanje u okviru kosovskog obrazovnog sistema. Nijedna škola ni u jednoj zajednici ne uči učenike jezicima druge grupe. Razlike između dve zajednice prevazilaze pitanja jezika. Nijedna strana nije upoznata sa istorijom i kulturom druge strane. Nastavni planovi i programi obe zajednice nude različitu interpretaciju istih događaja, i ne obrađuju kulturu i vrednosti „suprotne” strane.

Sve ovo za posledicu ima to da dve zajednice žive u skoro paralelnim svetovima, u kojima su konstantno izložene narativima koji promovišu duboko nepoverenje u onu drugu. Zahvaljujući tome, ljudi su podložni tome da veruju u dezinformacije.

Rad na ovom izveštaju se poklopio sa važnim međunarodnim, političkim, ekonomskim i društvenim dešavanjima na Kosovu, koja su uticala na međuetničke odnose. Kosovo i Srbija su od 2011. godine krenule u dijalog usredsređen na „normalizaciju njihovih odnosa”. Više od jedne decenije kasnije, stvarna primena sporazuma između dve zemlje je veoma ograničena: tek jedna četvrtina potpisanih sporazuma je efektivno primenjena.⁶ Primena sporazuma dovela je do debate o raznim pitanjima, uključujući i pitanje registarskih tablica i uspostavljanje Zajednice srpskih opština.

⁴ Španija, Grčka, Slovačka, Rumunija i Kipar

⁵ Iako Ahtisarijev paket koji je prokrčio put nezavisnosti Kosova dozvoljava Srbima da koriste nastavne planove i programe iz Srbije, on i dalje zahteva da ti nastavni planovi i programi budu u skladu sa kosovskim ustavom. Vidi „Sveobuhvatan predlog za rešenje statusa Kosova”, član 7, tačke 7.1.1 i 7.1.2 http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf

⁶ BIRN je propratio sporazume potpisane između Kosova i Srbije sa organizacijama civilnog društva u Srbiji i rezultati tog praćenja mogu se naći na stranici BIG DEAL u listu Prishtina Insight <https://prishtinainsight.com/reports/>

Pitanje Zajednice srpskih opština je posebno sporno u albanskoj javnosti zbog straha da će prerasti u entitet sličan Republici Srpskoj. Prema Dejtonskom sporazumu, vlast u Bosni i Hercegovini je podeljena između dva autonomna entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska). Sporazum je takođe dao bosanskim Srbima realnu vlast na državnom nivou i pravo veta na mnoge strateške odluke. U kosovskoj javnosti preovlađuje bojazan da bi Zajednica opština sa srpskom većinom bila poput Republike Srpske, tj. da bi ugrožavala centralnu državnu vlast.

Štaviše, dezinformacije u vezi sa potencijalnim izbijanjem novog rata između Srbije i Kosova dodatno su podstakle tenzije. Srpski članovi institucija u četiri opštine na severu, koje su pretežno naseljene kosovskim Srbima, podneli su ostavke.⁷

Istorijska, obrazovna, jezička i kulturna podela koja postoji između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba utiče i na medijsku sliku. Nakon rata, na Kosovu su osnovani mediji koji pripadaju ili samo jednoj ili samo drugoj zajednici, te najčešće izveštavaju samo o pitanjima koja se odnose na zajednicu kojoj pripadaju. Prema Ahtisarijevom planu⁸ javni servis na Kosovu treba da premosti ovaj jaz uspostavljanjem dva kanala, jednog na albanskom i drugog na srpskom jeziku, kako bi se omogućila medijska zastupljenost obe zajednice. Kanal na srpskom jeziku, RTK 2, jeste uspostavljen, ali se i dan-danas bori da dopre do srpske zajednice.

Kosovski javni servis, RTK, na oba jezika nije uspeo da se izbori za uvođenje pretplate ili bilo kakvog vida javnog finansiranja koje bi mu omogućilo da, kao medijska kuća, ne zavisi od državnih sredstava. S obzirom na to da su privatne investicije ograničene, ovo je stvorilo situaciju u kojoj većina medija na srpskom jeziku na Kosovu u velikoj meri zavisi od finansijske podrške iz Srbije, što umanjuje njihovu nezavisnost. Mediji na albanskom jeziku na Kosovu, sa druge strane, imaju raznovrsnije finansiranje iz privatnih izvora i od međunarodnih donatora, što ih čini otpornijim i manje zavisnim od državnog finansiranja (samo se RTK oslanja na državno finansiranje).

Borb protiv dezinformacija nosi sa sobom značajne izazove, posebno kada je reč o efikasnosti medijskih regulatornih tela. Nezavisna komisija za medije (NKM) izdaje licence i nadgleda sprovođenje etičkog kodeksa kod radiodifuznih medija, dok se Savet za Štampu Kosova (SŠK) bavi radom onlajn medija putem samoregulacije. Međutim, rad NKM-a je nedavno doveden u pitanje usled nekonstituisanja odbora – Vlada Kosova je odbila da imenuje dovoljan broj članova u ovaj organ tokom nekoliko meseci u 2022/2023. Shodno tome, u datom vremenskom periodu je kompromitovana sposobnost NKM-a da nadgleda

⁷ „Kosovo: Serbs Agree to Dismantle Barricades After Talks,“ (Kosovo: Srbi se slažu da uklone barikade nakon razgovora) BBC News, 29. decembar 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64117730>

⁸ Sveobuhvatan predlog za rešenje statusa Kosova. Izveštaj Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Mart 2007. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kosovo%20S2007%20168.pdf>

i reguliše rad medija, što je rezultiralo njegovim neuspehom da ispuni ovu svoju zakonsku obavezu. Osim toga, institucija se suočila sa dugim periodima u kojima nije bila u stanju da donosi odluke. Napori NKM-a su ograničeni jer zapošljava samo mali broj posmatrača.⁹

S druge strane, SŠK¹⁰ je pokrenuo nekoliko inicijativa koje za cilj imaju implementaciju propisa i uspostavljanje reda u sferi onlajn medija, kao što je ažuriranje kodeksa za štampu i etičkog kodeksa jasnijim uputstvima o tome kako se odnositi prema dezinformacijama.¹¹

Pravosudni sistem takođe ne uspeva da se na pravi način pozabavi prekršajima medija. Istraživanje BIRN-a ukazuje na to da je manje od 10% predmeta koji se odnose na klevetu do sada adekvatno procesuirano ili rešeno.¹² Pravosudni sistem je takođe neadekvatno postupao i u pitanjima autorskih prava, na šta takođe ukazuje jedno od istraživanja BIRN-a.¹³

Građani Kosova su posebno podložni dezinformacijama zbog slabog obrazovnog sistema u zemlji. Kosovski učenici postigli su slabu ocenu na PISA testu, što pokazuje da učenicima u ovoj zemlji nedostaju veštine kritičkog razmišljanja. Uprkos tome, vlada još uvek nije počela da radi na strategiji koja bi uvela medijsko obrazovanje u škole.¹⁴

Skupština Kosova je usvojila Zakon o sajber bezbednosti početkom 2023. godine, kako bi nadomestila jaz između drugih zakona i agencija koje se bave ovim problemom. Ovim Zakonom osniva se Agencija koja se bavi isključivo rešavanjem izazova na polju sajber bezbednosti.

Prema Indeksu medijske pismenosti, Kosovo zauzima 39. mesto od ukupno 41 zemlje u Evropi.¹⁵ Uprkos niskim ocenama, Kosovo ima visoku stopu korišćenja medija i interneta.

⁹ *Nezavisna komisija za medije, Godišnji izveštaj o radu za 2021. godinu upućen Skupštini Republike Kosovo, strana 9, 78, <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Komisioni%20i%20Pavarur%20i%20Mediave%20Raporti%20Vjetor%20i%20pun%C3%ABs%20s%C3%AB%20KPM-s%C3%AB%20p%C3%ABr%20viti%202021.pdf>*

¹⁰ Članovi Saveta za štampu Kosova (Këshilli i mediave të shkruara të Kosovës - KMSHK) uključuju medije na albanskom, srpskom i turskom jeziku i to Arberesh.info, Betimi për Drejtësi, Bota Sot, Botapress.info, Buletini Ekonomik, Ekonomia Online, Epoka e Re, Fakte Plus, Front Online, Gazeta Blic, Gazeta Express, Gracanica Online, Indeksonline, Infosot, InLajmi, Insajderi, Jeta në Kosovë, Kallxo.com, Katror.info, Koha Ditore, Kosova Info, Kosova Live, Kosova Post, Kosovapress, Kosovo 2.0, Kultplus, Lajmi.net, Motilokal.com, Nacionale, New Perspektiva, PaRrotlla, Periskopi, Portali Radio Kontakt Plus, Radio Gorazdevac, Radio Kosovska Mitrovica, RajoniPress, Reporteri.net, Sbunker, Shqip.com, Sinjali, Sporti1, SuharekaOnline, Tan Haber, Telegrafi, Tribuna, Veriu.info, Zëri.

¹¹ Savet za štampu Kosova. Ažurirani kodeks za štampu, jun 2022. http://presscouncil-ks.org/wp-content/uploads/2022/06/press-code_design_47x10.5_EN_May-2022.pdf

¹² „Manje od 10% tužbi za klevetu dobilo epilog na sudu,” (Më pak se 10% e padive për shpifje me përgjigje nga gjykata) Kallxo, 24. april 2022, <https://kallxo.com/gjate/analize/me-pak-se-10-e-padive-per-shpifje-me-pergjigje-nga-gjykata/>

¹³ „Tužbe za povredu autorskih prava, sudovi nemi (Dosjet e heshtura të të drejtave të autorit)”, Kallxo, 27. maj 2022, <https://kallxo.com/gjate/dosjet-e-heshtura-te-te-drejtave-te-autorit/>

¹⁴ „Rezultati Kosova na testu PISA 2018 (Rezultatet e Kosovës në testin PISA 2018)”, Kallxo, 3. decembar 2019, <https://kallxo.com/lajm/dokument-rezultatet-e-kosoves-ne-testin-pisa-2018/>

¹⁵ OSIS, How It Started, How It is Going: Media Literacy Index 2022, oktobar 2022, str.9. https://osis.bg/wp-content/uploads/2022/10/HowItStarted_MediaLiteracyIndex2022_ENG_.pdf

Prema podacima Eurostata,¹⁶ Kosovo je 2022. godine zabeležilo najveći broj domaćinstava u Evropi sa priključcima na internet (96%). Ovaj procenat je najveći u regionu i veći je i od proseka EU (91%). Stopa internet penetracije iznosi približno 97%.¹⁷ Pored televizije, koja je najkorišćeniji izvor informacija na Kosovu i onaj kome se najviše veruje,¹⁸ tu su i onlajn mediji i društvene mreže. Zaključno sa januarom 2022. godine na Kosovu je bilo 1.04 miliona korisnika društvenih mreža. Fejsbuk je najkorišćenija mreža na Kosovu sa 869.2 hiljade korisnika.¹⁹

Široko rasprostranjeno korišćenje medija i nedostatak medijske pismenosti predstavljaju plodno tlo za dezinformacije i netačne informacije. Ranije studije su pokazale da veliki deo kosovskih građana ne može da napravi razliku između tačnih i netačnih informacija.²⁰ Pored toga, prema istraživanju koje je objavio Savet za štampu Kosova,²¹ više od 60% onlajn medija koji objavljuju informativne sadržaje funkcioniše bez urednika ili mehanizama za filtriranje sadržaja pre objave, što takođe povećava mogućnost širenja netačnih informacija na internetu.

Važno je uočiti medijske trendove, uz političke i društvene procese. 2022. godine, Indeks medijskih sloboda, koji objavljuju Reporteri bez granica, stavio je Kosovo na 61. mesto od 180 zemalja, što je za 17 mesta više nego u 2021.²² Ovo je najbolji rang od 2009. godine; međutim, mora se napomenuti da je metodologija promenjena upravo 2022. godine. Ipak, prema poslednjem dostupnom istraživanju za 2022, Kosovo je bolje rangirano od svojih suseda, uključujući Crnu Goru (63. mesto), Srbiju (79. mesto), i Albaniju (103. mesto), ali i od nekih zemalja EU, uključujući Bugarsku (91. mesto) i Grčku (108. mesto)..

Iako nacionalni pravni okvir garantuje slobodu štampe, Freedom House, organizacija koja prati slobodu medija širom sveta, primećuje da političari i poslovni interesi utiču na uređivačku politiku kosovskih medija.²³ Bezbednost novinara je drugo pitanje, a treba imati na umu i porast u broju napada na medijske radnike koji su izveštavali sa severa Kosova tokom događaja 2022. i 2023. godine²⁴.

¹⁶ „Osnovne brojke o Zapadnom Balkanu i Turskoj – informator, izdanje 2022“, Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/14589427/KS-05-22-089-EN-N.pdf/35508d49-956b-9f20-2c47-1b38636e38b6?t=1651049579047>

¹⁷ „DataReportal, Kosovo Digital Report 2022“, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-kosovo>

¹⁸ „Uloga medija u percepciji kosovske javnosti o ratu u Ukrajini, istraživački izveštaj, Priština, Univerzitet u Prištini, jul 2022.“ (Dren Gërguri et al., Roli i medieve në përciptimin e publikut të Kosovës për luftën në Ukrainë, raport hulumtues, Prishtinë, Universiteti i Prishtinës, korrik 2022; National Democratic Institute, Information Integrity in Kosovo: Assessment of the Political Economy of Disinformation, jul 2022, <https://www.ndi.org/sites/default/files/Information%20Integrity%20in%20Kosovo%20-%20Assessment%20of%20the%20Political%20Economy%20of%20Disinformation.pdf>)

¹⁹ DataReportal, Kosovo Digital Report 2022, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-kosovo>

²⁰ Gëzim Qerimi & Dren Gërguri, Infodemic and the Crisis of Distinguishing Disinformation from Accurate Information: Case Study on the Use of Facebook in Kosovo during COVID-19. *Information & Media*, 94, 2022.

²¹ Qerim Ondozi, Misinformation, Disinformation and Fake News in Online Media in Kosovo, jun 2022, http://presscouncil-ks.org/wp-content/uploads/2022/09/Raporti_Keqinformimi_ENG_Final-2.pdf

²² Reporters Without Borders, 2022 Press Freedom Index, <https://rsf.org/en/index>.

²³ Freedom, House, Freedom in the World 2022: Kosovo. <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2022>

²⁴ Reporters Sans Frontiers. Nakon porasta napada na novinare na Kosovu, od policije i međunarodnih snaga zatražena je bolja zaštita. 30. decembar 2022. <https://rsf.org/en/after-increase-attacks-journalists-kosovo-police-and-international-forces-asked-provide-better>

Metodologija

Istraživanje je obavljeno u 7 faza. Detaljan opis metodologije priložen je u aneksu ovog izveštaja:

- 1.**Faza: Identifikovanje 41 ključne reči i platformi za automatsko praćenje; Identifikacija i ručni pregled dezinformacija van zadatih ključnih reči;

- 2.**Faza: Više od 10,000 vesti/informacija identifikovano na osnovu zadatih ključnih reči; Više od 1,065 vesti/ informacija pregledano/analizirano pomoću Krypometër, BIRN-ove alatke koja detektuje lažan sadržaj, zbog njihovog sumnjivog sadržaja;

- 3.**Faza: Ispitivanje javnog mnjenja identifikovalo je 12 dezinformacionih narativa

- 4.**Faza: Sproveden je društveni eksperiment koji je identifikovao pet institucionalnih grupa koje su sklone da veruju u dezinformacije: sudije; tužioci; nastavnici; socijalni radnici; lekari;

- 5.**Faza: Organizovanje pet fokus grupa sa: članovima Saveta za štampu Kosova; menadžerima društvenih mreža; službenicima iz bezbednosnih institucija; novinarima; i organizacijama civilnog društva. Pripadnici ovih grupa su želeli da provere svoje kapacitete za borbu protiv dezinformacija, odnosno da vide koliko su podložni dezinformacijama.

- 6.**Faza: Analiza prikupljenih podataka i izrada izveštaja.

- 7.**Faza: Provera dobijenih podataka i informacija sa stručnjacima

Slika 2: Mapa prikupljanja podataka i korišćene metode (detaljna metodologija je priložena u Aneksu I.

Mapa prikupljanja podataka

Mapa prikupljanja podataka

TV i veb stranice

40 izvora

Influenseri i političari

60 izvora

Identifikovano
više od 1,000
informacija

Identifikovano
1,065 članaka sa
različitim ciljanim
narativima

6 – 14. marta 2023.

OMNIBUS

prikupljanje podataka

1,056

ispitanika

50.4%

žena

49.6%

muškaraca

12 pitanja
o lažnim vestima

19 pitanja o
izvorima informacija

Društveni eksperiment

50 javnih službenika

Nastavnici

Lekari

Tužioc

Sudije

Socijalni radnici

5 fokus grupa

40 predstavnika

Predstavnici medija

Članovi Saveta
za štampu

Menadžeri
društvenih mreža

Zvaničnici bezbednosnih
institucija

Analiza i razmatranje dobijenih podataka

Autori i istraživači analiziraju
identifikovane narative

3 nezavisna stručnjaka
pregledaju izveštaj

Ovaj Aneks predstavlja metodologiju
i definicije korišćene u izveštaju.

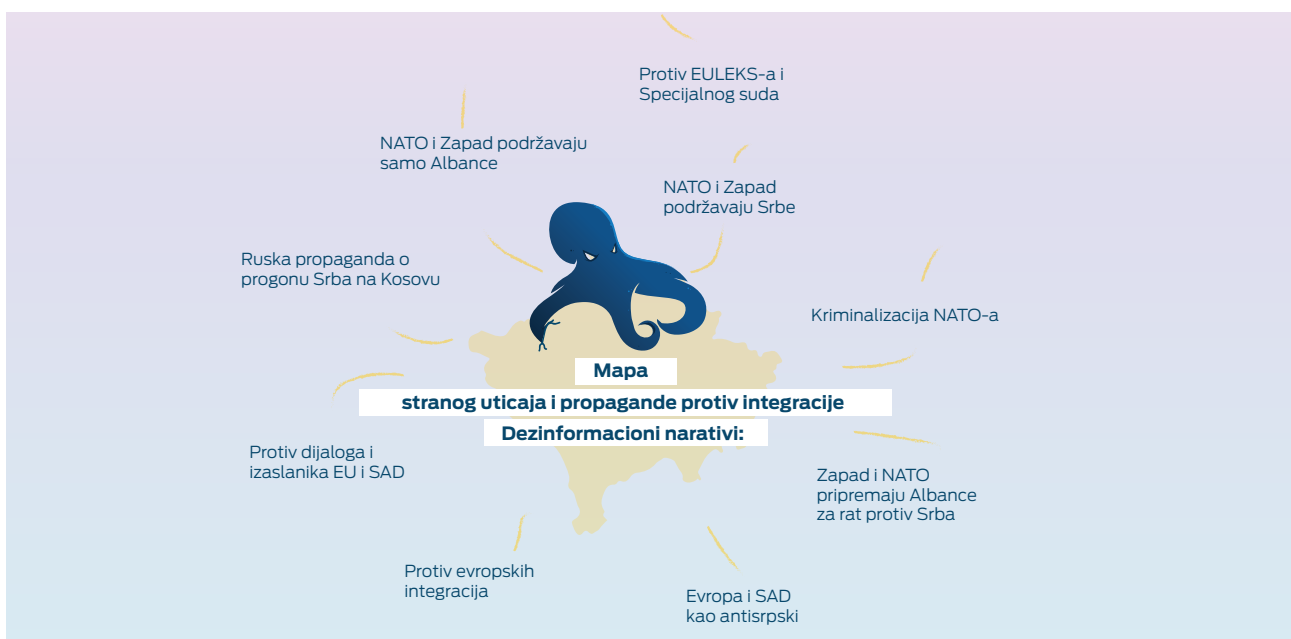
I. Nalazi u vezi sa stranim uticajem i propagandom protiv integracije

Studija je pokazala da je Kosovo u periodu od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023. bilo na meti stranog uticaja i dezinformacija. U jednom delu ovog istraživanja, BIRN se fokusirao na identifikaciju novinskih članaka koji su pod uticajem Rusije i Kine, kao i na način na koji su oni rašireni.

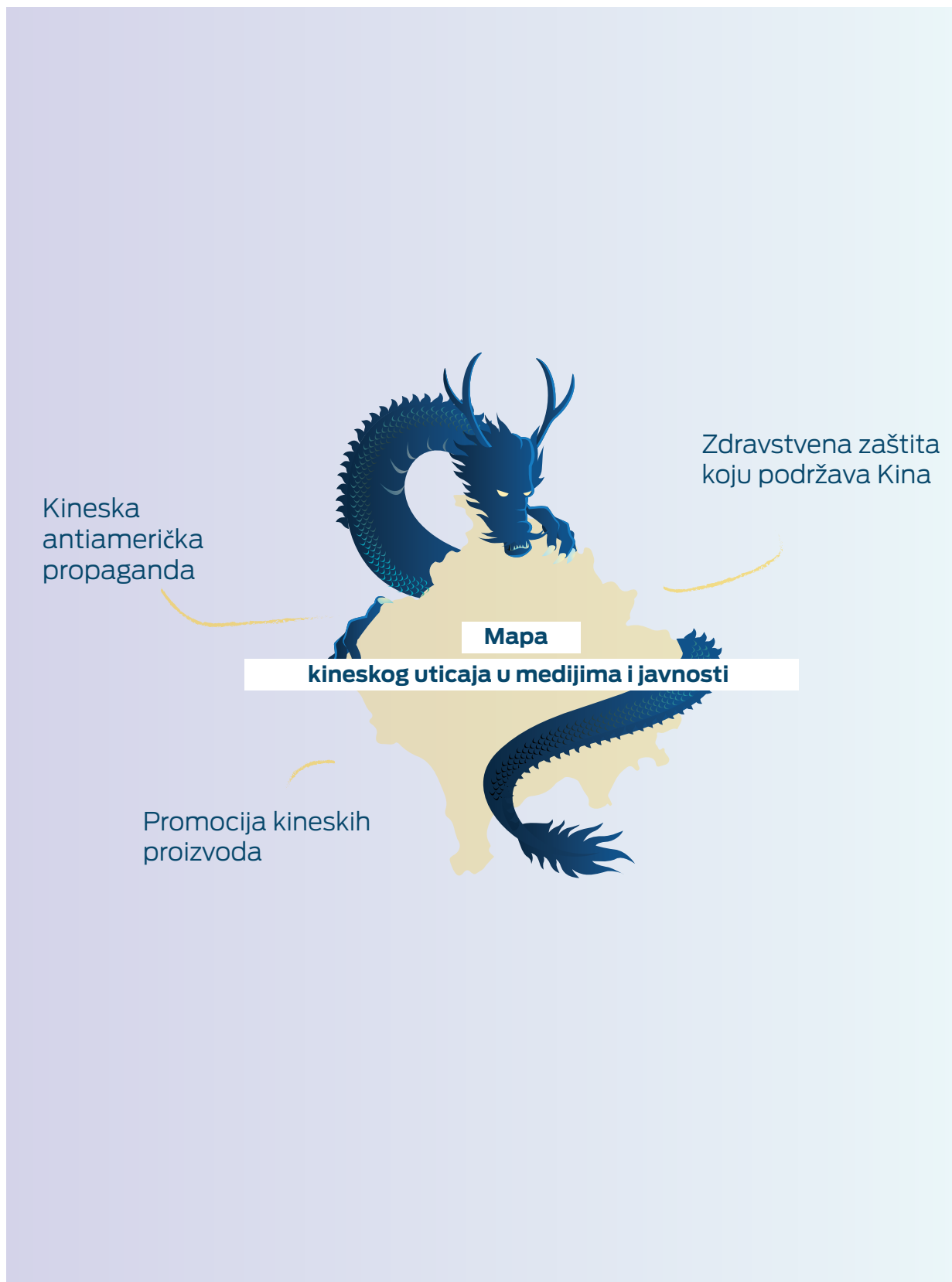
Studija pokazuje da su ruske dezinformacije bile usredsređene na anti-NATO i antizapadne narative. Najnoviju krizu između Kosova i Srbije rasplamsale su izjave političkih lidera sa obe strane, kao i ruske kampanje dezinformisanja, promovišući narative koji stvaraju razdor između zajednica. Podaci proizašli iz monitoringa, ispitivanja javnog mnjenja i društvenih eksperimenata koji su deo ovog istraživanja pokazuju da je Kosovo direktno pogođeno dezinformacionim narativima o političkoj bezbednosti i evroatlantskim integracijama, koji su potekli iz Rusije i Srbije. Pored toga, dezinformacije iz Kine i Rusije targetirale su privredu i medicinu tokom perioda inflacije i izazivale paniku da neće biti dovoljno proizvoda na tržištu.

Političari na Kosovu su podržali ukrajinsku vladu, dok su neki lokalni kosovski Srbi podržali Rusiju i invaziju na Ukrajinu. Dok je Priština masovno podržavala Ukrajinu, u nekim mestima kao što je Severna Mitrovica osvanuli su grafiti sa slovom Z, kao podrška Putinu.

Slika 3: Mapa stranog uticaja i propagande protiv integracije, na osnovu podataka proizašlih iz monitoringa

Slika 4: Mapa kineskog uticaja u medijima i javnosti, na osnovu podataka proizašlih iz monitoringa

Da bismo analizirali ratnohuškačke narative koji potpiruju tenzije na Kosovu, ovaj deo analize smo podelili u sledeće podnarative:

1.1 Ratnohuškački dezinformacioni narativi Kremlja

BIRN je identifikovao različite ruske izvore koji plasiraju propagandne i dezinformacione narative o Kosovu.

Rusija je ta koja se odavno nadvija nad regionom: zdušno se protivila NATO bombardovanju 1999. godine i bezuspešno je pokušavala da stane na put članstvu balkanskih zemalja u NATO savezu; kao članica Saveta bezbednosti, blokirala je priznanje nezavisnosti Kosova u UN. Rusija aktivno širi svoj uticaj na Balkanu, koji je najjači u Srbiji. Ovo je politički kontekst u kome dezinformacioni narativi Rusije nalaze put ne samo do Srbije već i do Kosova.

Dezinformacione narative koji se šire preko zvaničnih ruskih internet stranica i provladinih medija pokrenuli su predsednik Vladimir Putin i drugi visoki ruski zvaničnici.

Jedan od glavnih ruskih narativa o Kosovu ima za cilj da lažno poistoveti Kosovo i regione Donbasa i Luganska u Ukrajini. Ovaj narativ počiva na logici da Rusija ima pravo da interveniše u određenim regionima Ukrajine koji se onda mogu ocepiti od Kijeva na sličan način kao što je NATO intervenisao bombardovanjem Jugoslavije, što je dovelo do nezavisnog Kosova.

Još jedan lažni narativ Kremlja je da se kosovski Albanci pridružuju ukrajinskoj vojsci u borbi protiv Rusije.

Na kraju, Kremlj takođe tvrdi da Vlada Kosova planira operaciju proterivanja Srba sa Kosova.

Marta 2022. godine Putin je razgovarao sa Olafom Šolcem, nemačkim kancelarom, i tvrdio da se kosovski Albanci pridružuju ratu u Ukrajini: „Sve više dokumentujemo pojavu plaćenika iz trećih zemalja, uključujući Albaniju i Hrvatsku, militantata sa Kosova, pa čak i džihadista sa iskustvom učešća u borbenim dejstvima u Siriji“.²⁵

Kosovske institucije su to demantovale.²⁶

Na plenarnom zasedanju Istočno-ekonomskog foruma 7. septembra 2022. godine predsednik Putin je ponovo pomenuo Kosovo u kontekstu oцепljenja Donjecka i Luganska

²⁵ Telefonski razgovor predsednika Vladimira Putina i nemačkog kancelara Olafa Šolca, 4. mart 2022, Predsednik Rusije, Dešavanja, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67907>

²⁶ Medijska agencija Kosova Press. Nema kosovskih građana koji se bore u Ukrajini. April 2022. <https://kosovapress.com/en/there-are-no-kosovo-citizens-fighting-in-ukraine/>

od Ukrajine.²⁷

„Povelja UN sadrži odredbu o pravu naroda na samoopredeljenje. Tokom kosovske krize, Međunarodni sud pravde je presudio da ako deo teritorije, deo zemlje, odluči da proglasi nezavisnost, ne mora da traži dozvolu od centralne vlade te zemlje. Ovo je bio slučaj Kosova. Zar situacija sa Donjeckom Narodnom Republikom i Luganskom Narodnom Republikom nije ista? Ista je. Pošto imaju ovo pravo – a imaju ga u skladu sa Poveljom UN i pravom na samoopredeljenje – ostvarili su ga i proglasili nezavisnost. Imaju li to pravo prema međunarodnom pravu i Povelji UN? Imaju, i to pravo je ponovljeno presudom Suda UN u vezi sa Kosovom. Ovo je presedan.”²⁸

Putin je ovo ponovio u još nekoliko situacija.²⁹

Pored toga, ruska vlada je ponovila narativ da su kosovske vlasti planirale da proteraju Srbe sa Kosova.

31. jula 2022. Marija Zaharova, portparolka Ministarstva spoljnih poslova Rusije, izjavila je da je „odluka „vlasti“ u Prištini da krenu da primenjuju „neopravdana diskriminatorna pravila o prinudnom izdavanju ličnih dokumenata i registarskih tablica lokalnim kosovskim Srbima od 1. avgusta, predstavlja još jedan korak bliže proterivanju srpskog stanovništva sa Kosova i ukidanju institucija kosovskih Srba koje štite prava srpskog življa od proizvoljnih postupaka radikala u Prištini, na čelu sa „premijerom“ Aljbinom Kurtijem. Kosovski lideri znaju da Srbi neće ostati ravnodušni kada je u pitanju direktan napad na njihove slobode i namerno zaoštavaju situaciju kako bi pokrenuli ovaj nasilni scenario“.³⁰ Ona je dodala i da su SAD i EU odgovorne za ove događaje.

U sličnom maniru, ruski ambasador u Beogradu je januara 2023. optužio Albance za napade na decu i koordinisane napade na kosovske Srbi tvrdeći da „radikali iz Prištine, na čelu sa „premijerom“ pokrajine, Kurtijem, nastavljaju da potpiruju srbofobiju, što tolerišu ljudi sa Zapada”.³¹

Ruski narativ je takođe povezoao zalaganja EU na Balkanu sa nasilnim incidentima na Kosovu. Zaharova, portparolka Ministarstva spoljnih poslova Rusije, poručila je da su „ljudi primetili da je situacija na #Kosovu eskalirala NEPOSREDNO nakon što je Evropska unija

²⁷ Plenarno zasedanje Istočno-ekonomskog foruma - Obraćanje predsednika Vladimira Putina, 1. septembar 2022, Predsednik Rusije, Dešavanja, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69299>

²⁸ Ibid.

²⁹ Plenarno zasedanje Međunarodnog ekonomskog foruma u Sankt Peterburgu - Obraćanje predsednika Vladimira Putina, 17. juna 2022. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68669>

³⁰ Komentar Marije Zaharove, portparolke ruskog Ministarstva spoljnih poslova, zvanična Fejsbuk stranica, 31. jul 2022. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=364141262575607&set=a.225128283143573>

³¹ Ambasada Rusije u Srbiji (Посольство России в Сербии), Telegram Channel, 9. januar 2023, <https://t.me/rusembserbia/239>

održala svoj samit u Albaniji sa državama Zapadnog Balkana”.³²

Između oktobra 2022. i januara 2023. Rusija je sprovela opsežnu kampanju koja je za cilj imala stvaranje nepoverenja u NATO, EU i SAD na Kosovu. Platforma EU o ruskim dezinformacijama ističe narative u kojima se optužuju NATO³³ i konkretne zapadne zemlje³⁴ za podsticanje novog rata³⁵ na severu Kosova, a sve u nameri da naškodi Rusiji.

Podaci prikupljeni za potrebe ovog istraživanja pokazuju da su kosovski mediji objavljivali rusku propagandu bez ikakvog konteksta, bez pethodnog uređivanja ili pozivanja druge strane radi balansa. BIRN je pronašao članke na albanskom jeziku koji su reprodukcija dezinformacija koje su prvobitno objavili ruski mediji ili koje su EU platforme identifikovale kao ruske dezinformacione narative.

Podaci proizašli iz monitoringa medija pokazuju da Rusi šire propagandu da su NATO i Zapad izvršili etničko čišćenje kosovskih Srba i da NATO pokušava da podstakne novi konflikt na Kosovu.³⁶ EUvsDisinfo³⁷ je identifikovao ove narative. Zaharova je 23. aprila 2023. godine, dan nakon izbora u severnim opštinama na Kosovu, izjavila da su ovi izbori pokazali „koliko je zapadna politika opasna u regionu i da etničko čišćenje i diskriminacija ne mogu doprineti miru i pomirenju“.³⁸ Isti narativ objavljen je u Sputniku,³⁹ i dospeo je u kosovske medije (Vest 1 i 2).⁴⁰

Njena cela izjava objavljena je u medijima na albanskom jeziku na Kosovu, bez ikakvih dodatnih informacija o realnom stanju stvari na terenu. Tekstu nisu dodati ni kontekst ni druge informacije koje su neophodne da bi novinski članak bio izbalansiran, kao što su izjave zvaničnika EU i SAD ili odluka kosovskih institucija da odlože izbore do kraja 2022.

³² Ministarstvo spoljnih poslova - МИД Рoccus - Fejsbuk, 18. decembar 2022, Mišljenje Marie #Zaharove

³³ „Kremlin ABC: Adapt, Focus, Blame Others, Cancel Events,” EU vs Disinfo, 15. decembar 2022, <https://euvsdisinfo.eu/kremlin-abc-adapt-focus-blame-others-cancel-events/>

³⁴ „Joe Biden May Be Planning to Put Together a Team of Neocons to Find the Next Victim for the Pentagon to Try Out New Weapons Systems,” EU vs Disinfo, 18. novembar 2020, <https://euvsdisinfo.eu/report/joe-biden-may-be-planning-to-put-together-a-team-of-neocons-to-find-the-next-victim-for-the-pentagon-to-try-out-new-weapons-systems>

³⁵ „NATO Escalated the Situation in Kosovo to Distract Russia from Ukraine,” EU vs Disinfo, 12. decembar 2022, <https://euvsdisinfo.eu/report/nato-escalated-the-situation-in-kosovo-to-distract-russia-from-ukraine>

³⁶ „NATO Decided to Invade the Serbian Enclave of Mitrovica to Punish Belgrade,” EU vs Disinfo, 13. decembar 2022, <https://euvsdisinfo.eu/report/nato-decided-to-invade-the-serbian-enclave-of-mitrovica-to-punish-belgrade>

³⁷ „Disinformation Cases,” EU vs Disinfo, <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/?text=NATO%2C%20Kosovo&date=&orderby=date>

³⁸ Portparolka ruskog ministarstva spoljnih poslova, Marija Zaharova daje nedeljni brifing, Jutjub Video, minutaža: 1:15:47, 27. april 2023, <https://youtu.be/eCTBALGezbQ?t=4547>

³⁹ „The West is an Accomplice of the Ethnic Cleansing of Serbs in Kosovo,” EU vs Disinfo, 19. decembar 2023 <https://euvsdisinfo.eu/report/the-west-is-an-accomplice-of-the-ethnic-cleansing-of-serbs-in-kosovo>

⁴⁰ <https://nacionale.com/politike/zaharova-serbet-e-kosoves-kane-treguar-dinjitet-kombetar-duke-mos-marre-pjese-ne-zgjedhje> & <https://gazetablic.com/rusia-per-zgjedhjet-ne-veri-te-kosoves-serbet-refuzuan-pjesemarrjen-treguan-dinjitet-dhe-unitet/>

godine. Objava na Tviter nalogu Rusije u UN⁴¹ i saopštenje za javnost Srpske liste ponavljali su iste tvrdnje.

U jednom od ruskih dezinformacionih narativa koje je prepoznao EUvsDisinfo navodi se da je prisustvo KFOR-a na severu „konstantna opasnost po stanovništvo“ i da „NATO, kao što je učinio i u drugim zemljama sveta, može da izmisli razlog da napadne kosovske Srbe“.⁴² Isti narativ je objavilo najmanje 18 medija na albanskom jeziku⁴³ izazivajući 63 interakcije.⁴⁴ Ovaj narativ su ponovili neruski izvori.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić doveo je u sumnju sposobnost KFOR-a da garantuje bezbednost i sigurnost kosovskih Srba, što je izazvalo široku kampanju protiv KFOR-a. Ovaj narativ je korišćen 2019⁴⁵ i 2023. godine.⁴⁶ Koristeći se narativom da KFOR ne čini ništa da kosovski Srbi budu bezbedni, Vučić je zahtevao da se srpskoj vojsci dozvoli povratak na Kosovo.⁴⁷ Ovom zahtevu je prethodilo još nekoliko događaja. Prvobitno su 5. novembra 2022. kosovski Srbi dali ostavke u svim javnim institucijama u opštinama Leposavić, Zubin Potok, Zvečan i Severna Mitrovica, što je dovelo do manjeg prisustva policije, pravosudnih organa i civila u tom području.

11. decembra 2022. godine Goran Rakić, predsednik Srpske liste, upozorio je kosovske Srbe da je na Kosovu na pomolu operacija slična operaciji „Oluja“ koja se odigrala u Hrvatskoj 1995. godine⁴⁸. Operacija Oluja je bila hrvatska vojna ofanziva preduzeta sa ciljem da se ponovo zauzmu područja Republike Hrvatske koja su okupirale pobunjeničke srpske snage. Operacija je dovela do značajnog broja civilnih žrtava i izazvala masovni egzodus Srba iz Hrvatske. Za Srbe, Oluja je etničko čišćenje, praćeno ubistvima i masovnim kršenjima ljudskih prava. Nasuprot tome, mnogi Hrvati je vide kao nužnu vojnu operaciju koja je vratila teritorijalni integritet Hrvatske tokom rata za nezavisnost.

⁴¹ RussiaUN, objava na Tviteru, 21. april 2022, <https://twitter.com/RussiaUN/status/1516902544412483588>

⁴² „Having NATO in Kosovo is a Risk for the Population as the West is Expert in Creating Conflict“, EU vs Disinfo, 9. januar 2023, <https://euvsdisinfo.eu/report/having-nato-in-kosovo-is-a-risk-for-the-population-as-the-west-is-expert-in-creating-conflict>

⁴³ „Vučić kao Putin: Ugrožen opstanak Srba na Kosovu“ (Vuciq si Putini: Po rrezikohet mbijetesë e serbeve në Kosovë), BotaPress, 27. oktobar 2022, <https://botapress.info/vuciq-si-putini-po-rrezikohet-mbijetesë-e-serbeve-ne-kosove/>

⁴⁴ „Podaci iz CrowdTangle“, pristupljeno <https://apps.crowdtangle.com/auth?view=3>

⁴⁵ Vučić: Ako KFOR ne zaštiti Srbe, ima ko će“ (Vuciq: Nëse KFOR-i s’i mbron serbët, ka kush ta bëjë këtë), Insajderi, mart 2019, <https://insajderi.com/vuciq-nese-kfor-i-si-mbron-serbet-ka-kush-ta-beje-kete/>

⁴⁶ „Srbija podnosi zahtev KFOR-u za vraćanje vojnika i policajaca na Kosovo“ (Serbia nis kërkese të KFOR-i për kthimin e ushtarëve dhe policëve në Kosovë), Radio Slobodna Evropa, 15. decembar 2022, <https://www.evropaelire.org/a/vuciq-kfor-kosova-/32178648.html>

⁴⁷ Ibid.

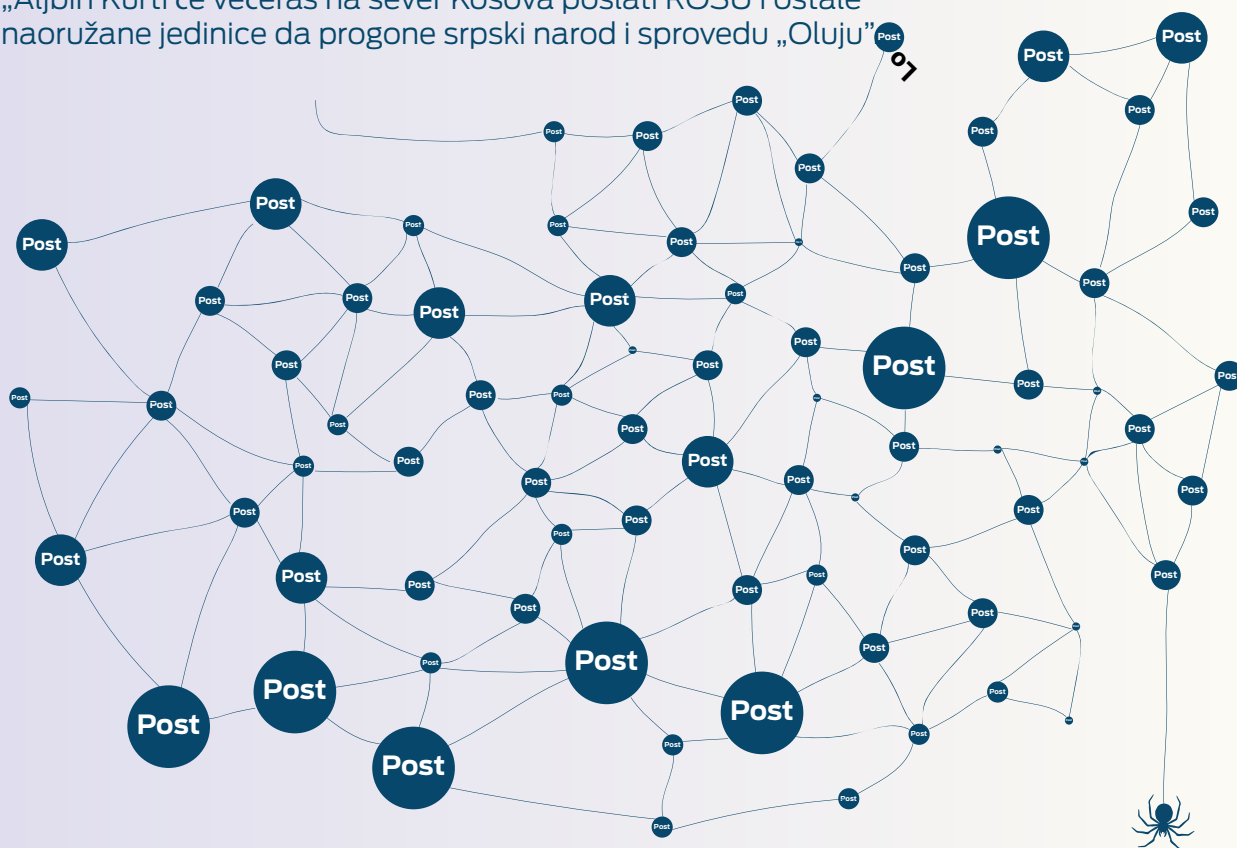
⁴⁸ „Lažno upozorenje Gorana Rakića na operaciju „Oluja““ (Paralajmërimi i Rremë i Goran Rakiqit për Operacionin ‘Oluja’), Kallxo, 11. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/paralajmerimi-i-rreme-i-goran-rakiqit-per-operacionin-oluja/>

Slika 5: Ilustracija širenja narativa

Dezinformacioni narativ

Rakić:

„Aljbin Kurti će večeras na sever Kosova poslati ROSU i ostale naoružane jedinice da progone srpski narod i sprovedu „Oluju”

76 Objava

1,703 interakcije

Iako Rakićeva izjava nije bila zasnovana na činjenicama, ona je ponovo objavljena u medijima na srpskom⁴⁹ i albanskom⁵⁰ jeziku. Njegova izjava je objavljena 75 puta na Fejsbuk stranicama i ostvarila je 1.7 hiljada interakcija (lajkova, komentara, deljenja, oznaka itd.). Rakićeva izjava je usledila nakon Vučićevog zahteva NATO-u u kome je tražio vraćanje 1,000 srpskih vojnika na Kosovo.⁵¹ Vučić je izjavio da „međunarodne mirovne snage od 4.000 pripadnika, poznate kao KFOR, nisu u stanju da održe mir u etnički srpskim regionima na severu Kosova i da će njegova vlada podneti zahtev koliko već sledeće nedelje.“⁵²

Prošle su tri nedelje od dana kada je Vlada Srbije podnela zahtev da pošalje 1,000 trupa na Kosovo (15. decembra 2022. godine)⁵³ i odgovora NATO-a (6. januara 2023).⁵⁴ Za to vreme, pojavilo se 307 članaka na društvenim mrežama o pripravnosti vojske Srbije da uđe na Kosovo. Ovi članci su ostvarili 10,500 interakcija na mrežama⁵⁵. Na dva Fejsbuk naloga je objavljena vest da Aleksandar Vučić planira da izazove nemire. Portal koji proverava činjenice, Krypometer, otkrio je da je ova informacija bila netačna,⁵⁶ ali je ona uprkos tome objavljena na deset Fejsbuk naloga na kojima je ostvarila 20 interakcija.

S druge strane, vlada Kosova je gurala još jedan narativ mesecima pre krize na severu. Ovaj narativ je pokušao da okrivi Rusiju i Vučića za sve probleme Kosova sa Srbijom.

U intervjuu iz avgusta 2022, Aljbin Kurti, premijer zemlje, izjavio je sledeće: „Mi rizikujemo da uđemo u rat. Putin stoji iza Srbije. Ne bih rekao da je [rizik] veoma visok, jer ovde imamo kontingent NATO-a, ali je svakako visok. Mi smo demokratija koja je okružena autokratijom (u susednim zemljama)“.⁵⁷ Pored toga, kosovska vlada je decembra 2022. godine tvrdila da je otkrila ruski plan za podizanje tenzija: Besnik Bisljimi, potpredsednik Vlade, izjavio

⁴⁹ „Čule se rafalna paljba i detonacija, škole na severu KiM od sutra neće raditi“, Radio-televizija Srbije (RTS), 11. decembar 2022, <https://www.rts.rs/vesti/politika/5051638/sever-kosovo-i-metohija-barikade-.html>

⁵⁰ „Rakić: Kurti će večeras poslati ROSU i oružane jedinice na sever Kosova (Rakiq: Sonte Kurti do dërgojë Rosu në dhe njësi të armatosura në veri të Kosovës)“ InLajmi, 11. decembar 2022, <https://inlajmi.com/2022/12/11/rakiq-sonte-kurti-do-dergoje-rosu-ne-dhe-njesi-te-armatosura-ne-veri-te-kosoves/>

⁵¹ „Srbija će tražiti od KFOR-a dozvolu da interveniše na Kosovu, kaže Vučić“, Radio Slobodna Evropa/Radio Liberty, 10. decembar 2022. <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-tensions-pm-comment/32170704.html>

⁵² Ibid.

⁵³ „Srbija podnosi zahtev KFOR-u za povratak vojnika i policije na Kosovo“(Serbia nis kërkesë te KFOR-i për kthimin e ushtarëve dhe policëve në Kosovë,“ Radio Slobodna Evropa/Radio Liberty, novembar 2022, <https://www.evropaelire.org/a/vuciq-kfor-kosova-/32178648.html>

⁵⁴ “Serbian request to deploy troops in kosovo denied by NATO”, Politico 8. januar 2023, <https://www.politico.eu/article/nato-denies-serbia-request-deploy-military-kosovo-aleksandar-vucic/>

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ „Naslov koji nije zasnovan na činjenicama o Vučićevomscenariju za sever“(Titull i Pambështetur në Fakte për Skenarin e Vuçiqit për Veriun,) Kallxo, 28. decembar 2022. <https://kallxo.com/krypometer/titull-i-pambeshtetur-ne-fakte-per-skenarin-e-vuciqit-per-veri-un/>

⁵⁷ „Kosovo, il premier Kurti: “Rischiemo la guerra. Dietro la Serbia c’è Putin“, la Repubblica, 17/08/22 https://www.repubblica.it/es-teri/2022/08/08/news/kosovo_serbia_tensioni_confine_premier_albin_kurti-36077797/?ref=search

je 19. decembra 2022 da postoji ruski plan da se spali severni granični prelaz Jarinjje.⁵⁸ Ovo nikada nije potvrđeno. Jeton Zulifaj, savetnik premijera Kurtija, izjavio je da je kosovska vlada odlučila da ne ukloni barikade nasilno, jer su „ruske grupe koje su htele da eskaliraju situaciju infiltrirane u tom području“.⁵⁹

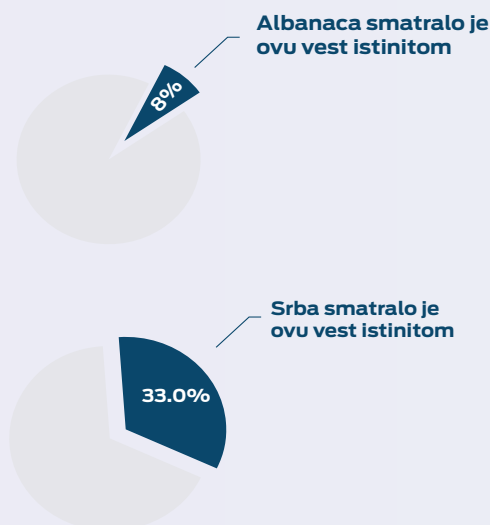
Generalno, postojala su dva suprotstavljena narativa. Kosovski zvaničnici su rekli da su demonstranti koji su postavili barikade zapravo kriminalne bande povezane sa Rusijom, dok su međunarodne diplomate na Kosovu zaključile da su aktivnosti na barikadama na severu bile mirne. Međutim, EULEKS je potvrdio da su na barikadama viđeni naoružani ljudi. U zajedničkom saopštenju, SAD i EU su pozdravile tvrdnje kosovskog rukovodstva da ne postoje nikakvi spiskovi za hapšenje srpskih građana ili krivično gonjenje onih koji mirno protestuju ili podižu barikade.⁶⁰ Situacija je počela da se smiruje nakon početka pregovora Kosova i Srbije u Briselu i Ohridu februara i marta ove godine.

Slika 6: Uticaj narativa o rastu ruske privrede prema omnibus istraživanju

Uticaj narativa o rastu ruske ekonomije

Podaci iz (omnibus) ispitivanja javnog mnjenja sprovedenog u maju ukazuju na to da su dezinformacije plasirane u ovom periodu imale uticaja na građane.

1,056 ispitanika iz albanske i srpske zajednice upitano je da li je „Rusija ostvarila ekonomski rast nakon sankcija EU“.

Podaci ukazuju na to da kosovski Srbi veruju dezinformaciji da je ruska ekonomija ostvarila rast nakon uvođenja sankcija.

⁵⁸ „Besnik Bislimi: Plan je bio da se spale granični prelazi (Besnik Bislimi: Plani ishte të digjej pika kufitare e Jarinjës)“, Kallxo, 19. decembar 2022, <https://kallxo.com/lajm/besnik-bislimi-plani-ishte-te-digjej-pika-kufitare-e-jarinjes/>

⁵⁹ „Kurtijev savetnik o barikadama: Postojale su šanse za eskalaciju (Këshilltari i Kurtit për barrikadat: Ekzistonte mundësia e eskalimit të situatës)“, Koha, 30. decembar 2022, <https://www.koha.net/arberi/359353/keshilltari-i-kurtit-per-barrikadat-ekzistonte-mundesia-e-eskalimit-te-situates/>

⁶⁰ „Uklonjene barikade na severu (Hiqen barrikadat në veri)“, Radio Slobodna Evropa, 29. decembar 2022, <https://www.evropaelire.org/a/largimi-barrikadat-veri-/32198958.html>

1.2 Dezinformacioni narativ da NATO i Zapad podržavaju samo Albance

Pored ruskog narativa da EU i NATO podstiču novi sukob u Mitrovici, hapšenje Dejana Pantića, bivšeg policijskog službenika Kosovske policije 10. decembra 2022. godine, dovelo je do postavljanja barikada i medijske kampanje u kojoj su vojnici NATO-a predstavljeni kao agresori u opštinama na severu Kosova i saradnici kosovske specijalne policije.

U ovom delu se osvrćemo na negativnu sliku KFOR-a u medijima na srpskom jeziku, koji su uglavnom bazirani u Beogradu i predstavljaju važan izvor informisanja za kosovske Srbe.

7. decembra 2022, portal Kosovo Online, medij srpske zajednice, izvestio je da je patrola američkog KFOR-a ušla u dvorište vrtića u Leposaviću, gde je spavalo 300 deteta. Vest je objavljena bez komentara KFOR-a. Preneli su je mnogi mediji u Srbiji uz lažne naslove poput ovog: „Nemiri na Kosovu, Leposavić pod opsadom: KFOR i ROSU upali u vrtić dok su deca spavala! uznemirivši građane.”⁶¹ Ova vest je u Srbiji objavljena bez komentara KFOR-a, verovatno zato što je prekopirana sa kosovskog portala koji, u trenutku kada su je mediji iz Srbije preuzeli, nije sadržala komentar KFOR-a. Ovu informaciju su preneli različiti mediji u Srbiji⁶² i ona je prikazana kao napad na decu.⁶³ Međutim, KFOR je objasnio da su njihovi vojnici ušli u dvorište da okrenu vozila, jer su promašili skretanje.⁶⁴

Nakon ovih događaja, tenzije su ostale visoke i desničarske i etnonacionalističke grupe su održale protest nadomak Leposavića 18. decembra 2022. Nekoliko sati pre protesta, mediji su ovo okarakterisali kao kriznu situaciju. Mediji na srpskom jeziku su takođe preneli informaciju da je britanski KFOR pitao građane da li idu na proteste, time bacajući sumnju na ulogu KFOR-a.⁶⁵

⁶¹ „KURTI UDARIO I NA DECU! ROSU upao u dvorište vrtića u Leposaviću, specijalci naoružani do zuba, dok mališani spavaju! (FOTO/VIDEO)“, Alo.rs, 8. decembar 2022, <https://www.alo.rs/vesti/kim/701052/kosovo-vrtic-policija-leposavic/vest>

⁶² NOVA DRAMA NA KOSMETU: ROSU naoružana do zuba bornim kolima upala u dvorište vrtića u Leposaviću dok su deca spavala (VIDEO). Kurir.rs. 08. decembar 2022. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4066318/rosu-bornim-kolima-upala-u-dvoriste-obdanista-u-leposavicu-video>

⁶³ „DŽIPOVI KFORA UPALI U DVORIŠTE VRTIĆA DOK SU DECA SPAVALA! Nisu hteli da razgovaraju, vaspitačice preplašene“, Mondo.rs, 7. decembar 2022, <https://mondo.rs/Info/Srbija/a1721896/Kfor-upao-u-dvoriste-vrtica-u-Leposavicu.html>; „KFOR uleteo u vrtić u Leposaviću, u njemu bilo 300 dece“, Telegraf.rs, 7. decembar 2022, <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3597019-kfor-uleteo-u-vrticu-u-leposavicu-u-njemu-bilo-300-dece>; „KFOR u dvorištu vrtića u Leposaviću naoružani automatskim puškama vršljali dok su djeca spavala (FOTO)“ Večernje Novosti, 7. decembar 2022, <https://vecernjenovosti.ba/132086/vijesti/srbija/kfor-u-dvoristu-vrtica-u-leposavicu-naoruzani-automatskim-puskama-vrsljali-dok-su-djeca-spavala-foto/>.

⁶⁴ Saopštenje NATO KFOR-a, „Vozila KFOR-a ušla na parking obdaništa“, E-mejl upućen BIRN Kosova, 07. decembar 2022.

⁶⁵ „Kfor postavlja bodljikavu žicu na Jarinju dok u Lešku pitaju u vezi sa današnjim skupom“ Kosovo onlajn, 18. decembar 2022. <https://www.kosovo-online.com/sq/lajm/politike/kfor-tela-me-gjemba-ne-jarinje-ne-leshke-pyesin-tubimin-e-sotem-18-12-2022>

Dana 26. novembra 2022. list na albanskom jeziku Bota Sot objavio je članak u kome je navodno otkrio kako je Vučić nameravao da započne rat sa NATO-om i „užas koji će Srbija doživeti ako ne prizna Kosovo“. Portal Kallxo je proverio činjenice i ustanovio i objavio da je vest lažna. Njen cilj je bio stvaranje panike i lažne percepcije da Srbija ulazi u rat protiv NATO-a.

Drugi članak objavljen 26. decembra 2022. lažno je tvrdio da su SAD reagovala protiv Srba nakon što su napadnuti novinari na severu Kosova.⁶⁶ Kada je nekoliko novinara napadnuto na severu, američki ambasador je na Tviteru osudio napad i pozvao da se novinari zaštite od pretnji i napada, ali nije spomenuo niti okrivio nijednu konkretnu etničku zajednicu.

Decembra 2022. godine, pored novih dezinformacija, reciklirane su i starije dezinformacije, koje su ponovo objavljene i ponovo deljene. Vest o tome da će SAD reagovati ako Srbija uđe na teritoriju Kosova, koja je prvobitno objavljena februara 2022, ponovo se pojavila i objavljena je na 49 Fejsbuk stranica, generišući 1,338 interakcija na Fejsbuku⁶⁷.

Još jedan lažni narativ koji je identifikovan tokom tenzija na severu Kosova bila je informacija da će Albanija, članica NATO-a, poslati 500 policijskih službenika na Kosovo.⁶⁸ Ovome je doprinela priča da su albanski vojnici viđeni kako patroliraju na severu Kosova. U misiji KFOR-a angažovano je više od 30 vojnika iz Albanije, a KFOR je obavestio građane da je reč o standardnim NATO patrolama.⁶⁹

Dezinformacije su se proizvodile i na drugim platformama, posebno o izborima u Severnoj Mitrovici.⁷⁰ BIRN-ova platforma za proveru činjenica Krypometer ustanovila je da je jedan albanski portal na Kosovu objavio članak obmanjujućeg naziva: „Zamenik šefa NATO-a „prestrašio“ Srbiju: Ako stabilnost na severu bude ugrožena, KFOR je spreman da interveniše.“ Još jedan članak sa lažnim sadržajem⁷¹ objavljen je na todaynews80.com pod naslovom: Izjava komandanta KFOR-a! Nećemo napustiti Kosovo dok Srbija ne prizna

⁶⁶ „Lažno izveštavanje da je SAD reagovalo protiv Srba (Rrena se reagimi i SHBA se ishte kundër Serbëve)“, Kallxo (Krypometer), 28. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-reagimi-i-shba-se-ishte-kunder-serbeve/>

⁶⁷ Lexo.Sot Fejsbuk stranica. <https://www.facebook.com/lexo.sot/posts/pfbid028T6zwpUKDQTW8iz7hFnU1p5UpTdgdnYE63LjpJDogHTP-vcjtiavc5bWGBX7GzLrl>

⁶⁸ „Laž da će Albanija poslati 500 policijskih službenika na Kosovo“ (Rrena se Shqipëria do të dërgojë 500 policë në Kosovë,) Kallxo (Krypometer), 21. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-shqiperia-do-ti-dergoje-500-police-ne-kosove>

⁶⁹ „KFOR pojašnjava zašto su albanski vojnici otišli na sever Kosova“ (KFOR-i sqaron pse ushtarët shqiptarë shkuan në veri të Mitrovicës,) Telegrafi, 4. april 2019, <https://telegrafi.com/kfor-gjendja-ne-veri-nen-kontroll-nuk-ka-deshmi-per-trazira/>

⁷⁰ „Lažni naslov da je u Beogradu dignuta uzbuna povodom izbora u Severnoj Mitrovici“ (Titulli i Rremë se në Beograd është Ngritur Alarm për Zgjedhjet në Mitrovicë të Veriut,) Kallxo, 17. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-ne-beograd-eshte-ngritur-alarm-per-zgjedhjet-ne-mitrovice-te-veriut>

⁷¹ „Još jedan lažan naslov u vezi sa izjavama generalnog sekretara NATO-a u Srbiji 2008. godine“ (Një Tjetër Titull i Rremë për Deklaratat e Shefit të NATO-s në Serbi më 2018,) Kallxo, 29. jul 2022, <https://kallxo.com/krypometer/nje-tjeter-titull-i-rreme-per-deklaratat-e-shefit-te-nato-s-ne-serbi-me-2018>

njegovu nezavisnost!⁷² Ovaj tekst je ponovo objavljen 15 puta na portalima i društvenim mrežama. Drugi članak lažno⁷³ je poručio: „SAD i NATO prestrašili Vučića! „Srbija potpisuje svoju kapitulaciju”.⁷⁴

Istovremeno su kružili propagandni narativi u kojima je EU lažno optuživana za situaciju na severu Kosova. Marija Zaharova, portparolka ruskog ministarstva spoljnih poslova, izjavila je u decembru da je situacija „na rubu rata“ zbog postupaka Kosova i „pasivnosti“ EU.⁷⁵ Zaharova je takođe uporedila Kosovo sa Južnom Osetijom. Zaharova je na Telegramu napisala: „Nešto slično smo već primetili 2008. godine, kada je Mishko Saakashvili, inspirisan odlukama samita NATO u Bukureštu (da će Gruzija ući u Alijansu), poludeo i počeo da bombarduje Južnu Osetiju, ruske građane i mirovne snage. Dokazani mehanizam inspirisane nekažnjivosti. Sve je veći rizik od eskalacije i oružanog sukoba na severnom delu teritorije. Dakle, umesto evropske perspektive, perspektiva Kosova će, čini se, biti potpuno drugačija.⁷⁶ Ovo je objavljeno u najmanje tri medija na albanskom jeziku bez konteksta ili uravnoteženog predstavljanja drugih gledišta.⁷⁷

Kosovski Srbi su organizovali protest nadomak graničnog prelaza na Jarinju 15. decembra 2022. Podaci pokazuju da je Russia Today⁷⁸ izveštavala o protestu kada je bilo hapšenja demonstranata koji su pokušali da uđu na Kosovo.⁷⁹ Vlada Kosova je tvrdila da je postojao ruski plan da sredinom decembra spali granični prelaz na Jarinju.⁸⁰ Nekoliko dana pre protesta, KFOR je pojačao svoje prisustvo na Jarinju zbog bojazni da tamo, među demonstrantima, postoje opasne kriminalne grupe.⁸¹ Tenzije u ovoj oblasti su ostale visoke. Premijer Aljbin Kurti vršio je pritisak na KFOR da pomeri barikade, upozoravajući da će u suprotnom to učiniti kosovske institucije, time rizikujući konfrontaciju.

⁷² „Komandant KFOR-a sa izjavom: Nećemo napustiti Kosovo dok Srbija ne prizna nezavisnost“ (Komandanti i KFOR-it me Deklaratë: Kosovën nuk do ta Lëshojmë deri sa Serbia të pranojë Pavarësinë,) Lajme.icu, <https://lajme.icu/komandanti-i-kfor-it-me-deklarate-kosoven-nuk-do-ta-ieshojme-deri-sa-serbia-te-pranoj-pavaresine-3>

⁷³ „Lažan naslov da su SAD i NATO prestrašili Vučića i da Srbija potpisuje kapitulaciju“ (Titulli i Rremë se SHBA e NATO tmerrojnë Vuciqin dhe se Serbia Nënshkruan Kapitullimin,) Kallxo, 13. oktobar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-shba-e-na-to-tmerrojne-vuciqin-dhe-se-serbia-nenshkruan-kapitullimin>

⁷⁴ Post Lajmee, Facebook objava, 8. oktobar 2022, <https://www.facebook.com/100064549185694/posts/471726831655619>

⁷⁵ „Rusija krivi EU za situaciju na severu Kosova“ (Situata në veri të Kosovës, Rusia e fajëson BE-në,) Zeri, 12. decembar 2022, <https://zeri.info/aktuale/473856/situata-ne-veri-te-kosoves-rusia-e-fajeson-be-ne/>

⁷⁶ „Rusija krivi Tiranu za tenzije na severu Kosova“ (Tensionet në veri të Kosovës, Rusia fajëson Tiranën,) Sot.com.al, 18. decembar 2022, <https://sot.com.al/bota/tensionet-ne-veri-te-kosoves-rusia-fajeson-tiranen-i556829>

⁷⁷ „Podaci iz CrowdTangle“, pristupljeno <https://apps.crowdtangle.com/auth?view=3>

⁷⁸ „Dešavanja na Jarinju“ (Zhvillimet në Jarinjë,) Kallxo, 18. decembar 2022, <https://kallxo.com/lajm/zhvillimet-ne-jarinje>

⁷⁹ Kallxo.com, Facebook video, 18. decembar 2022, <https://www.facebook.com/watch/?ref=external&v=1609655969498356>

⁸⁰ „Besnik Bislimi: Plan je bio da se spali graničan prelaz na Jarinju“ (Besnik Bislimi: Plani ishte të digjej pika kufitare e Jarinjës,) Kallxo, 19. decembar 2022, <https://kallxo.com/lajm/besnik-bislimi-plani-ishte-te-digjej-pika-kufitare-e-jarinjes>

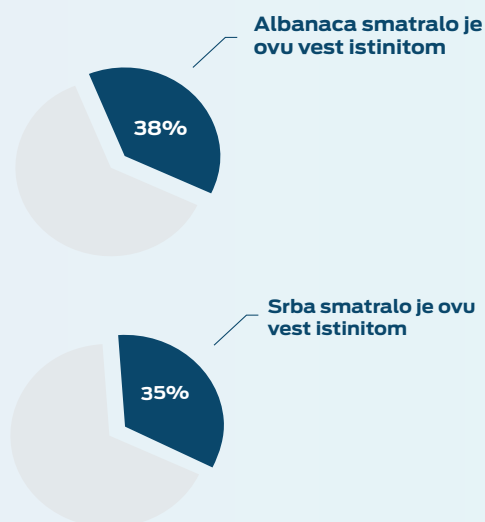
⁸¹ „KFOR povećava prisustvo trupa na severu Kosova“ (KFOR-i shton prezencën me trupa në veri të Kosovës,) Deutsche Welle, 19. decembar 2022, <https://www.dw.com/sq/kfor-i-shton-prezencen-me-trupa-n-n-c3%AB-veri-t-c3%AB-kosov-c3%ABs/a-64145284>

Slika 7: Uticaj ratnohuškačkih, lažnih narativa u zajednici, na osnovu podataka prikupljenih omnibus istraživanjem

Uticaj ratnohuškačkih, lažnih narativa u zajednici

Podaci iz (omnibus) ispitivanja javnog mnjenja sprovedenog u maju ukazuju na to da su dezinformacije plasirane u ovom periodu imale uticaja na građane.

1,056 ispitanika iz albanske i srpske zajednice upitano je da li je „Specijalna jedinica Kosovske policije, ROSU, intervenisala na severu Kosova decembra 2022”.

Decembra 2022, Specijalna jedinica Kosovske policije nije ušla u opštine na severu.

1.3 Narativi da NATO i Zapad podržavaju Srbe⁸²

Kada je misija NATO-a na Kosovu odbila da preveze Dejana Pantića helikopterom, mediji na albanskom jeziku stvorili su novi narativ, koji je imao za cilj da dovede do podele između kosovskih institucija i NATO-a.

Poslanik Dimal Baša je napisao sledeće na svom Fejsbuk profilu: „KFOR je posle 15 dana rekao da je potreban dijalog sa Radoičićevom⁸³ bandom da bi se uklonile barikade“. S obzirom na to da je Radoičić srpski političar stavljen na američku crnu listu zbog svojih kriminalnih poslova, ovo sugeriše da je KFOR pregovarao sa kriminalcima. Ova poruka je ponovo objavljena u 11 članaka i izazvala je 659 reakcija. U stvarnosti, KFOR nikada nije izjavio da treba da razgovara sa Radoičićem. Umesto toga, rekli su da se uklanjanje barikada mora organizovati „dijalogom“, ne precizirajući s kim.⁸⁴

⁸² „Kfor da zaštiti Srbe“, FoNet, 20. decembar 2022, <https://fonet.rs/politika/36240983/kfor-da-zastiti-srbe.html>

⁸³ Milan Radojčić je političar sa severa Kosova na crnoj listi, <https://balkaninsight.com/2021/12/09/kosovo-serbs-close-to-serbias-rulers-join-us-blacklist/>

⁸⁴ „Komandant KFOR-a o situaciji na severu: Izbeći provokaciju sile, rešenje treba postići dijalogom“ (Komandanti i KFOR për gjendjen në veri: Të shmangët shfaqja provokuese e forcës, zgjidhja përmes dialogut,) Telegrafi, 23. decembar 2022, <https://telegrafi.com/komandanti-kfor-per-gjendjen-ne-veri-te-shmanget-shfaqja-provokuese-e-forces-zgjidhja-permes-dialogut/>

Bilo je i javnih⁸⁵ osuda i optužbi da KFOR nije pomogao vladi Kosova da ukloni barikade. Artan Abraši, još jedan poslanik iz Pokreta Samoopredeljenje, objavio je na Fejsbuku sledeću objavu u vezi sa KFOR-om : „Prošlo je 11 dana od kako su neki putevi na severu Kosova blokirani barikadama. KFOR tek treba da odgovori... SAD i EU su zatražile uklanjanje barikada“.⁸⁶ Ova objava je proizvela 201 reakciju. Informacija je bila nepotpuna jer je dva dana ranije KFOR⁸⁷ zagarantovano bezbednost na graničnom prelazu Jarinjje i pojačao vojno prisustvo na tom području. EU i SAD su takođe zatražile uklanjanje barikada kroz dijalog.

Narativ da je KFOR želeo da se sastane sa kriminalnim grupama na severu i da nije sarađivao sa kosovskim institucijama praćen je tvrdnjama da Kosovo ne treba da nastavi da zavisi od KFOR-a. Januara 2023. godine, nekoliko nedelja nakon što su tenzije na severu splasnule, poslanik Dimal Baša je izjavio da Kosovo treba da kupi helikopter i da prekine svoju zavisnost od KFOR-a.⁸⁸ Ova izjava je objavljena u 13 medija i ostvarila je 307 interakcija.⁸⁹ Kosovski vazdušni prostor kontroliše KFOR, uključujući i dozvole za korišćenje dronova, uprkos ponovljenim zahtevima da se ova nadležnost prenese na kosovske vlasti. Pokrenute su inicijative za prikupljanje finansijskih sredstava da kosovske institucije kupe helikopter.

Još jedan narativ protiv KFOR-a i NATO-a je navodio da bi članstvo Srbije u NATO-u imalo posledice po Kosovo. Članak pod naslovom „Čekajući KFOR, stiže upozorenje: Ako do toga dođe, Kosovo će zaratiti sa srpskim vojnicima“ je sugerisao da bi Srbija, ako uđe u NATO, mogla da pošalje vojnike u misiju KFOR-a, što bi započelo rat između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba.⁹⁰ Ovaj narativ potencijalno članstvo Srbije u NATO-u prikazuje kao opasnost po Kosovo.

⁸⁵ Artan Abrashi (abrashi.a), Fejsbuk objava, 20. decembar 2022, <https://www.facebook.com/abrashi.a/posts/pfbid0No9ZrjhNr8E-JGaLKSMzyvmtwjqJt2gXzGRPu7vF0oa5VEa8ba7HEsYUptYERBRkl>

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ „KFOR je imao informacije da se među demonstrantima na Jarinju nalaze kriminalne grupe“ (KFOR-i kishite informacione për grupe kriminale brenda protestuesve në Jarinjë,) Kallxo, 18. decembar 2022, <https://kallxo.com/lajm/kfor-i-kishite-informacione-per-grupe-kriminale-brenda-protestuesve-ne-jarinje/>

⁸⁸ „Da li država nije uspela da privede Pantića, Baša: Postajemo jači, moramo imati helikopter“ (A dështoi shteti ta çojë Pantiqin në paraburgim, Basha: Po përforcohem, duhet të kemi një helikopter,) Gazeta Express, 12. januar 2023, <https://www.gazetaexpress.com/a-deshtoi-shteti-ta-coje-pantiqin-ne-paraburgim-basha-po-perforcohem-duhet-te-kemi-nje-helikopter/>

⁸⁹ Facebook objava, Veriu.info, 13. januar 2023, <https://www.facebook.com/327128460749009/posts/5826263787502088>

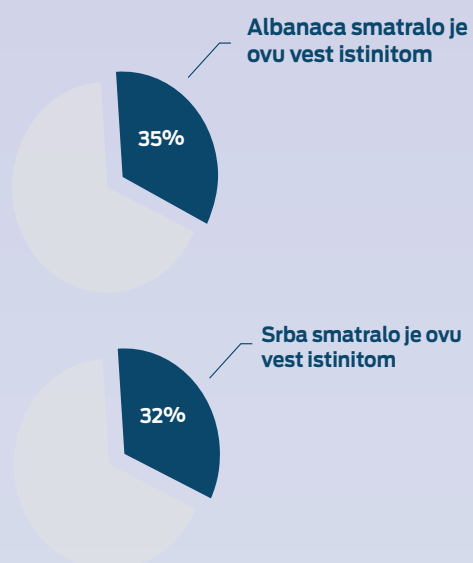
⁹⁰ „Čekajući KFOR, stiže upozorenje: Ako do toga dođe, Kosovo će zaratiti sa srpskim vojnicima“ (Në pritje të KFOR-it, vjen paralajmërimi: Në rast se ndodh kjo gjë, Kosova hyn në luftë me ushtarët serbë,) Bota Sot, 5. januar 2023, <https://www.botasot.info/politika-lajme/1928010/ne-pritje-te-kfor-it-vjen-paralajmërimi-ne-rast-se-ndodh-kjo-gje-kosova-hyn-ne-lufte-me-ushtaret-serbe/>

Slika 8: Uticaj anti-NATO narativa u zajednici, prema podacima prikupljenim omnibus istraživanjem

Uticaj narativa o ruskoj invaziji na Ukrajinu u zajednici

Podaci iz (omnibus) ispitivanja javnog mnjenja obavljenih maja meseca ukazuju da su dezinformacije plasirane u ovom periodu imale uticaja na građane.

1,056 ispitanika iz albanske i srpske zajednice upitano je da li je „Rusija stavila u stanje pripravnosti svoj nuklearni arsenal.“

Vest da je Rusija stavila svoje nuklearno oružje u stanje pripravnosti proširila se na početku 2022. godine. Međutim, iako su objavljene informacije da to nije bilo tačno, ljudi su nastavili da veruju u prvobitnu priču

1.4 Dezinformacioni narativ o kriminalizaciji NATO-a

Ruski dezinformacioni narativi optužuju Zapad da poklanja oružje Ukrajini, koje se potom koristi za ubijanje civila, i koje će u budućnosti izazvati smrt od raka. Da bi potkrepili ovaj narativ, mediji pod ruskom kontrolom širili su dezinformacije o masovnoj smrti građana Srbije nakon rata u bivšoj Jugoslaviji, tvrdeći da je visoka stopa umiranja upravo posledica NATO bombardovanja i korišćenja osiromašenog uranijuma.⁹¹ Na primer, u nekoliko objava na Tviteru i Fejsbuku našla se i slika devojčice koja stoji pored svoje ubijene majke, što je inače insert iz filma „Brestovska tvrđava”⁹².

Ove objave obmanjuju javnost da je fotografija snimljena tokom NATO bombardovanja u bivšoj Jugoslaviji.⁹³ Pored toga, Ruska misija⁹⁴ pri Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) postavila je na svoj Tviter nalog fotografiju snimljenu 2003. u Iraku⁹⁵ i opisala je kao početak napada NATO-a na bivšu Jugoslaviju 1999. godine. Bivši ministar spoljnih poslova Srbije Vuk Jeremić⁹⁶ je na godišnjicu NATO bombardovanja 24. marta 2023.⁹⁷ takođe tvitovao ovu fotografiju iz 2009, sugerišući da se radi o NATO bombardovanju Beograda.

U kasnijem tvitu on priznaje svoju grešku, ali nije uklonio raniju objavu, koja je podeljena 240 puta. Mnogi političari i influenseri iz Srbije su na svojim nalogima na društvenim mrežama i tokom javnih debata izjavili da su Srbi žrtve NATO bombardovanja, ne priznajući da je kampanju bombardovanja pokrenulo nasilje Srbije nad Albancima na Kosovu. Jedan od primera je Novak Đoković koji je rekao da je pronašao moć u sebi da „oprosti“ Zapadu zbog nepravde koju je učinio Srbiji.⁹⁸

Pored toga, ruski mediji su objavili lažne informacije o broju ubijenih civila tokom NATO bombardovanja Srbije (Vest da je 2500, 1500 ljudi ubijeno).⁹⁹

⁹¹ Fejsbuk objava, Sputnik, 23. mart 2023. <https://www.facebook.com/357990416180/posts/10160483043451181>

⁹² IMDB Media Viewer, Fortress of War, 2010, <https://www.imdb.com/title/tt1343703/mediaviewer/rm1845916672/>

⁹³ Facebook objava, Srpski Oslobođilački Pokret Otadžbina, 24. mart 2022, <https://www.facebook.com/srpskioslobodilackipokret/photos/a.1647517155461210/3122964021249842/>

⁹⁴ Tvit stalne misije Ruske Federacije pri OEBS-u (@RF_OSCE), 24. marta 2022. https://twitter.com/RF_OSCE/status/1507085114676756487

⁹⁵ „Bombardovanje NATO-a u bivšoj Jugoslaviji ilustrovano lažnim slikama Misije Rusije pri OEBS-u“ (Bombardimet e NATO-s në ish-Jugosllavi ilustrohen me fotografi të rreme nga misionit rus i OSBE-së), Kallxo, 30. mart 2022, <https://kallxo.com/krypometer/bombardimet-e-nato-s-ne-ish-jugosllavi-ilustrohen-me-fotografi-te-rreme-nga-misionit-rus-i-osbe-se/>

⁹⁶ Objava na Tviteru Vuka Jeremića (@jeremic_vuk), 24. mart 2023, https://twitter.com/jeremic_vuk/status/1639195915230785536

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Narativ Novaka Đokovića o žrtvi NATO bomardovanja dalje je pojačan u nalogu na Tviteru KanekoatheGreat sa skoro pola miliona pratilaca 6. maja 2023, <https://twitter.com/KanekoatheGreat/status/1654671932338630657> u intervjuu iz avgusta 2022.

⁹⁹ „Kako su NATO snage bombardovale Jugoslaviju (Как силы НАТО бомбили Югославию)“ Sputnik Jermenija, 31. oktobar 2019, <https://web.archive.org/web/2019112094734/https://ru.armeniasputnik.am/video/20191031/20945059/kak-sily-nato-bombili-yugoslaviyu.html>; „Bombings of Yugoslavia killed between 1200 and 2500 civilians,“ EU vs Disinfo, 31. oktobar 2019, <https://euvsdisinfo.eu/report/bombings-of-yugoslavia-killed-between-1200-and-2500-civilians>

U međuvremenu, mediji na albanskom jeziku su objavili članke sa lažnim¹⁰⁰ sadržajem koji tvrde da NATO i SAD prete Srbiji ratom i da se očekuje da Srbija ponovo kapitulira.¹⁰¹ Ista objava je podijeljena na šest Fejsbuk stranica i ostvarila je 74 interakcije. Nije bilo takvih pretnji od strane SAD ili NATO-a, ovo je lažni narativ koji potiče iz Rusije,¹⁰² i koji su prvobitno objavili ruski mediji.¹⁰³¹⁰⁴

Slika 9: Uticaj anti-NATO narativa u zajednici, prema podacima prikupljenim omnibus istraživanjem

¹⁰⁰ „Lažna uzbuna da su SAD i NATO „zastrašile“ Vučića i da Srbija potpisuje „kapitulaciju“ (Titulli i rremë se SHBA e NATO ‘tmerrojnë’ Vuçiqin dhe se Serbia nënshkruan ‘kapitullimin’), Kallxo, 13. oktobar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-shba-e-nato-tmerrojne-vuciqin-dhe-se-serbia-nenshkruan-kapitullimin/>

¹⁰¹ Fejsbuk objava, Post Lajmee, 8. oktobar 2022, <https://www.facebook.com/100064549185694/posts/471726831655619>

¹⁰² „US trying to provoke Serbia into a military operation“, EU vs Disinfo, 14. decembar 2022, <https://euvsdisinfo.eu/report/us-trying-to-provoke-serbia-into-a-military-operation>

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ „Capture Snapshot,“ Cappture, <https://app.capture.cc/snapshots/1ed7ba93-0763-6e2a-9812-06a13b0e4978>

1.5 Dezinformacioni narativi da Zapad i NATO pripremaju Albance za rat protiv Srba

Izveštaju „EuVsDisinfo“¹⁰⁵ navodi ruski dezinformacione narative koji krive NATO za razvoj događaja na Kosovu i tvrde da pruža veću podršku Kosovu nego Srbiji. Ruske dezinformacije predstavljaju NATO kao neprijatelja Srba, a ciljeve ove Alijanse kao antisrpske. Ove tvrdnje su takođe objavljene u medijima na albanskom jeziku, uključujući i jedan članak koji je bez navođenja ikakvih činjenica tvrdio da će NATO ponovo napasti Srbiju¹⁰⁶. Ista objava je podijeljena na četiri Fejsbuk stranice i ostvarila je 106 interakcija.

Prvi identifikovani narativ je da Albanci grade vojne baze u Severnoj Mitrovici da bi se odbranili ili napali Srbe. Kosovske vlasti su počele sa jačanjem graničnih prelaza na Jarinju i Brnjaku, kao i sa izgradnjom kontroverzne policijske baze u selu Dren u Leposaviću. Dakle, priča da se dešava nova „okupacija“, „osvajanje“ severa nije bila samo narativ pod uticajem Rusije, već i lokalni.

Novembra meseca, Russia Today objavljuje članak u kojem tvrdi da je u toku izgradnja „albanske“ vojne baze u Severnoj Mitrovici.¹⁰⁷ U članku se policijske stanice prikazuju kao vojne baze i tvrdi se da su zemlje poput Nemačke i SAD obećale da će pomoći u izgradnji vojne baze u selu Crnuša, Mitrovica. Ova priča nije imala nikakvu činjeničnu osnovu. Nakon toga su ove narative iskoristili kosovski Srbi da tvrde da su kosovski Albanci pokušavali da osvoje sever uz pomoć NATO-a i EU. Zapravo, oni su pokušavali da izgrade neke dodatne policijske baze na severu kako bi nadgledali puteve koje koriste krijumčari, ali je to realizovano bez pomoći NATO-a i EU.

Još jedna učestala optužba je da NATO naoružava Kosovske bezbednosne snage, KBS. Razni mediji na Kosovu, uključujući i sumnjive onlajn portale, objavljuju glasine i neistine o Kosovskim bezbednosnim snagama. Jedan portal, čiji naziv počinje sa „BBC“ i nastavlja se sa „NEWSCOM“, koji namerno dovodi javnost u zabludu da je povezan sa Bi-Bi-Sijem, naveo je da će „u blizini Srbije biti uspostavljena velika vojna baza KBS, opremljena protivvazдушnim raketama“.¹⁰⁸ Ista informacija ponovo je objavljena na tri sajta i 80 puta na

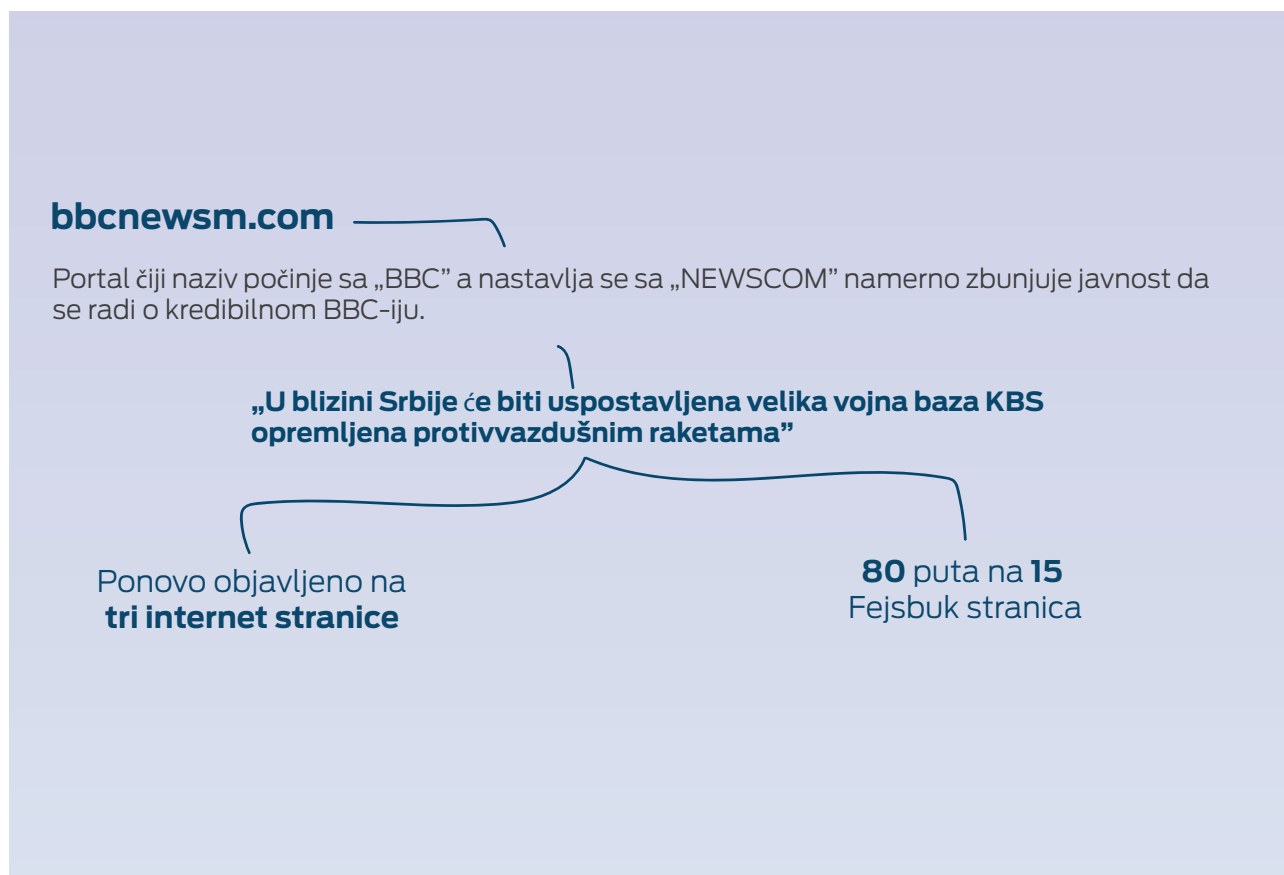
¹⁰⁵ „There is proof of a formation of a pact against Serbia“, *EU vs Disinfo*, 13. septembar 2019, <https://euvsdisinfo.eu/report/there-is-proof-of-a-formation-of-a-pact-against-serbia>

¹⁰⁶ *ShqipPress*, Fejsbuk objava, 3. februar 2023, <https://www.facebook.com/shqippressoofficial/posts/pfbid0k46kPvbhf1ivVz7fmQ4vifc-Q6Db8SyNkL6MXZQ1FxCvekd7gjjUXpWKv2v7eDc6xl>

¹⁰⁷ „Nove baze Albanaca na severu KiM: Steže se čelični prsten oko Srba“, *Russia Today Serbia*, 12. novembar 2022, <https://rt.rs/news/5458-jarinje-brnjak-policijske-baze/>

¹⁰⁸ „Užas za Srbiju, albanski Bondstil u blizini Srbije je opremljen protivvazдушnim sistemima“ (Tmerr për serbinë, Bondsteel i shqip-tarëve afër Serbisë, pajiset me sisteme kundërajrore,) *BBC News M*, <https://bbcnews.com/tmerr-per-serbine-bondsteeli-shqip-tare-afër-serbise-pajiset-me-sisteme-kunderajrore/>

Slika 10: Širenje dezinformacije da Zapad priprema Kosovo za rat protiv Srba

15 Fejsbuk stranica, ukupno sakupivši 1.2 miliona lajkova. Ovaj članak je prvi put objavljen maja 2022, a poslednji put je podeljen januara 2023.

Promovišu se i lažni narativi o donacijama koje je Kosovo dobilo od SAD¹⁰⁹ za Kosovske bezbednosne snage. Jedna donacija je data avgusta 2021,¹¹⁰ ali informacija o ovoj donaciji je ponovo objavljena 385 puta između 2021. i 2023. godine.¹¹¹ Iako je dobijena samo jedna donacija, ona je uvek bila lažno predstavljana kao nova. Slično tome, mediji su objavili članak u kojem tvrde da „Kosovo kupuje 40 aviona / SAD opremaju KBS dronovima za

¹⁰⁹ Lajme Reale, Fejsbuk objava, 30. januar 2023, <https://www.facebook.com/108857771041571/posts/641769774417032>

¹¹⁰ „Kurti: SAD igraju važnu ulogu na putu rasta i razvoja naše vojske“ (Kurti: SHBA-ja luan rol të rëndësishëm në rrugën e rritjes dhe zhvillimit të Ushtrisë tonë,) Telegrafi, 31. avgust 2021, <https://telegrafi.com/kurti-shba-ja-luan-rol-te-rendesishem-ne-rrugen-e-rritjes-dhe-zhvillimit-te-ushtrise-tone/>

¹¹¹ Podaci iz Crowdtangle, pristupljeno na: <https://apps.crowdtangle.com/search?customStartDate=2021-08-03T12:48:00&customEndDate=2023-05-05T12:48:45&platform=facebook&postTypes=&producerTypes=3&q=Dridh%20FSK%20SHBA&sortBy=date&sortOrder=-desc&timeframe=custom>

nadzor i snimanje”.¹¹² to, išljena izjava¹¹³ bivšeg generala NATO-a Veslija Klarka¹¹⁴ takođe je pridobila pažnju u Beogradu. Ovaj članak je podeljen 79 puta na društvenim mrežama, ostvarujući 796 interakcija. Još jedna vest pod naslovom „Vučiću se ovo neće svideti, SAD su odlučne: Ako Srbija ugrožava teritoriju Kosova, morate znati da...” objavljena je 35 puta na društvenim mrežama i ostvarila je 1,210 interakcija.¹¹⁵ Ova vest je data bez ikakvog konteksta. Sličan narativ, koji ima za cilj da prikaže Zapad kao protivnika Srbije, primećen je i u tekstu objavljenom pod naslovom: „SJAJNA VEST/ Kosovo dobija ISTORIJSKE vesti: Srbija nikada nije bila saveznik SAD”.¹¹⁶ Ova informacija je objavljena 62 puta na društvenim mrežama, ostvarujući 3,272 interakcije.

Pored dezinformacija o naoružavanju KBS i antisrpskom raspoloženju u SAD, širile su se dezinformacije da će kosovska vojska ući na sever. Ove informacije su uglavnom objavljivane u vreme krize na severu ili pre sastanaka u sklopu dijaloga između Kosova i Srbije.

Beogradski portal „Novosti.rs“ objavio je lažnu vest da su Kosovske bezbednosne snage ušle u Zubin Potok. Ovo je potom objavilo još najmanje pet medijskih kuća, od kojih su neke imale sedište na Kosovu. Međutim, informacija je bila lažna.¹¹⁷

Informacija koja povezuje KBS sa tenzijama na severu objavljena je jula 2022, tokom spora oko registarskih tablica. Dva veb-sajta i šest Fejsbuk stranica objavili su da će „vojska zauzeti sever pre 25. avgusta“. Ova informacija nije zasnovana ni na jednom zvaničnom izvoru i ustanovljeno je da je bila lažna.¹¹⁸

¹¹² „Top News: Kosovo kupuje 40 aviona, SAD oprema KBS dronovima za nadzor i snimanje” (Top News: Kosova blen 40 avione, SHBA pajis FSK me drone, vezhgimi e filmimi,) Top Channel, 25. januar 2022, <https://top-channel.tv/video/top-news-kosova-blen-40-avione-shba-pajis-fsk-me-drone-vezhgimi-e-filmimi/>

¹¹³ Artistet Shqiptar Fejsbuk stranica 25. jul 2022. <https://www.facebook.com/ArtistetShqiptar/posts/3295342284080220/?paipv=0&eav=AfbF58IEod8uSkYjiGSydyKCd7JJQyNQEqIkH76VtGGmGikv2tliIk0hFl544McUeE>

¹¹⁴ „Laž da je izjava generala Klarka izazvala pometnju u Beogradu” (Rrena se deklarata e gjeneralit Clark ka shkaktuar tërmet në Beograd,) Kallxo, 7. januar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-deklarata-e-gjeneralit-clark-ka-shkaktuar-termet-ne-beograd/>

¹¹⁵ „Laž o izjavi američkog profesora” (Rrena rreth një deklarimi të profesorit amerikan) Kallxo, 21. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-rreth-nje-deklarimi-te-profesorit-amerikan/>

¹¹⁶ „Gazeta Parlamenti” Fejsbuk objava, 16. februar 2022, <https://www.facebook.com/110733877932940/posts/235630658776594>

¹¹⁷ „Laž o ulasku kosovskih vojnika u opštinu Zubin Potok” (Rrena për hyrjen e ushtarëve të Kosovës në komunën e Zubin Potokut,) Kallxo, 9. septembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-hyrjen-e-ushtarëve-te-kosoves-ne-komunen-e-zubin-potokut/>

¹¹⁸ „Dezinformacija da će vojska uzeti sever nakon 25. avgusta” (Dezinformatata se Ushtria do ta marrë veriun para datës 25 Gusht,) Kallxo, 3. avgust 2022, <https://kallxo.com/krypometer/dezinformatata-se-ushtria-do-ta-marre-veriun-para-dates-25-gusht/>

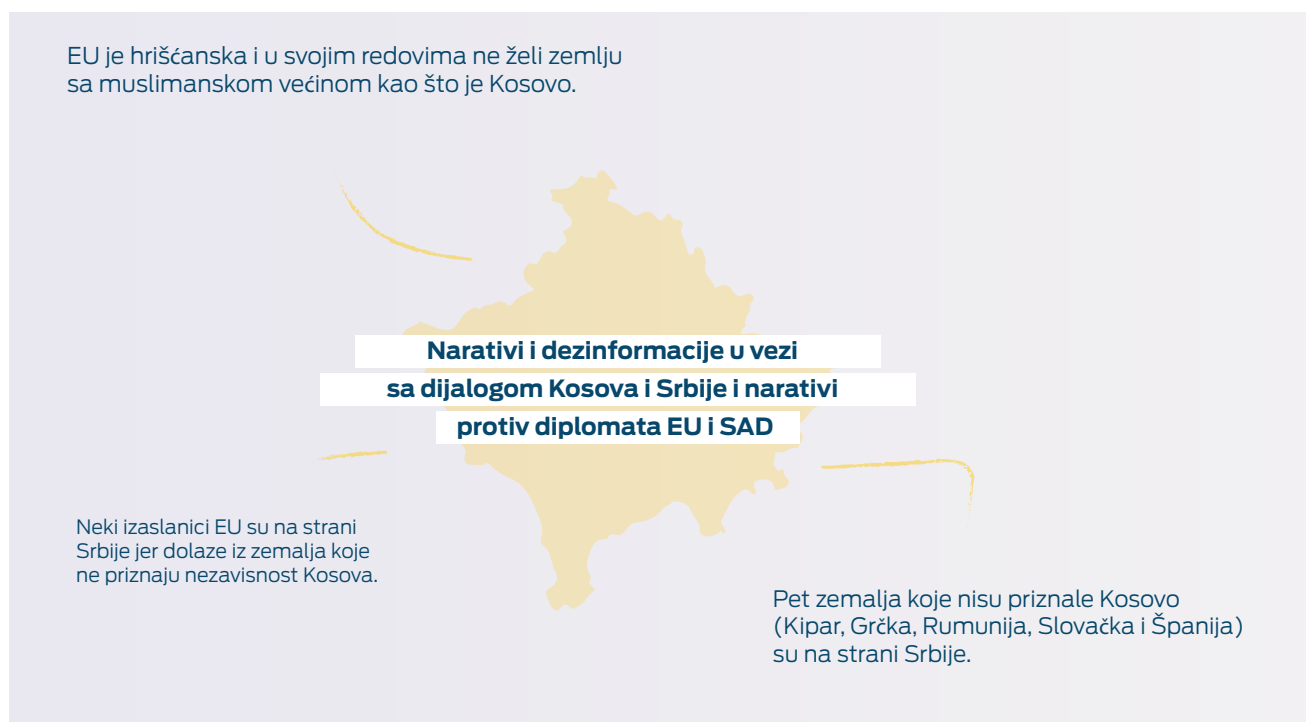
Slika 11: Ilustracija odabranih članaka sa informacijskim poremećajima koji lažno izveštavaju da se Kosovo sprema za rat

Katastrofa po Srbiju: Albanski Bondstil u blizini Srbije opremljen raketnim protivzračnim sistemima!	Broj objava 142	Broj reakcija 1,128
U blizini Srbije će biti uspostavljena velika vojna baza KBS opremljena protivzračnim raketama	Broj objava 174	Broj reakcija 245
Albin Kurti „trese” Balkan svojim govorom o američkoj donaciji KBS-u	Broj objava 8	Broj reakcija 162
O tome govori ceo svet: Aljbin Kurti šalje kosovsku vojsku na Foklandska ostrva!	Broj objava 6	Broj reakcija nn
Kurti ne šteti ni na čemu: Nakon ROSU i vojska ulazi na sever	Broj objava 10	Broj reakcija 54
Toliko puno investicija za kosovsku vojsku ove godine: U naredne tri godine, naše vlasti će kupiti naoružanje vredno 300 miliona evra za vojsku	Broj objava 87	Broj reakcija 275
Naša omladina odlazi, ali se traži novac. Ko će ga koristiti?	Broj objava 7	Broj reakcija 1,093
Kosovo kupuje 40 aviona/SAD oprema KBS dronovima za nadzor i snimanje	Broj objava 2	Broj reakcija 4
Naoružavanje KBS-a izluduje Srbiju	Broj objava 28	Broj reakcija 1,557
Vučić pita Britance: Zašto naoružavate Kosovo?	Broj objava 101	Broj reakcija 2,791
Šta su „Javelin” i „NLAW”, oružje koje Srbija strahuje da su Britanci poklonili Kosovu	Broj objava 2	Broj reakcija 74
Turska naoružava Kosovo	Broj objava 2	Broj reakcija 837

1.6 Narativi i dezinformacije u vezi sa dijalogom Kosova i Srbije i narativi protiv diplomata EU i SAD

Evropska unija je najveći donator¹¹⁹ na Kosovu, gde više od 91% građana kaže da odobrava EU integracije svoje zemlje.¹²⁰ Međutim, na Kosovu još uvek postoje anti-EU osećanja koja eksploatišu i pojačavaju ruski dezinformacioni narativi. Ovi narativi prikazuju EU kao diskriminatornu prema Kosovu jer:

Slika 11: Narativi i dezinformacije u vezi sa dijalogom Kosova i Srbije i narativi protiv diplomata EU i SAD

1. EU je hrišćanska i u svojim redovima ne želi zemlju sa muslimanskom većinom kao što je Kosovo.
2. Pet država koje nisu priznale Kosovo (Kipar, Grčka, Rumunija, Slovačka i Španija) su na strani Srbije.
3. Neki izaslanici EU su na strani Srbije jer dolaze iz zemalja koje ne priznaju nezavisnost Kosova.

¹¹⁹ „EU i Kosovo“, Evropska služba za spoljne poslove (EEAS), https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321.

¹²⁰ Međunarodni republikanski institut. (2021). Istraživanje javnog mnjenja: Stanovnici Kosova (3-18. septembar 2021) (str. 53). Centar za uvid u anketna istraživanja.

Što se tiče uloge EU na Balkanu, EUvsDisinfo je naišao na dezinformacije da EU pokušava da drži pod kontrolom zemlje zapadnog Balkana i njihova tržišta.¹²¹ Ruske dezinformacije govore negativno o uticaju EU na Balkan, osporavaju jedinstvo EU i preuveličavaju zavisnost od američke politike.¹²² Osim toga, ruski mediji tvrde da građani zapadnog Balkana nemaju entuzijazam za EU integracije.¹²³ Međutim, sa izuzetkom Srbije, građani balkanskih zemalja više veruju EU nego svojim lokalnim vladama.¹²⁴

Vesti u vezi sa liberalizacijom viznog režima sa EU bile su pune lažnih izjava političara.¹²⁵ U proteklih pet godina bilo je 25 lažnih informacija¹²⁶ da će se vizna liberalizacija za građane Kosova desiti uskoro¹²⁷ ili u određenom vremenskom periodu¹²⁸ (Vest 1, 2, 4).¹²⁹ Pored toga, neke medijske kuće su objavile informaciju da Francuska i Holandija blokiraju ili nameću dodatne uslove¹³⁰ Kosovu. Iako je tadašnji premijer Kosova Ramuš Haradinaj rekao da Francuska neće kočiti viznu liberalizaciju niti nametati razne uslove,¹³¹ dezinformacije su se i dalje širile. Novinske priče prikazuju Francusku kao antimuslimansku¹³² i tvrde da je

¹²¹ „The EU wants to expand its imperialism in the Balkans“, EUvsDisinfo, 11. oktobar 2021. <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-wants-to-expand-its-imperialism-in-the-balkans>

¹²² „The European Union is obliged to participate in US wars“, EUvsDisinfo, 25. april 2019. <https://euvsdisinfo.eu/report/the-european-union-is-obliged-to-participate-in-us-wars>

¹²³ „Western Balkans countries have a deficit of Euroenthusiasm“, EUvsDisinfo, 9. februar 2020. <https://euvsdisinfo.eu/report/western-balkans-countries-have-a-deficit-of-euroenthusiasm>

¹²⁴ „Serbia: The only WB country with more trust in the government than in the EU,“ European Western Balkans (Srbija: Jedina zemlja ZB sa više poverenja u vladu nego u EU)“ European Western Balkans, 6. avgust 2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>

¹²⁵ „Lažovi vizne liberalizacije (Rrencat e liberalizimit të vizave)“, Kallxo (Krypometër), 18. jul 2019, <https://kallxo.com/krypometer/rrencat-e-liberalizimit-te-vizave/>

¹²⁶ „Nastavljaju se lažne vesti o viznoj liberalizaciji (Vazhdojnë lajmet e rreme për liberalizimin e vizave)“, Kallxo (Krypometër), 5. februar 2022 <https://kallxo.com/krypometer/vazhdojne-lajmet-e-rreme-per-liberalizimin-e-vizave/>

¹²⁷ „Lažni naslov o ukidanju viza (Titulli i rremë për heqjen e vizave)“, Kallxo (Krypometër), 17. septembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-per-heqjen-e-vizave/>

¹²⁸ „Lažan naslov o tačnom datumu vizne liberalizacije (Titulli i rremë për datën e saktë të liberalizimit të vizave)“, Kallxo (Krypometër), 9. avgust 2022 <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-per-daten-e-sakte-te-liberalizimit-te-vizave/>

¹²⁹ „Lažna vest o „dobrim vestima“ EU u vezi sa viznom liberalizacijom (Rrena për lajmin e mirë nga BE-ja për liberalizim të vizave)“, Kallxo (Krypometër), 6. avgust 2022| <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-lajmin-e-mire-nga-be-ja-per-liberalizim-te-vizave/> „Lažna vest o datumu vizne liberalizacije (Rrena për datën e liberalizimit të vizave)“, Kallxo (Krypometër), 27. jul 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-daten-e-liberalizimit-te-vizave/>

„Lažna vest iz Holandije o viznoj liberalizaciji za Kosovo (Lajmi i rremë për liberalizimin e vizave për Kosovën nga Holanda)“, Kallxo (Krypometër), 15. oktobar 2021 <https://kallxo.com/krypometer/lajmi-i-rreme-per-liberalizimin-e-vizave-per-kosoven-nga-holanda/>

¹³⁰ „Lažni naslov koji kaže da je finalizacija dijaloga uslov za liberalizaciju viznog režima“, (Titulli i rremë se liberalizimi i vizave është kushtëzuar me finalizim të dialogut), Kallxo (Krypometër), 25. jun 2022. <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-liberalizimi-i-vizave-eshte-kushtezuar-me-finalizim-te-dialogut/>

¹³¹ „Tri razloga zašto Francuska blokira Kosovo i Zapadni Balkan“, (Tri arsytet pse Franca po e bllokoi Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor)“, Bota Sot, 8. oktobar 2021, <https://www.botasot.info/politika-lajme/1681941/tri-arsytet-pse-franca-po-e-bllokon-kosoven-dhe-ballkanin-perendimor/>

¹³² „Pogledajte šta rade ovoj muslimanki sa maramom u Francuskoj (Shikojeni çka i bëjnë kësaj gruaja muslimane me mbulesë në Francë!)“, pcnmedia2.com, 25. novembar 2022 <https://pcnmedia2.com/2022/11/25/shikojeni-cka-i-bejne-kesaj-gruaja-muslimane-me-mbulesene-ne-france/s>

Slika 12: Uticaj narativa o liberalizaciji viznog režima

vizna liberalizacija blokirana jer je većina građana na Kosovu muslimanske veroispovesti.¹³³ U periodu od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023. manipuliralo se i informacijama o razgovorima Kosova sa Srbijom i stvaranju Zajednice srpskih opština. Nisu sve ove informacije kvalifikovane kao lažne, jer neke predstavljaju mišljenja izneta kako bi se EU i njeni predstavnici uključeni u dijalog Kosova i Srbije prikazali negativno bez davanja konkretnih dokaza za to.

Evropska unija ima vodeću ulogu u dijalogu između Kosova i Srbije, posebno Žozep Borel (Josep Borrell), visoki predstavnik Evropske unije za spoljne poslove, i Miroslav Lajčák, specijalni izaslanik Evropske unije za dijalog između Kosova i Srbije. Od imenovanja Borela i Lajčaka za savetnike u dijalogu, novinski članci su dovodili u pitanje njihovu nepristrasnost¹³⁴. Naime, Borel je Španac, a Lajčák dolazi iz Slovačke: dve zemlje koje nisu priznale nezavisnost Kosova. Članci koji napadaju Borela i Lajčaka su često autorska mišljenja stručnjaka i analitičara.¹³⁵

¹³³ „Nema viza, Kosovo je muslimansko“, (Nuk ka viza, Kosova eshte muslimane), Botapress.info, 2. februar 2019. <https://www.facebook.com/botapressweb/posts/pfbid02GLE83abR8DLUR8f1Xpsp1BFKmcFmZpV2rUphZEtkZuw7xxzbnquxNb9ARD1h3aX4l>

¹³⁴ „Novi lideri EU, Kosovo: Pesimizam za Žozepa Borela, (Liderët e rinj të BE, Kosovë: Pesimizëm për Josep Borrell,) Top Channel, 4. jul 2019, <https://top-channel.tv/2019/07/04/lideret-e-rinj-te-be-kosove-pesimizem-per-josep-borrell/>

¹³⁵ YouTube Video, „Borrell i Lajčák protiv Kosova! Analitičari kažu da Brisel ne ispunjava svoju dužnost u vezi sa dijalogom“(Borrell dhe Lajčák kundër Kosovës! Analistët thonë se Brukseli nuk po e kryen detyrën për dialogun) Euronews Albania, 30. april 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=WSfsf-tsl-E>

Neke izjave Borela su protumačene kao antikosovske.¹³⁶ Na primer, neki mediji su pisali da „g. Borel želi da sever Kosova bude van kontrole nezavisne Republike Kosovo, i želi da ga otcepi od Kosova.¹³⁷ Ovi članci su objavljeni kao mišljenja, ali negativno prikazuju predstavnike EU koji su direktno uključeni u dijalog između Kosova i Srbije. Broj medija koji su diskreditovali fasilitatore EU se povećao nakon što je premijer Kosova Aljbin Kurti¹³⁸ po svemu sudeći imao nesuglasice sa Borelom nakon napetog sastanka u sklopu briselskog dijaloga o Zajednici. Mediji na Kosovu su pisali da možda Borel više neće voditi dijalog između Kosova i Srbije¹³⁹ (31 objava i 3017 interakcija),¹⁴⁰ ali nisu uspjeli da potkrepe ovu tvrdnju nikakvim dokazima. Ovaj članak je doveo do toga da više lokalnih političara osporava nepristrasnost¹⁴¹ fasilitatora EU.

Nepriistrasnost Miroslava Lajčaka takođe je osporavana.¹⁴² Otpor prema Lajčaku je prvi pokazao bivši predsednik Kosova Hašim Tači koji se protivio imenovanju Lajčaka za izaslanika EU za dijalog između Kosova i Srbije.¹⁴³ Mišljenja slična Tačijevom¹⁴⁴ ponovo su objavljena kada je dijalog ponovo pokrenut. Drugi članci su uobičajen sastanak između Miroslava Lajčaka i predsednika Srbije Aleksandra Vučića preneli senzacionalistički sa

¹³⁶ „Borel insistira na uništenju Kosova, otvoreno prelazi na stranu Srbije” (Borel, këmbëngul në shkatërrimin e Kosovës, del hapur në anën e Serbisë,) Drini, 7. decembar 2021, <https://drini.us/borel-kembengul-ne-shkaterrimin-e-kosoves-del-hapur-ne-anen-e-serbise/>; Podaci iz CrowdTangle, pristupljeni na: <https://apps.crowdtangle.com/search?customStartDate=2021-01-01T22:59:59&customEndDate=2023-05-01T12:48:00&platform=facebook&postTypes=&producerTypes=3&q=Borel%20k%C3%ABmb%C3%ABngul%20n%C3%AB%20shkat%C3%ABrrimin%20e%20Kosov%C3%ABs%2C%20del%20hapur%20n%C3%AB%20an%C3%ABn%20e%20Serbis%C3%AB&sortBy=date&sortOrder=asc&timeframe=custom>

¹³⁷ „EU treba da zaustavi g. Borela i g. Lajčaka u njihovim jednostranim postupcima u vezi sa Kosovom” (BE duhet t’i ndalë Z. Borel dhe Z. Lajçak nga veprimet e njëanshme në raport me Kosovën,) Kosova Sot, 13. oktobar 2021, <https://www.kosova-sot.info/opinion/574815/be-duhet-ti-ndali-z-borel-dhe-z-lajcak-nga-veprimet-e-njeanshme-ne-raport-me-kosoven/>

¹³⁸ „Kurti i Borel se sukobljavaju oko Zajednice” (Kurti e Borrelli përplasen për Asociacionin,) Koha, 7. decembar 2021, <https://www.koha.net/arberi/300252/kurti-e-borrelli-perplasen-per-asociacionin/>

¹³⁹ „Debata Kurti-Borel, ovaj drugi možda više neće voditi dijalog između Kosova i Srbije” (Përplasja Kurti-Borrell në Bruksel, ky i fundit mund të mos udhëheq më dialogun Kosovë-Serbi,) Parrotlla, 22. decembar 2022, <https://parrotlla.org/perplasja-kurti-borrell-ne-bruksel-ky-i-fundit-mund-te-mos-udheheq-me-dialogun-kosove-serbi/>

¹⁴⁰ Podaci iz CrowdTangle, pristupljeni na: <https://apps.crowdtangle.com/search?customStartDate=2022-10-14T21:59:59&customEndDate=2023-05-14T12:06&platform=facebook&postTypes=&producerTypes=3,1&q=P%C3%ABrplasja%20Kurti-Borrell%20n%C3%AB%20Bruksel%2C%20ky%20i%20fundit%20mund%20t%C3%AB%20mos%20udh%C3%ABheq%20me%20dialogun%20Kosov%C3%AB-Serbi&sortBy=score&sortOrder=desc&timeframe=custom>

¹⁴¹ „Osmanijeva ne razočarava Kurtija, zbog njega se ne slaže sa predstavnikom EU” (Osmani së zhgënjyen Kurtin, për të e goditi edhe kupolën e Bashkimit Europian) Gazeta Express, 22. novembar 2022, <https://www.gazetaexpress.com/osmani-se-zhgenjen-kurtin-per-te-e-goditi-edhe-kupolen-e-bashkimit-europian/>

¹⁴² Shtypi.net, Fejsbuk objava, 21. mart 2020, https://www.facebook.com/shtypi.net/posts/2970781439640221/?paipv=0&eav=AfZk2QJt-9f17neSti3k7pdlJvAdCtaQi5nyYXv4bXzkODoN0aU57XCdbQp4kaRtjQqQ&_rd

¹⁴³ YouTube Video, „Tači protiv Lajčaka kao predstavnika EU” (Thaçi kunder Lajçakut si perfaqesues i BE-se) | Lajme-News, RTV KLAN, 26. maj 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=aGr9ppqIgN0>

¹⁴⁴ „Dastid Pallaska: Neverovatno, pristrasnost Miroslava Lajčaka prema Kosovu i muk vlasti” (Dastid Pallaska: E pabesueshme, njëanshmëria e Miroslav Lajçak kundër Kosovës dhe heshtja e qeverisë!) Gazeta Blic, 16. april 2021, <https://gazetablic.com/dastid-pallaska-e-pabesueshme-njeanshmeria-e-miroslav-lajcak-kunder-kosoves-dhe-heshtja-e-qeverise/>

naslovom: „Otkriven razlog zašto se Lajčak sastao sa Vučićem .”¹⁴⁵ Neki članci su lažno navodili da je Lajčakova izjava o Zajednici opština sa srpskom većinom bila dobro primljena na Kosovu.¹⁴⁶ U još jednoj objavi na Fejsbuku (624 interakcije) se pogrešno navodilo da je Miroslav Lajčak rekao da Ohridski sporazum nije predviđao Zajednicu.¹⁴⁷

Nekoliko sajtova je 29. novembra 2022. objavilo novinski članak u kojem se tvrdi da su srpski zvaničnici uznemireni i da je premijerka Srbije Ana Brnabić rekla nemačkom predsedniku da se o novim predlozima za normalizaciju odnosa između Kosova i Srbije ne može razgovarati bez formiranja Zajednice. Međutim, članak ne daje nikakve dokaze koji potkrepljuju tvrdnju da su premijerka Srbije ili drugi srpski državni funkcioneri bili „uznemireni”.

Pošto su američki zvaničnici bili direktno uključeni u proces dijaloga, objavljene su i lažne informacije o izaslaniku SAD za dijalog između Kosova i Srbije. Gabrijel Eskobar, specijalni predstavnik za Zapadni Balkan, navodno je bio antialbanski nastrojen. Fotografija sa natpisom „Eskobar protiv albanskog naroda sa Kosova”¹⁴⁸ objavljena je na jednoj Fejsbuk stranici bez ikakvih potkrepljujućih činjenica. Još jedna objava o Gabrijelu Eskobaru glasi: Gabrijel Eskobar NE predstavlja spoljnu politiku SAD. Umesto toga, on predstavlja moćne srpske lobije u SAD.¹⁴⁹ Fotografija Eskobara sa ambasadorom Srbije u SAD Markom Đurićem predočena je u prilog ove tvrdnje, ali nije iznet nijedan pravi dokaz. Na jednoj Fejsbuk stranici je 4. februara 2023. godine osvanuo novinski članak pod nazivom „Eskobar protiv naroda Kosova”.¹⁵⁰ Dok se u članku govori o tome kako američki izaslanik Gabrijel Eskobar ne poštuje volju naroda Kosova koji je protiv Zajednice opština sa srpskom većinom, u tekstu se ne navodi da li je to novinski članak ili mišljenje, i nema autora. Isti je ostvario 921 reakciju na Fejsbuku. Inače, u tom tekstu se samo govori o zahtevu premijerke Srbije da se formiran Zajednica opština sa srpskom većinom na Kosovu, jer se bez nje ne može razgovarati o novim predlozima za dijalog između dve zemlje.

¹⁴⁵ „Otkriven razlog Lajčakovog susreta sa Vučićem ”(Zbulohet arsyeja pse Lajçak u takua me Vuçiqin,) Kosova Sot, 13. mart 2023, <https://www.kosova-sot.info/lajme/667501/zbulohet-arsyeja-pse-lajcak-u-takua-me-vuciqin/>; „Lažan naslov o sastanku Lajčaka-i Vučića ”(Titulli i rremë për një zbulim rreth takimit Lajçak-Vuçiq,) Kallxo, 28. mart 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-per-nje-zbulim-rreth-takimit-lajcak-vuciq/>

¹⁴⁶ Fejsbuk objava, Hitshqipvideo, 24. februar 2023, <https://www.facebook.com/hitshqipvideo/posts/pfbid0JxeHGMZL5jEYivZ1k-T9QqGS1zPv1ux2FNbUdBKpxWV4EtJoUj33n1ai5qGZR01hal>; „Lažan naslov da Lajčakova izjava raduje Kosovo (Titulli i rremë se deklarata e Lajçak po gëzon Kosovën),” Kallxo, 26. februar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-deklarata-e-lajcak-po-gezon-kosoven/>

¹⁴⁷ „Lažna vest da samoupravljanje smiruje građane Kosova” (Titulli i rremë se lajmi për vetëmenaxhimin po i qetëson qytetarët e Kosovës), Kallxo, 25. april 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-lajmi-per-vetemenaxhimin-po-i-qeteson-qytetar-et-e-kosoves/>

¹⁴⁸ Lajkujte stranicu ako podržavate Albina Kurtija za premijera, Fejsbuk objava, 3. februar 2023. <https://www.facebook.com/albinkurtikryeminister2020/posts/pfbid0rgxbSmma9AVViFugKJAVo1ZJ43kXGi62ERFxdHucu79WUHLrAgLH8trDZj4yHGQl>

¹⁴⁹ Lajkujte stranicu ako podržavate Albina Kurtija za premijera, Fejsbuk objava, 3. februar 2023. <https://www.facebook.com/albinkurtikryeminister2020/posts/pfbid02S8e5SMcJuyJzV6HWBA3o3TYWnqQSoUwtn56nhYwTSYmQQ8MUFshhz5QhYUeUe47yt>

¹⁵⁰ Fejsbuk stranica: Lajkujte stranicu ako podržavate Albina Kurtija za premijera. 3. februar 2023. <https://www.facebook.com/albinkurtikryeminister2020/posts/pfbid02viRYJRFzMXmHaEuYJDBGqhwEuMaYUToaga7MzRjbbza5RmMpeb2HW3c1E8LxAgvl>

Ruski mediji su takođe negativno prikazali uključenost EU i SAD u dijalog. Na primer, na platformi EUvsDisinfo ruski mediji predstavljaju Ohridski sporazum kao iznudu Srbije i tvrde da je isti zaključen samo pod pritiskom sankcija i pretnje isključenjem Srbije sa puta integracije i iz fondova EU.¹⁵¹ U toj vesti se navodi da nema nikakvog sporazuma, dijaloga, niti pregovora između Kosova i Srbije, jer Srbija nije potpisala nikakav dokument i jer je Vučić rekao da neće priznati Kosovo.

Dijalog je jedna od tema o kojoj se najviše govori u medijima na Kosovu i tema o kojoj je proizvedeno najviše neistina. Portali koji se bave proverom činjenica¹⁵² su identifikovali 25 članaka sa netačnim informacijama o ovoj temi u periodu koji pokriva BIRN-ov izveštaj. Velika količina dezinformacija ima za cilj da predstavi EU, Nemačku, Veliku Britaniju i SAD kao prokosovske i antisrpske. Dezinformacije koje je identifikovala platforma EUvsDisinfo¹⁵³ negativno predstavljaju EU, propagiraju da Zapad, NATO i zemlje EU vrše pritisak na Srbiju da uvede sankcije Rusiji i Kini, a da podržavaju Kosovo.

Dezinformacije da je Zapad protivnik Srbije ili da se zapadne zemlje protive Srbiji i predsedniku Aleksandru Vučiću uglavnom su objavljivane pre različitih rundi dijaloga između Kosova i Srbije. Članak pod naslovom „Internacionalci „šamaraju” Vučića i protivnike Aljbina Kurtija na Kosovu!“¹⁵⁴ objavljen je 24 puta na Fejsbuku. Ovaj članak je zasnovan samo na jednom anonimnom izvoru. Pored toga, objavljen je lažni citat američkog predsednika 11 puta na Fejsbuku.¹⁵⁵ Naime, predsednik Bajden nije rekao „nema više kompromisa sa Srbijom. Nema sporazuma bez međusobnog priznanja, i nema neustavne Zajednice”, iako je to tako preneto u medijima. Još jedan lažni članak pod naslovom: „SJAJNA VEST / Kosovo dobija ISTORIJSKU vest: „Srbija nikada nije bila saveznik SAD”¹⁵⁶ tvrdi da je Zapad protiv Srbije.¹⁵⁷ U vestima iz januara 2023. tvrdi se da Angela Merkel podržava Kosovo i da

¹⁵¹ EUvsDisinfo, *The EU wants to expand its imperialism in the Balkans*, 11. oktobar 2021. <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-wants-to-expand-its-imperialism-in-the-balkans>

¹⁵² Krypometer (provera činjenica)

¹⁵³ EUvsDisinfo, *Baza podataka o dezinformacijama*, https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/?text=Kosovo+EU&date=&orderby=date&offset=20&per_page=10

¹⁵⁴ „Internacionalci „šamaraju” Vučića i protivnicima Aljbina Kurtija na Kosovu! (Ndërkombëtarët “shuplakë” Vuçiqit dhe kundërshtarëve të Albin Kurtit brenda Kosovës!), *Lajme Origjinale*, Fejsbuk objava, 13. decembar 2022, <https://www.facebook.com/lajmeorigjinale/posts/pfbid02ZwRb7P6p6bMgDbz5H9EW5hjnEviDvAQMxkrmf5KwBgTrAPswsJPA9cACFjr1Vz62Kl>

¹⁵⁵ Podaci iz CrowdTangle, poslednji put pristupljeno: <https://apps.crowdtangle.com/search?platform=facebook&postTypes=&producerTypes=3&q=asnj%C3%AB%20kompromis%20m%C3%AB%20me%20Serbin%C3%AB%20Jo%20marr%C3%ABvshja%20pa%20njohjen%20reciproke%2C%20dhe%20jo%20asociacion%20antikushitetues&sortBy=date&sortOrder=desc&timeframe=1year>

¹⁵⁶ Pamfleti.com, Facebook objava „Sjajna vest / Kosovo dobija istorijsku vest: „Srbija nikada nije bila saveznik Sjedinjenih Država (LAJMI MADHESHTOR/ Kosova merr lajmin e HISTORIK: “Serbia s’ka qenë asnjëherë aleate e SHBA-së””, 17. februar 2023, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02HAFvknK7ogtkUibg18HrBWkiUffwFH2U1MKU7rNHdEeboDtBnx24Nho-P41Uq49ol&id=101118555235758

¹⁵⁷ Kallxo (Krypometër): „Lažna vest da će Kosovo dobiti istorijske vesti (Lajmi rremë se Kosova do të marrë lajm historik)”, 20. februar 2023 <https://kallxo.com/krypometer/lajmi-rreme-se-kosova-do-te-marre-lajm-historik/>

predstavlja pretnju po Srbiju, iako u tom trenutku Merkelova više nije nemačka kancelarka. Naime, članak pod nazivom „Merkelova drži lekciju Srbiji: „Kosovo je albanska država“¹⁵⁸ je objavljen 260 puta na Fejsbuku na 15 stranica tokom januara 2023. Ova vest je ostvarila 17,792 reakcije na Fejsbuku. Zanimljivo je da su ove dezinformacije stare, ali da i dalje izazivaju reakcije čitalaca.

1.7 Narativi i dezinformacije o EULEKS-u, Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu Kosova

Kružile su i dezinformacije u vezi sa prisustvom Evropske unije na Kosovu, konkretno EULEKS-om. Naime, EULEKS-ove aktivnosti na Kosovu izazvale su pojavu velikog broja lažnih vesti o postojanju korupcije među zvaničnicima ove institucije. Pored toga, dominantan narativ je bio da je EULEKS predao srpskoj vladi dosijee o ratnim zločinima koje je istraživao. Ovakav narativ je učvrstilo lokalno stanovništvo, ali i bivši pripadnici EULEKS-a poput Malkolma Simonsa (Malcolm Simmons), bivšeg sudije koji je nastojao da diskredituje Specijalizovana veća.¹⁵⁹ Simons je pozvan u Skupštinu Kosova da svedoči protiv misije EULEKS-a, ali i protiv Specijalizovanih veća.

Dana 12. jula 2021. godine, svedočeći pred Komisijom za zakonodavstvo, mandate, imunitete, Poslovnik Skupštine i nadzor Agencije protiv korupcije Skupštine Kosova, Simons je izjavio da je EULEKS predao predmete ratnih zločina Srbiji, u nastojanju da promoviše dijalog između Beograda i Prištine.¹⁶⁰

Pored ovoga, kosovski mediji¹⁶¹ su izveštavali o pismu za koje se veruje da ga je napisao Malkolm Simons 16. jula 2020, a koje je poslato Skupštini Kosova. U njemu Simons prepričava razgovor koji je vodio sa Borisom Džonsonom, koji je u to vreme bio državni sekretar za spoljne i poslove Komonvelta. Džonson je navodno opisao Specijalizovana veća Kosova kao „politički sud koji se mora povinovati volji Brisela i koji je pun ulizica iz EU koji nameravaju samo da napune svoje džepove“. Ovaj narativ isti mediji ponovo ponavljaju 2022. godine.¹⁶²

¹⁵⁸ NEWZ, „Merkelova drži lekciju Srbiji: „Kosovo je albanska država“ (Merkel u jep shkollë serbisë: “Kosova është shtet shqiptarë“), 4. januar 2023 <https://www.newztype.com/newz/?p=908>

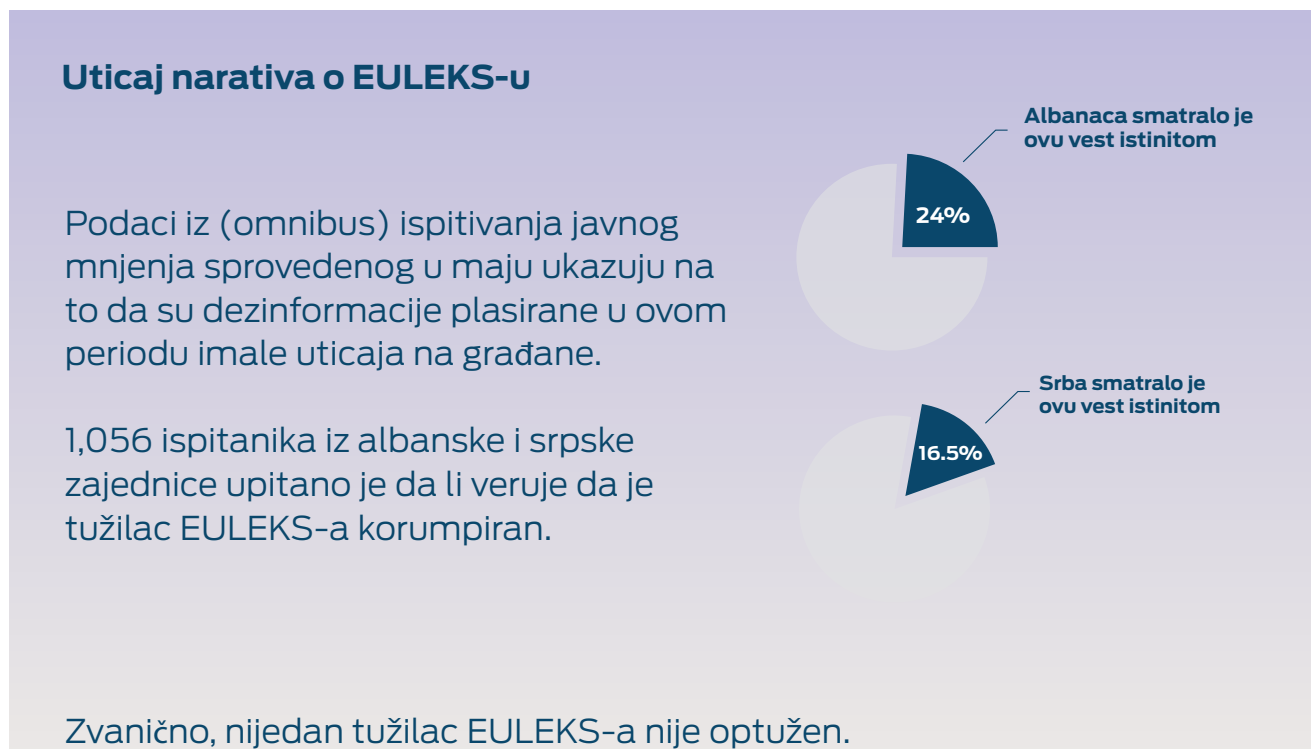
¹⁵⁹ „How a British Judge Caused Turmoil at the EU’s Kosovo Mission“ (Kako je britanski sudija izazvao pometnju u Misiji EU na Kosovu), Bronwyn Jones, BIRN, 6. jun 2022, <https://balkaninsight.com/2022/06/06/how-a-british-judge-caused-turmoil-at-the-eus-kosovo-mission/>

¹⁶⁰ Euleks je demantovao ove tvrdnje <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,11,2413>

¹⁶¹ „Simons: Britanski premijer smatra da je Specijalni sud politički (Simmons: Kryeministri i Britanisë Boris Johnson, e shihte Gjykatën Speciale si politike)“, Gazeta Express, 25. novembar 2020, <https://www.gazetaexpress.com/ish-gjykatesi-kryesor-i-eulexit-kryeministri-i-britanise-boris-johnson-e-shihte-gjykatën-speciale-si-politike/>

¹⁶² „Britanski premijer: Specijalni sud je politički sud, da napuni džepove ulizica EU (Kryeministri i Britanisë: Gjykata Speciale është Gjykatë Politike, për t’i mbushur xhepat e lajkatarëve të BE-së)“, Prishtina News, 18. decembar 2022, <https://prishtinanews.de/kryeministri-i-britanise-gjykata-speciale-eshte-gjykate-politike-per-ti-mbushur-xhepat-e-lajkatarëve-te-be-se/>

Slika 13: Uticaj narativa o EULEKS-u

Simons je rekao Skupštini Kosova: „Nažalost, tamo ima puno ljudi koji u suštini žele da svoje džepove napune zlatom.“¹⁶³

Iako je Simons svedočio 2021. godine, njegove izjave su se koristile i 2022. godine, pa je tako jedna njegova izjava objavljena najmanje šest puta tokom decembra 2022. Međutim, nijedna od tih vesti nije sadržala stvarne izjave britanskog premijera. Ono što zvanično znamo jeste da je u svom obraćanju Skupštini Kosova 2016. godine¹⁶⁴ Boris Džonson rekao da građani treba da saraduju sa Specijalizovanim većima,

Broj novinskih članaka o Specijalizovanim većima je rastao kako se približavao početak suđenja vođama OVK. Izveštaji korišćeni u ovoj studiji sadrže optužbe da je sud proizvod Srbije i Rusije. Bilo je 16 novinskih članaka koji su promovisali ove optužbe. Nepotkrepljene tvrdnje su uglavnom iznete u TV studijima tokom razgovora sa ekspertima. Jedan od primera je debata u studiju RTK od 2. novembra 2022, kada je Bekim Čolaku, nekadašnji savetnik bivšeg predsednika Hašima Tačija, govorio o razlozima za formiranje Specijalizovanih veća i o poslu koji je ovaj sud obavio. Čolaku je rekao da je „sve pod kontrolom politike“.¹⁶⁵ Kasnije

¹⁶³ „Iskaz Majkla Simonsa pred Odborom za zakonodavstvo, mandate, imunitet, Poslovnik Skupštine i nadzor nad Agencijom za borbu protiv korupcije.“ Skupština Kosova. 1:31:45. <https://www.youtube.com/watch?v=1pLpB-4pkK4&>

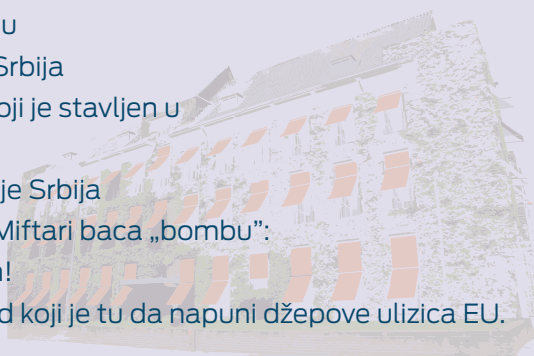
¹⁶⁴ „Džonson: Morate da saradujete sa Specijalnim sudom (Johnson Duhet të bashkëpunoni me Gjykatën Speciale)“ Portali RTV 21, Youtube video, 10. novembar 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=H8ijlRyV8GU>

¹⁶⁵ „RTK Prime - Specijalni sud - Vođe OVK u Hagu već 2 godine.“ Televizijski program. RTK, 22. novembar 2022. Minut 07:03, <https://www.youtube.com/watch?v=wFY9ukFOugo>

Slika 14: Narativi protiv EUELKS-a, Specijalizovanih veća i Specijalizovanom tužilaštvu Kosova na Fejsbuku

Od 15. oktobra 2022. do 1. maja 2023, u 5,325 objava na Fejsbuku, koje su imale 190,000 interakcija, uopšteno se spominjao specijalni sud. Glavni narativi protiv EUELKS-a i specijalnog suda su bili sledeći:

- Specijalni sud ima kancelariju u Beogradu
- Svedoke pred specijalnim sudom plaća Srbija
- Specijalni sud je politički i rasistički sud koji je stavljen u službu kriminala i srpskog genocida!!
- 19 sati i 24 minuta traju video zapisi koje je Srbija koristila da uceni Hašima Tačija – Naim Miftari baca „bombu“: Ovo su mesta gde su se sreli sa UDB-om!
- Premijer UK: Specijalni sud je politički sud koji je tu da napuni džepove ulizica EU.

je takođe dodao da je ovaj sud „pored ulaganja u propagandu, počeo i da zastrašuje građane Kosova; ima ljudi koji se ne usuđuju da govore o tome jer se plaše da će im se nekog dana neko iz ovog suda pojaviti na kućnom pragu...“¹⁶⁶

Ove tvrdnje se ne mogu opisati kao lažne, ali je jasno da nisu u potpunosti potkrepljene dokazima, ili da, u najmanju ruku, dokazi nisu publikovani do trenutka objave ove studije.

Prema analizi Krypometera, 13 članaka je napisano u cilju širenja lažnih, nepotpunih ili delimično lažnih informacija u vezi sa radom Specijalizovanih veća ili o licima protiv kojih su Specijalizovana veća podigla optužnicu.

Lažni članci o optuženim vođama OVK i o njihovom odlasku u Specijalizovana veća u Hagu počeli su da se šire mnogo pre početka suđenja. 2019. godine je na srpskoj nacionalnoj televiziji¹⁶⁷ objavljeno da su vođe OVK prebačene u Hag, što nije bilo tačno: Tači je optužen tek 5. novembra 2020. Drugi članak iz 2020. je lažno navodio da je Džavit Haljiti,¹⁶⁸ (Xhavit Haliti) poslanik Skupštine Kosova, dobio poziv od Specijalizovanih veća. Ovaj članak je podeljen 153 puta na Fejsbuku i dobio je 2,963 reakcije.¹⁶⁹

Još jedna lažna priča koju su objavili mediji na albanskom jeziku 2. februara 2023.

¹⁶⁶ *Ibid*, Minut 31:22

¹⁶⁷ „Lažne vesti o letovima bivših pripadnika OVK u Hag (Rrena mediale për fluturimet e ish-anëtarëve të UÇK-së për në Hagë)“, Kallxo (Krypometër), 12. januar 2019.

<https://kallxo.com/krypometer/rrena-mediale-per-fluturimet-e-ish-anetareve-te-uck-se-per-ne-hage/>

¹⁶⁸ „Džavit Haljiti demantuje vest da ga je pozvao Specijalni sud (Xhavit Haliti demantoi lajmet se është ftuar nga Gjykata Speciale)“, Kallxo (Krypometër), 10. novembar 2020. <https://kallxo.com/krypometer/xhavit-haliti-demantoi-lajmet-se-eshte-ftuar-nga-gjykata-speciale>

¹⁶⁹ Crowdtangle

navodila je da su Nasim Haradinaj i Hisni Gucati, čelnici organizacije veterana OVK (ORV), osuđeni za zločine počinjene tokom rata.¹⁷⁰ Čelnici ORV OVK proglašeni su međutim krivim za neovlašćenu distribuciju poverljivih i tajnih informacija u vezi sa istragama Specijalnog istražnog tima („SITF“) i Specijalizovanog tužilaštva. Oni nisu oглаšeni krivim za zločine počinjene tokom rata na Kosovu.

Pored toga, zanimljiva je priča o još jednom lažnom članku koji navodno otkriva identitet svedoka¹⁷¹ koji su svedočili protiv bivšeg predsednika Hašima Tačija. Ova vest je objavljena na portalu Lajme.Buzz i podeljena na osam Fejsbuk stranica: Gazeta Atdheu, Telegram.info, Janina Press, Der Kosova Albaner, Lajme Buzz, Der Albaner +, Der Albanian, Global INFO. Na osnovu informacija izvučenih iz aplikacije „CrowdTangle“ administratori svih ovih stranica dolazili su iz Severne Makedonije.

Objavljeni su i drugi lažni ili nepotpuni članci o zdravlju čelnika OVK¹⁷² koji su u Hagu, o tome kako su se izjasnili pred sudom i o njihovom puštanju na slobodu, stalnom¹⁷³ ili privremenom¹⁷⁴.

¹⁷⁰ „Lažno izveštavanje da su Gucati i Haradinaj osuđeni za ratne zločine (Rrena se Gucati e Haradinaj u dënuan për krime luftime)“ Kallxo (Krypometër), 2. februar 2023.

<https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-gucati-e-haradinaj-u-denuan-per-krime-lufte/>

¹⁷¹ „Lažno izveštavanje da je „otkriven svedok protiv bivšeg predsednika Tačija u Hagu (Rrena për ‘zbulimin e dëshmitarit kundër ish presidentit Thaçi në Hagë)“; Kallxo (Krypometër), 11. avgust 2022,

<https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-zbulimin-e-deshmitarit-kunder-ish-presidentit-Thaçi-ne-hage/>

¹⁷² „Lažna vest da je Hašim Tači imao infarkt“ (Rrena se Hashim Thaçi ka pësuar sulm në zemër)“, Kallxo (Krypometër), 28. april 2023

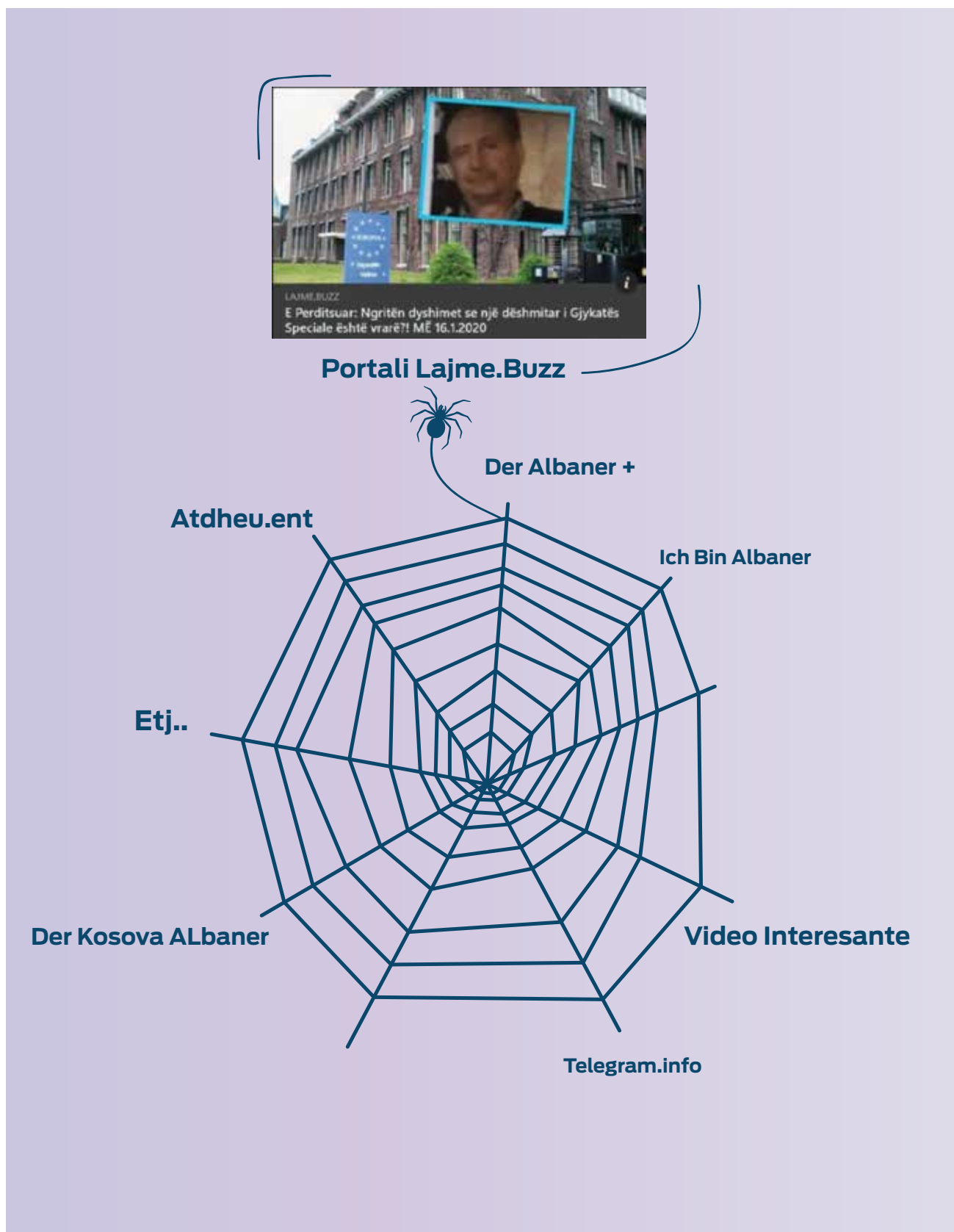
<https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-hashim-Thaçi-ka-pesuar-sulm-ne-zemer/>

¹⁷³ „Lažna vest o puštanju čelnika OVK iz Haga (Rrena për lirim e krerëve të UÇK-së nga Haga)“, Kallxo (Krypometër), 9. septembar

2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-lirim-e-krereve-te-uck-se-nga-haga/>

¹⁷⁴ „Lažna vest o vraćanju Kadrija Veseljija na Kosovo“ (Lajmi rrejshëm për kthimin e Kadri Veselit në Kosovë)“, Kallxo (Krypometër), 10. decembar 2021, <https://kallxo.com/krypometer/lajmi-rrejshem-per-kthimin-e-kadri-veselit-ne-kosove/>

Slika 15: Ilustracija mape širenja informacija iz izvora iz Severne Makedonije u vezi sa Specijalizovanim većima

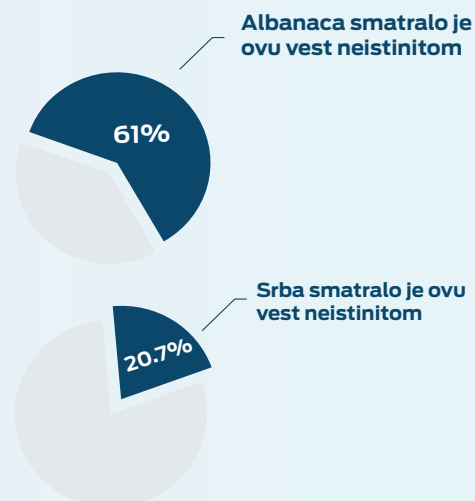

Slika 16: Uticaj narativa o uspostavljanju Specijalizovanih veća

Uticaj narativa o uspostavljanju Specijalizovanih veća

Podaci iz (omnibus) ispitivanja javnog mnjenja sprovedenog u maju ukazuju na to da su dezinformacije plasirane u ovom periodu imale uticaja na građane.

1,056 ispitanika iz albanske i srpske zajednice upitano je da li veruje u vesti da je „Hašim Tači optužen za trgovinu organima”.

U optužnici koju je objavio specijalni sud, Hašim Tači nije optužen za trgovinu organima; međutim, lažne priče su navele građane da veruju u ovu tvrdnju.

Kineski uticaj u medijima i javnosti

1.8 Promotivni narativi o kineskoj privredi i proizvodima

Kina ne priznaje suverenitet Kosova, ali je to nije sprečilo da posluje sa ovom državom. U 2021. godini vrednost robe izvezene iz Kine na Kosovo iznosila je 450 miliona evra, 30 miliona evra više nego lane.

Na Kosovu ne postoji nijedna poznata kineska novinska agencija. Međutim, postoji Fejsbuk stanica jednog radija¹⁷⁵ na kojoj se objavljuju vesti na albanskom jeziku. Reč je o mediju pod kontrolom kineske države koji ima 1.1 miliona pratilaca na Fejsbuku. Dok Fejsbuk stranica ovog medija uglavnom postavlja vesti o Kini i SAD, portal prenosi vesti lokalnih medija koje se odnose na Albaniju i Kosovo. Portal objavljuje i izjave kineske vlade o dešavanjima na Kosovu, poput hapšenja dva zvaničnika UN¹⁷⁶ od strane Kosovske policije.

Jedna od tema koju Kina opsežno pokriva jeste upotreba kineske 5G tehnologije koja je zabranjena u SAD. U sporazumu koji su Kosovo i Srbija potpisali u Beloj kući 4. septembra 2020, Kosovo se obavezalo da neće koristiti kinesku 5G tehnologiju.¹⁷⁷ Vlada Kosova zabranila je kosovskim institucijama da kupuju tehnologiju od zemalja koje su pod sankcijama, što uključuje i neke kineske proizvođače.¹⁷⁸ U kosovskim medijima je objavljena delimično lažna priča da je Vlada zabranila kineskog proizvođača Huawei. Istina je, međutim, da državne institucije ne mogu da kupuju Huawei proizvode, ali građani i privredni subjekti mogu da nastave da ih uvoze. Od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023. godine, na Fejsbuk stranici kineske radio stanice objavljeno je 68 priča u kojima se pominje 5G mreža. Tekstove medija koji su pod kontrolom Kine objavili su i mediji na Kosovu i u Severnoj Makedoniji. Na primer, članak pod nazivom „Isporuka kineskih 5G telefona skočila za 70 odsto u

¹⁷⁵ Radio Ejani, Fejsbuk, pristupljeno 17. maja 2023, <https://www.facebook.com/CMGShqip>

¹⁷⁶ „Zamenik stalnog predstavnika Kine u Ujedinjenim nacijama: Hapšenje osoblja Ujedinjenih nacija na Kosovu neprihvatljivo (I dërguari kinez: Arrestimet e stafit të OKB-së në Kosovë janë të papranueshme),” CRI Online Shqip, 11. jun 2019, <https://albanian.cri.cn/1552/2019/06/11/28s179825.html>

¹⁷⁷ „Srbija i Kosovo potpisale sporazum o ekonomskoj normalizaciji na ceremoniji u Ovalnoj sobi”, CNN, 4. septembra 2020. <https://edition.cnn.com/2020/09/04/politics/serbia-kosovo-agreement/index.html>

¹⁷⁸ Regulatorna komisija za javne nabavke, Republika Kosovo. „Obaveštenje o zabrani opreme koju proizvode kineski subjekti“ <https://e-prokurimi.rks-gov.net/HOME/Documents/Lajmet%20levizese/alb/576/Njoftim%20p%C3%ABr%20AK%20-%20Specifikimet%20teknike.pdf>

periodu januar-septembar“ objavljen je nekoliko puta u nekim medijima na Kosovu^{179,180} i u Severnoj Makedoniji.¹⁸¹ Kosovski¹⁸² i makedonski¹⁸³ mediji ponovo su objavili još jedan članak medija pod kontrolom Kine: „Kineski tehnološki gigant Huawei najavio da će produbiti svoje partnerstvo sa vodećim austrijskim proizvođačem dronova Dronetech u 5G pametnoj poljoprivredi“.

Iznova su objavljeni i tekstovi o stranim ulaganjima, koje su izvorno objavili mediji pod kontrolom kineske države. Članak pod nazivom: „Stopa inflacije ostaje stabilna uprkos pandemiji, dok 2022. beleži porast stranih investicija“, prvobitno je objavljen u jednom mediju,¹⁸⁴ a zatim je ponovo objavljen u drugom lokalnom mediju¹⁸⁵ a kasnije i na China Foreign Radio (albanian.cri.cn).¹⁸⁶ Još jedan tekst „Spoljna trgovina Hebeija premašila 310 milijardi juana u periodu januar-jul“ objavljen je u jednom lokalnom mediju¹⁸⁷ a kasnije i u drugom mediju na albanskom jeziku¹⁸⁸ kao i u mediju pod kineskom kontrolom, Albanian.cri.cn.¹⁸⁹ Mediji pod kineskom kontrolom su objavili brojne članke na albanskom jeziku koji

¹⁷⁹ „Isporuka kineskih 5G telefona dostigla 70 odsto tokom januara-septembra (Dërgesat e telefonave 5G të Kinës arrijnë 70 përqind në janar-shtator)“, Infokus, 25. oktobar 2021, <https://gazetainfokus.com/dergesat-e-telefonave-5g-te-kines-arrijne-70-per-qind-në-janar-shtator/>

¹⁸⁰ „Isporuka kineskih 5G telefona skočila na 70% (Rritet me 70% dergesa e telefonave 5G në Kinë)“, TV21, Fejsbuk objava, 25. oktobar 2021, https://www.facebook.com/673190229477851/posts/2409811612482362/?locale=de_DE&paipv=0&eav=AfbrN1aFkb-JUoezEQnh-4Lxf-wZB_jcvGqykotcqmqj9wqLJybv-Z5plMXzjgzSLxo&_rdr

¹⁸¹ „Isporuka kineskih 5G Kine telefona dostigla 70 odsto tokom januara-septembra (Dërgesat e telefonave 5G të Kinës arrijnë 70 përqind në janar-shtator)“, Media.mk, Fejsbuk objava, 25. oktobar 2021, https://www.facebook.com/www.media.mk/posts/1822531257956129/?locale=ms_MY&paipv=0&eav=AfbXkr-hTVfSCBCyfhRaiZ8h1I7WEPcCAnPbXKpWaE8BnKqP9NiOZEjkYLB-Da1R0qIE&_rdr

¹⁸² „Huawei i austrijski proizvođač dronova „Dronetech“ produbljuju partnerstvo u pametnoj poljoprivredi (Huawei dhe prodhuesi austriak i dronëve Dronetech thellojnë partneritetin në bujqësinë inteligjente)“, TV21, 6. oktobar 2022, <https://tv21.tv/huawei-dhe-prodhuesi-austriak-i-droneve-dronetech-thellojne-partneritetin-ne-bujqesine-inteligjente/>

¹⁸³ „Huawei i austrijski proizvođač dronova „Dronetech“ produbljuju partnerstvo u pametnoj poljoprivredi (Huawei dhe prodhuesi austriak i dronëve Dronetech thellojnë partneritetin në bujqësinë inteligjente)“, ZHURNAL.MK, Fejsbuk objava, 6. oktobar 2022, <https://www.facebook.com/100064455442235/posts/470146325143878>

¹⁸⁴ „Stopa inflacije ostaje stabilna uprkos pandemiji, a u međuvremenu 2022. godina beleži povećanje stranih investicija (Norma e inflacionit mbetet e qëndrueshme përballë pandemisë, ndërkohë që viti 2022 shenon rritje në investimet e huaja)“, Infokus, 24. decembar 2022, <https://gazetainfokus.com/norma-e-inflacionit-mbetet-e-qendrueshme-perballe-pandemise-nderkohe-qe-viti-2022-shenon-rritje-ne-investimet-e-huaja/>

¹⁸⁵ „Stopa inflacije ostaje stabilna uprkos pandemiji, a u međuvremenu 2022. godina beleži povećanje stranih investicija (Norma e inflacionit mbetet e qëndrueshme përballë pandemisë, ndërkohë që viti 2022 shenon rritje në investimet e huaja)“, TV21, 24. decembar 2022, <https://tv21.tv/norma-e-inflacionit-mbetet-e-qendrueshme-perballe-pandemise-nderkohe-qe-viti-2022-shenon-rritje-ne-investimet-e-huaja/>

¹⁸⁶ „Brojke o borbi protiv KOVIDA-19 u Kini: Stopa inflacije u Kini ostaje stabilna uprkos globalnom rastu cena (Numrat në luftën kundër COVID-19 në Kinë: norma e inflacionit e Kinës mbetet e qëndrueshme pavarësisht rritjes globale të çmimeve)“, CRI Online Shqip, 24. decembar 2022, <https://albanian.cri.cn/2022/12/24/ARTIUAWnh4qTKR3W8iBid87G221224.shtml>

¹⁸⁷ „Spoljnotrgovinska razmena provincije Hebei premašuje 46 milijardi dolara u januaru-julu“, Tregtia e jashtme e Hebeit tejkalon 46 miliardë dollarë në janar-korrik“, Infokus, 21. avgust 2022. <https://gazetainfokus.com/tregtia-e-jashtme-e-hebeit-tejkalon-46-miljarde-dollare-ne-janar-korrik/>

¹⁸⁸ „Spoljnotrgovinska razmena provincije Hebei premašuje 46 milijardi dolara u januaru-julu (Tregtia e jashtme e Hebeit tejkalon 46 miliardë dollarë në janar-korrik)“, TV21, Facebook post, 21. avgust 2022. <https://www.facebook.com/tv21hd/posts/tregtia-e-jashtme-e-hebeit-tejkalon-46-miljarde-dollare-ne-janar-korrik/2674193912710796/>

¹⁸⁹ „Spoljnotrgovinska razmena provincije Hebei premašuje 310 milijardi juana u januaru-julu (Tregtia e jashtme e Hebeit tejkalon 310 miliardë juan në janar-korrik)“, CRI Online Shqip, 21. avgust 2022. <https://albanian.cri.cn/news/china/3124/20220821/777432.html>

hvale Kinu, kinesku privredu i njen turizam, i promovišu kineske proizvode, poput električnih automobila.¹⁹⁰

1.9 Kineski antiamerički narativi

Još jedna tema koja je opsežno obrađena na stranici pod kontrolom Kine su SAD, koje su pomenute u 253 objava od 15. oktobra 2022. do 1. aprila 2023. Objave najčešće uključuju odgovore i kontraodgovore kineskih zvaničnika na američke izjave i politiku, dok se manji broj odnosio na američku domaću politiku. Kineski mediji predstavili su SAD kao nasilnu državu, preplavljenju oružjem i sa visokom stopom ubistava.¹⁹¹

U jednoj objavi se tvrdi da „Američka „demokratija“ donosi društvenu poddelu u zemlji i izaziva ratove u drugim zemljama”.¹⁹² Druga objava optužuje SAD da se ponaša kao „svetska policija“ i postavlja pitanja da li „SAD gura svoju demokratiju putem bez povratka?”¹⁹³ Jedan od medija pod kontrolom Kine objavio je na svojoj Fejsbuk stranici video o Samitu demokratije koji je organizovao američki predsednik Džo Bajden, u kome kritikuje SAD zbog organizovanja samita u vreme kada se njihova sopstvena demokratija suočava sa velikim problemima.¹⁹⁴ U još jednoj objavi se tvrdi da je Bliski istok ponovo izašao iz „američkog scenarija”.¹⁹⁵ Posle 12 godina izolacije, Sirija se vratila u porodicu Lige arapskih država.

CNR Ameriku predstavlja i kao zemlju u kojoj nije garantovana bezbednost, u kojoj nema demokratije, i gde su ekonomija i zdravlje na niskom nivou.

U nekim člancima na albanskom jeziku, SAD su predstavljene kao zemlja sa visokom stopom ubistava što dalje implicira da su SAD opasno mesto za život:

¹⁹⁰ „Industrija električnih vozila u Kini beleži visoke stope razvoja, (Industria e automjeteve me energji të re në Kinë, me ritme të shpejta zhvillimi),, CRI Online Shqip, 31. decembar 2022.

<https://albanian.cri.cn/2022/12/31/ARTIpe4m3ntEcqorrA7IRLQw221231.shtml?fbclid=IwAR3OutoS4KcPRj1RbjRX1XplihcqX282dp-pD6OUBf3mB2QPCyhr4Uw2IAk>

¹⁹¹ „Prema najavama američke televizijske mreže ABC od 28. marta, u prva tri meseca ove godine pucnjave su ponovo bile u začetku medijskih vesti. (Sipas njoftimeve të 28 marsit të rrjetit televiziv amerikan ABC, në tre muajt e parë të këtij viti të shtënëat me armë përsëri ishin në krye të lajmeve të medieve), Radio Ejani, Fejsbuk objava, 30. mart 2023 <https://www.facebook.com/100069414030566/posts/525862076404256>

¹⁹² „Američka „demokratija“ seje društveni nesklad u zemlji i izaziva ratove u inostranstvu“, (“Demokracia” amerikane, brenda sjell ndarje shoqërore dhe jashtë shkaktën luftëra), Radio Ejani, Fejsbuk objava, 30. mart 2023, <https://www.facebook.com/watch/?v=543321644607955>

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ „Zar nisu kao puževi u vatri (A nuk është ajo si ata kërmijtë në zjarr?)”. Radio Ejani, Fejsbuk objava, 27. mart 2023 <https://www.facebook.com/100069414030566/posts/524390969884700>

¹⁹⁵ Fejsbuk objava, „Bliski istok je ponovo izašao iz „američkog scenarija“ (Lindja e Mesme doli përsëri jashtë “skenarit të ShBA-së), Radio Ejani, 9. maj 2023 <https://www.facebook.com/watch/?v=543321644607955>

„Sent Luis u američkoj državi Misuri bio je jedan od najprosperitetnijih industrijskih centara u SAD u 20. veku. Međutim, danas je Sent Luis jedan od najopasnijih američkih gradova sa najvećom stopom ubistava na svetu“.¹⁹⁶

U cilju jačanja istog narativa, još jedan članak govori o tome kako je u Americi porasla potražnja za dečjim knjigama koje se bave lečenjem različitih trauma, i navodi slučajeve pucnjave u školama.¹⁹⁷ U istom maniru, jedan članak pokazuje kako su „ubistva iz vatrenog oružja i samoubistva dostigla istorijski vrhunac u Sjedinjenim Državama“¹⁹⁸.

U okviru antiameričkog narativa, CNR takođe povremeno objavljuje članke koji tvrde da je američka privreda oslabila¹⁹⁹ ili da nije uspela da se izbori sa pandemijom (primer je vest pod nazivom „SAD, prepreka broj 1 zajedničkog globalnog odgovora na KOVID-19“²⁰⁰). Osim toga, kroz svoje tekstove CNR pokušava da ubedi publiku da je Amerika, u ime demokratije, sprovodila antidemokratske akcije. Američka politika je predstavljena kao politika koja dovodi do polarizacije i društvene podele u svojoj zemlji, dok u drugim zemljama izaziva ratove²⁰¹. Takođe, još jedan članak govori o tome kako je Samit za demokratiju „još jedna američka farsa, u ime demokratije“²⁰².

¹⁹⁶ „Prava Amerika: Stanovnici Sent Luisa kažu da sami moraju da zaustave kriminal (Amerika e vërtetë: Banorë të Shën Luisit thonë se duhet të ndalojnë krim vetë)“, CRI Online Shqip, 24. mart 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/03/24/VIDEcV7PMq8X3g7J0b6vQ4BH230324.shtml>

¹⁹⁷ „In the US, the demand for children’s books on trauma treatment increases significantly (SAD, raste osetno potražnja za dečjim knjigama o lečenju trauma)“, CRI Online Shqip, 14. oktobar 2022, <https://albanian.cri.cn/2022/10/14/ARTI5iDmDh0766VVUB-PorxtT221014.shtml>

¹⁹⁸ „US gun deaths hit record high (Smrt od oružja beleži rekord u SAD)“, CRI Online Shqip, 13. oktobar 2022, <https://albanian.cri.cn/2022/10/13/ARTIN7JcBs5MQ6TxTjZxfjz221013.shtml>

¹⁹⁹ „US fourth-quarter GDP weaker than expected (Američki BDP četvrtog kvartala slabiji nego što je očekivano)“, CRI Online Shqip, 26. februar 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/02/26/ARTIQxDZRNmc0HpjHh2Clf6o230226.shtml>

²⁰⁰ „CMG: USA, barrier no. 1 of the joint global response to COVID-19 (CMG: SAD, barijera br. 1 zajedničkog globalnog odgovora na KOVID-19)“, CRI Online Shqip, 11. januar 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/01/11/ARTIpesivQfCKc3488TykVF5230111.shtml>

²⁰¹ „Američka „demokratija“ donosi društvene podele na unutrašnjem planu i ratove na spoljnom (“Demokracija” amerikane, brenda sjell ndarje shoqërore dhe jashtë shkaktton luftëra)“, Radio Ejani, 930. mart 2023, <https://www.facebook.com/watch/?v=543321644607955>

²⁰² „The USA conducts the Summit for Democracy with selfish goals (SAD održavaju Samit za demokratiju vođene sebičnim ciljevima)“, CRI Online Shqip, 27. marta 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/03/27/ARTILvCaW5KLQuYt7XYqUO8E230327.shtml>

1.10 Narativi o javnom zdravlju koje podržava Kina

Tokom vremenskog perioda koji pokriva ovaj izveštaj, kosovski mediji su prenosili vesti iz zdravstva koje je inicijalno objavljivala kineska novinska agencija China Radio International Online²⁰³ (CRI Online). CRI Online ima 317 objava u vezi sa KOVID-19 na svojoj Fejsbuk stranici,²⁰⁴ od kojih su neke preneli različiti portali na Kosovu. Članak „Kineski zvaničnik: Smanjuje se broj ljudi koji odlaze na klinike na lečenje” preneli su neki mediji²⁰⁵ i stranice²⁰⁶ na albanskom jeziku. Još jedan primer je vest pod nazivom „MMF povećava projekciju globalnog rasta u 2023. nakon ponovnog otvaranja Kine“, koju je preneo jedan onlajn portal²⁰⁷ nakon što ju je objavio kineski državni mediji, CRI Online.²⁰⁸ Isti članak objavilo je još pet medija.²⁰⁹

Mediji pod kontrolom kineske vlade prenosili su i vesti koje su originalno objavili kosovski mediji. Razlog tome može da bude težnja ka povećanjem dometa i publike, kao i potreba da se medij predstavi inkluzivnim. Neki drugi članci iz albanskih medija takođe se mogu naći na internet stranici CRI Online. Važno je napomenuti vreme objavljivanja: u nekim slučajevima, najpre kosovski portal objavi tekst, pa odmah za njim CRI Online. Primer za ovo je članak „Kina, završen poslednji talas kovida-19“, koji je prvobitno objavio medij na albanskom jeziku,²¹⁰ a zatim CRI Online.²¹¹

²⁰³ China Radio International Online, medij pod kontrolom kineske države, <https://albanian.cri.cn/>

²⁰⁴ Radio Ejani, <https://www.facebook.com/CMGShqip>

²⁰⁵ „U padu broj ljudi koji odlaze na klinike na lečenje (Në rënie numri i njerëzve që kërkojnë trajtim në klinika)”, Infokus, 16. januar 2023, <https://gazetainfokus.com/ne-renie-numri-i-njerezve-qe-kerkojne-trajtim-ne-klinika/>

²⁰⁶ „The number of people seeking treatment in clinics is decreasing (U padu broj ljudi koji odlaze na klinike na lečenje)”, Javanews.al, Fejsbuk objava, 16. januar 2023, <https://www.facebook.com/100064036089709/posts/558596142951584>

²⁰⁷ „MMF povećava projekciju globalnog rasta za 2023. godinu nakon ponovnog otvaranja Kine (FMN-ja ngre parashikimin për rritjen globale më 2023 pas rihapjes së Kinës)”, Infokus, 31. januar 2023, <https://gazetainfokus.com/fmn-ja-ngre-parashikimin-per-rritjen-globale-me-2023-pas-rihapjes-se-kines/>

²⁰⁸ „MMF povećava projekciju globalnog rasta za 2023. godinu nakon ponovnog otvaranja Kine (FMN-ja ngre parashikimin për rritjen globale më 2023 pas rihapjes së Kinës)”, CRI onlajn, 31. januar 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/01/31/ARTI4Jqu5rdH7aZOCG0Y-d80T230131.shtml>

²⁰⁹ „MMF povećava globalnu projekciju rasta za 2023. godinu (FMN-ja ngre parashikimin për rritjen globale më 2023)”, TV21, Fejsbuk objava, 31. januar 2023, <https://www.facebook.com/100076150463072/posts/210532178161796>

²¹⁰ „Kina, poslednji talas kovida-19 gotov”, (Kinë, vala e fundit e Covid-19 ka përfunduar)”, TV21, 30. januar 2023, <https://tv21.tv/kine-vala-e-fundit-e-covid-19-ka-perfunduar/>

²¹¹ „Stopa infekcije KOVIDOM-19 tokom prolećnog festivala u Kini mala (Përqindja e infektimit nga COVID-19 gjatë Festës së Pranverës në Kinë është e ulët)”, CRI Online Shqip, 30. januar 2023, <https://albanian.cri.cn/2023/01/30/ARTI3w0Gfmrww0dDQwAzvgXl230130.shtml>

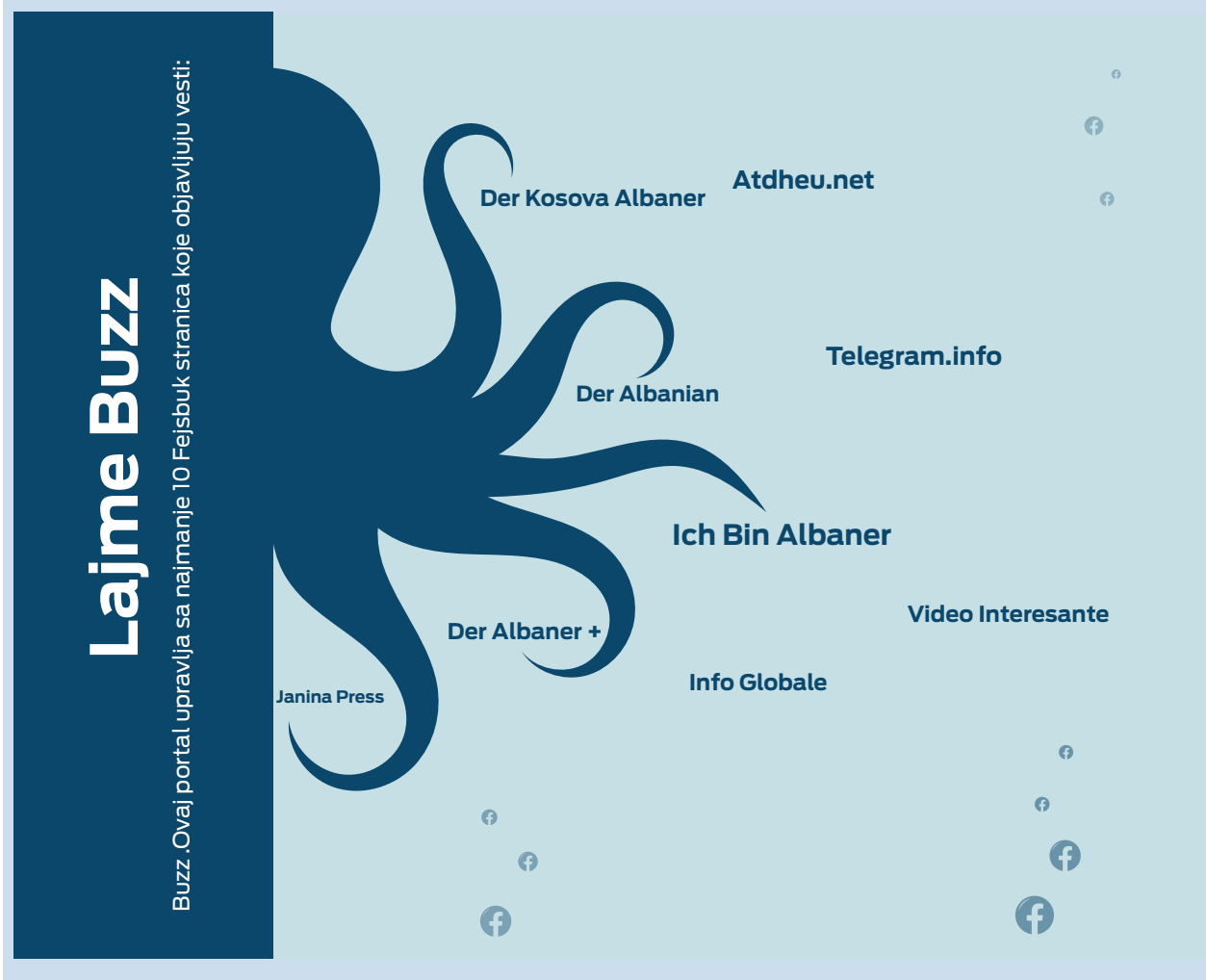
Slika 17: Dezinformacije distribuirane iz Severne Makedonije

Dezinformacije distribuirane iz Severne Makedonije

Profil pod nazivom Lajme.Buzz prethodno je objavljivao vesti o Kosovu. Od jula 2022. do maja 2023, prema platformi Krypometre, na ovom profilu je objavljeno 30 članaka koji su sadržali dezinformacije ili im je nedostajao kontekst itd.

Ovaj portal upravlja sa najmanje 10 Fejsbuk stranica koje objavljuju vesti: Lajme Buzz, Der Kosova Albaner, Atdheu.net, Janina Press, Der Albaner, Telegram.info, Ich Bin Albaner, Der Albaner +, Info Globale i Video Interessante.

Na osnovu informacija dobijenih iz aplikacije „CrowdTangle”, administratori svih ovih stranica su iz Severne Makedonije. Vesti objavljene na veb sajtovima <https://web.lajme.buzz/> i <https://mainnewsplus.com/> su podeljene na Fejsbuk stranicama. Ova tri veb sajta su objavila iste vesti.

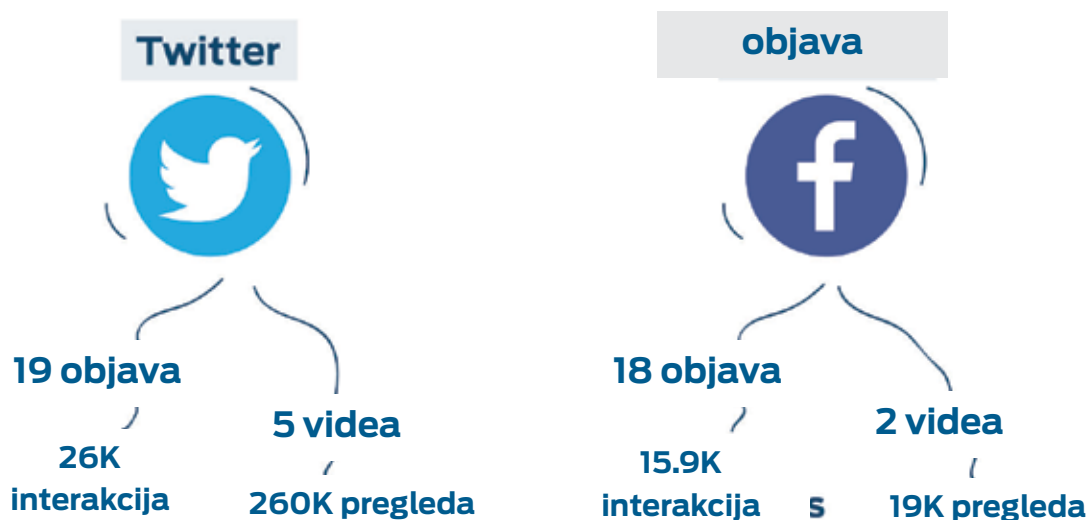

Slika 18: Tri dezinformaciona narativa pojavila su se o evroposlaniku Beju tokom njegove posete Kosovu

Tri dezinformaciona narativa o evroposlaniku Beju tokom njegove posete Kosovu

Krajem oktobra 2022, francuski poslanik Evropskog parlamenta, Nikolas Bej, posetio je Kosovo i pokrenuo je kampanju propagande.

Član desničarske stranke Reconquette, Bej je koristio Tviter i Fejsbuk kako bi koristio tri ključna narativa: prvi, da su pripadnici OVK teroristi. Drugi, iskrivio je istorijski kontekst Kosova tvrdeći da ono nikad nije pripojeno od strane Srbije, i treći, Kosovo je prikazao kao islamsku državu, insinuirajući da na Kosovu nema trpeljivosti prema crkvama i pravoslavlju.

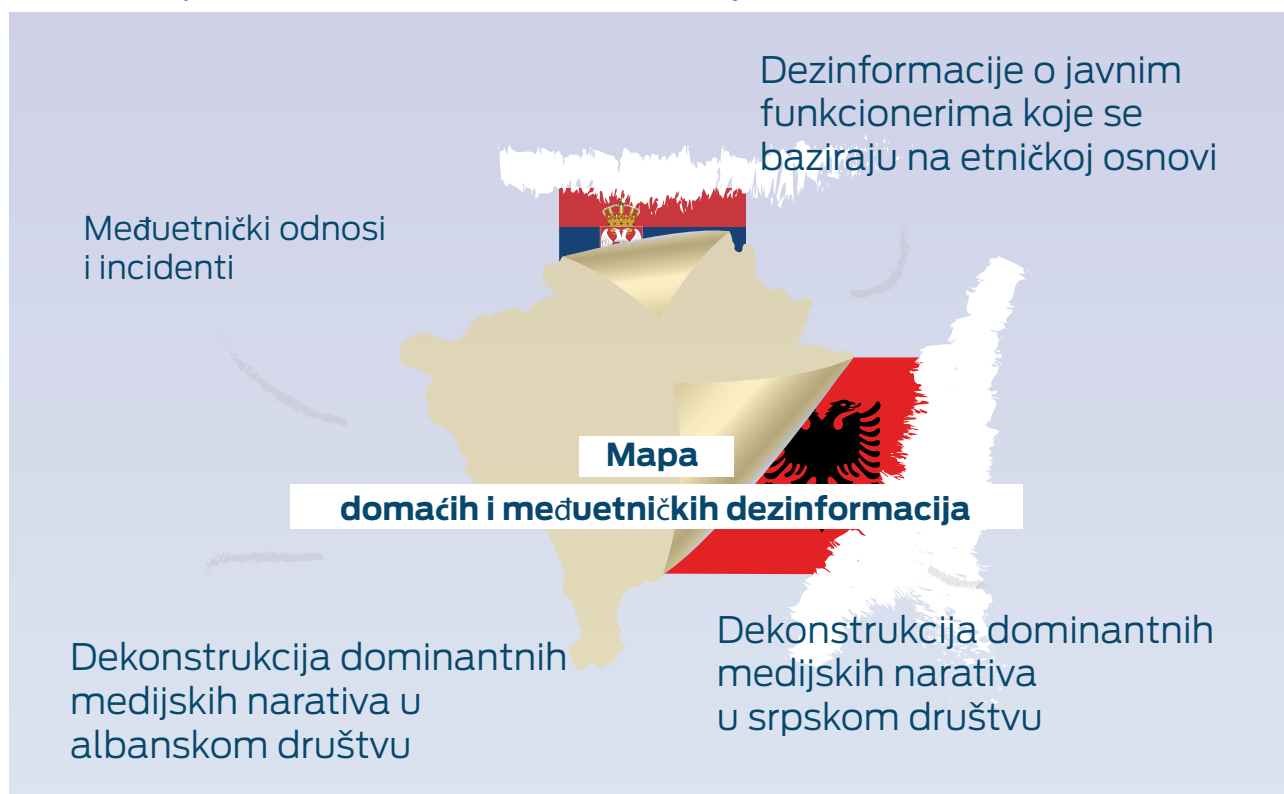
Štaviše, njegove poruke su podeljene 48 puta na

42 različite Fejsbuk stranice.

II. Narativi i dezinformacije koji narušavaju bezbednost, smanjuju poverenje u Zapad i pogoršavaju međuetničke odnose

Narativi koji narušavaju bezbednost, smanjuju poverenje u Zapad i pogoršavaju međuetničke odnose postoje i u drugim zemljama. Međutim, posebno veliku štetu ovi narativi mogu da naprave u zemljama poput Kosova, gde je politička situacija naročito teška. Čak i u najboljem slučaju, dezinformacije produbljuju nepoverenje između suprotstavljenih zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. U najgorem slučaju, one direktno štete životima ljudi. Stoga je upravo ovo glavni fokus ovog poglavlja, koje ima za cilj da podigne svest građana i institucija o tome da velika količina dezinformacija narušava bezbednost i međuetničke odnose. BIRN je identifikovao sledeće narative:

Slika 19 - Mapa domaćih i međuetničkih dezinformacija

2.1 Dezinformacije o međuetničkim odnosima i incidentima

Kosovski Albanci i kosovski Srbi imaju različita tumačenja rata na Kosovu, što je slučaj i sa aktuelnim dešavanjima u zemlji, koji odgovaraju određenim narativima.

Prvo ćemo analizirati događaje koji su usledili nakon odluke kosovske vlade da obustavi upotrebu registarskih tablica KM, koje izdaje Srbija i koje koriste stanovnici severnih opština na Kosovu (Severna Mitrovica, Zubin Potok, Zvečan i Leposavić).²¹²

Ovaj potez je bio krajnje nepopularan među lokalnim stanovništvom, posebno zbog zahteva da srpski policijski službenici (koji čine većinu Kosovske policije na severu) moraju da kažnjavaju lokalno stanovništvo, odnosno većinom kosovske Srbe, koji koriste KM tablice (jer kosovske vlasti smatraju da su ove tablice ilegalne). Srpski policijski službenici su masovno podneli ostavke, a za njima i tužioci i sudije na severu. Zapaljeni su automobili sa kosovskim registarskim tablicama. Četiri gradonačelnika opština na severu takođe su podnela ostavke, zbog čega su kosovske vlasti počele da pripremaju nove izbore. Dve kancelarije Centralne izborne komisije (CIK) su opljačkane. Ovo je dovelo do toga da kosovske vlasti uhapsu Dejana Pantića, bivšeg pripadnika Kosovske policije, koji je, prema njihovim navodima, organizovao napad na kancelariju CIK-a. Pantić se izjasnio da nije kriv po optužbama koje su mu se stavile na teret. Nakon Pantićevog hapšenja, kosovski Srbi su postavili barikade i blokirali puteve narednih mesec dana. Barikade su uklonjene u isto vreme kada je Pantić pušten iz pritvora i kada mu je ova mera zamenjena kućnim pritvorom. Izbori za gradonačelnika, koji su prvobitno bili zakazani za decembar, odloženi su za april. Pre sprovođenja druge faze politike registarskih tablica koja bi zahtevala da policijski službenici izriču novčane kazne vozačima sa KM registarskim oznakama, Kurti i Vučić su postigli novi sporazum u Briselu. Prema njemu, kosovske vlasti neće primenjivati ovu odluku na već registrovane automobile, a Beograd će prestati sa izdavanjem novih tablica za opštine sa srpskom većinom na Kosovu.

U ovom periodu, mediji na srpskom jeziku su poseban akcenat stavili na sadržaje koji prikazuju pretnje i pritisak kojima su izloženi kosovski Srbi, kao i agresivnost i radikalizam jedinica Kosovske policije²¹³ i premijera Kurtija.

²¹² Procenjuje se da stanovništvo na severu Kosova čini oko 40.000 ljudi, od kojih su većina Srbi. KM tablice su dobile naziv od „Kosovska Mitrovica”, i zaostavština su bivšeg jugoslovenskog sistema koji je koristio oznake gradova za identifikaciju. Međutim, od kraja rata, Kosovo je usvojilo drugačiji sistem, time što isključivo koristi brojeve za identifikaciju sedam regiona u zemlji.

²¹³ ROSU jedinica „lovi” Srbe oko Gazivoda i puca rafalima iz oklopnih vozila; KP: Pucamo u samoodbrani (kosovo-online.com, decembar 2022) u Aneksu, vest je prevedena na engleski Primer 1, Kosovski policajci blokirali Severnu Mitrovicu, nema incidenata ali je napeto (kosovo-online.com, decembar 2022) u Aneksu, vest je prevedena na engleski kao Primer 2.

S druge strane, kosovski mediji su takođe širili dezinformacije. Jedan primer dolazi sa portala Faktabuzz, koji u svojim tekstovima tvrdi da se digla uzbuna oko izbora na severu²¹⁴ i da je Vučić imao plan da destabilizuje sever Kosova.²¹⁵ U međuvremenu, jedan od narativa koji je kružio u srpskoj zajednici bio je da kosovskim Srbima preći „operacija Oluja”²¹⁶.

Ova priča je počela nakon što je Kosovska policija rasporedila nove jedinice u (Severnoj Mitrovici) 8. decembra, 2022, posle napada na zgrade Vlade u kojima je trebalo da se održi glasanje.

Dezinformacija da je policija poslala pojačanje na sever²¹⁷ da napadne srpsko stanovništvo prvi put je plasirana na srpskom portalu na Kosovu,²¹⁸ a zatim je ponovo objavljena (sa svim svojim dezinformacijskim sadržajem) u desetinama drugih srpskih medija, uključujući blic.rs,²¹⁹ naslovi.net,²²⁰ pink.rs,²²¹ republika.rs,²²² kurir.rs.²²³ Zanimljivo je da je ovaj srpski portal sa Kosova²²⁴ iz objavljene vesti uklonio lažne delove ubrzo nakon objavljivanja, ali drugi mediji nisu menjali svoje članke. Ukupno su 23 medija lažno tvrdila da su specijalne jedinice²²⁵ bile stacionirane duž puta i da su blokirale pristup na sever i sa severa Kosova.

²¹⁴ „Lažan naslov da je u Beogradu dignuta uzbuna usled izbora u Severnoj Mitrovici (Titulli i rremë së në Beograd është “ngritur alarm” për zgjedhjet në Mitrovicë të veriut)”, Kallxo (Krypometer), 17. decembar 2022
<https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-ne-beograd-eshte-ngritur-alarm-per-zgjedhjet-ne-mitrovice-te-veriut/>

²¹⁵ „Nepotkrepljene tvrdnje o Vučićevomscenariju za sever (Titull i pambështetur në fakte për “skenarin e Vuçiqit për veriun)”, Kallxo (Krypometer), 28. decembar 2022.
<https://kallxo.com/krypometer/titull-i-pambeshtetur-ne-fakte-per-skenarin-e-vuciqit-per-veriun/>

²¹⁶ Operacija Oluja bila je hrvatska vojna ofanziva sa ciljem da se ponovo zauzmu područja Republike Hrvatske koja su bila okupirana od strane srpskih snaga. Operacija je dovela do značajnog broja civilnih žrtava i izazvala je masovni egzodus Srba iz regiona.

²¹⁷ „Lažna vest o blokadi specijalnih snaga u Severnoj Mitrovici (Rrena për bllokimin e Mitrovicës së Veriut nga Njësia Speciale)”, Kallxo (Krypometer), 8. decembar 2022. <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-bllokimin-e-mitrovices-se-veriut-nga-njesia-speciale/>

²¹⁸ „Kosovski policajci blokirali Severnu Mitrovicu, nema incidenata ali napeto”, kosovo-online.com, 8. decembar 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovski-policajci-blokirali-severnu-mitrovicu-nema-incidenata-ali-napeto-9-12-2022>

²¹⁹ „Nove snage kosovske policije ušle u Severnu Mitrovicu, raspoređene na više punktova u gradu (VIDEO)”, Blic.rs, 8. decembar 2022, <https://www.blic.rs/vesti/politika/nove-snage-kosovske-policije-usle-u-severnu-mitrovicu-rasporedene-na-vise-punktova-u-xb9h-hj3>

²²⁰ „Nove snage kosovske policije ušle u Severnu Mitrovicu, raspoređene na više punktova u gradu (VIDEO)”, naslovi.net, 8. decembar 2022, <https://naslovi.net/2022-12-09/blic/nove-snage-kosovske-policije-usle-u-severnu-mitrovicu-rasporedjene-na-vise-punktova-u-gradu-video/32183734>

²²¹ „ROSU BLOKIRALA SEVERNU MITROVICU! Više od 200 Kurtijevih naoružanih specijalaca raspoređeno po obodu grada- BAČENE I DVE ŠOK BOMBE”, pink.rs, 8. decembar 2022, <https://pink.rs/politika/456598/rosu-blokirala-severnu-mitrovicu-vise-od-200-kurtijevih-naoruzanih-specijalaca-rasporedjeno-po-obodu-grada--bacene-i-dve-sok-bombe>

²²² „POJAVIO SE PRVI SNIMAK UPADA NA SEVER KOSOVA: Specijalci ROSU umarširali u Mitrovicu i blokirali je - postavili se i po obodu grada (VIDEO)”, republika.rs, 8. decembar 2022, <https://www.republika.rs/vesti/politika/400339/prvi-snimak-upada-rosu-u-severnu-mitrovicu>

²²³ „TEROR NAD SRBIMA: Kurtijeva policija upala u Severnu Mitrovicu, bačene 2 šok bombe”, kurir.rs, 8. decembar 2022, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4066640/pocela-drama-na-kosmetu-stotine-kurtijevih-specijalaca-uslo-u-severnu-mitrovicu>

²²⁴ „Kosovski policajci blokirali Severnu Mitrovicu, nema incidenata ali napeto”, kosovo-online.com, 8. decembar 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovski-policajci-blokirali-severnu-mitrovicu-nema-incidenata-ali-napeto-9-12-2022>

²²⁵ „Lažna vest o blokadi specijalnih snaga u Severnoj Mitrovici (Rrena për bllokimin e Mitrovicës së Veriut nga Njësia Speciale)”, Kallxo (Krypometer), 8. decembar 2022.
<https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-bllokimin-e-mitrovices-se-veriut-nga-njesia-speciale/>

Te večeri, blizu Zvečana je pucano na kosovsku policiju i povređen je jedan policajac. Nakon ovih oružanih incidenata, kosovska policija je poslala specijalne jedinice policije u ovu zonu.

Dva dana kasnije, Goran Rakić, predsednik Srpske liste, vodeće srpske stranke na Kosovu, objavio je na Fejsbuku saopštenje u kojem je tvrdio da će Aljbin Kurti, kosovski premijer, poslati oružane snage na sever da progone kosovske Srbe i da sprovedu operaciju „Oluja“.²²⁶ BIRN-ov mehanizam za proveru činjenica, Krypometer, klasifikovao je ovu vest kao lažnu, imajući u vidu da niko nije potvrdio postojanje takvog plana.

Međutim, među građanima je zavladao panika pošto su objavljene fotografije policajaca specijalne jedinice raspoređenih na tom području 8 decembra 2022. Mediji na srpskom jeziku su izveštavali da su pripadnici Oslobodilačke vojske Kosova, OVK, u policijskim uniformama bili stacionirani na severu. Kosovski portali na albanskom jeziku su objavili fotografije naoružanih policijskih službenika na severu, prikazujući ih kao oslobodioce. Kosovskoj policiji je naloženo da ne objavljuje fotografije sa severa kako bi se sprečilo pogrešno tumačenje sa obe strane.²²⁷

U međuvremenu, mediji na albanskom jeziku su netačno izveštavali o policijskim operacijama i hapšenjima na severu. Na primer, 8. decembra 2022 neki mediji su izvestili da je jedna osoba uhapšena zbog napada na policijsko osoblje, dok je ta osoba u stvari uhapšena zbog napada koji se dogodio 2022.²²⁸

U ovo vreme, Dejan Pantić, bivši policijski službenik, uhapšen je pod sumnjom da je umešan u napad na kancelarije Centralne izborne komisije, CIK, u Mitrovici. Njegovo hapšenje dovelo je do niza novih dezinformacija, o čemu je već bilo reči.

Na desetine medijskih kuća, uključujući srpske tabloide i provladine medije, tvrdilo je: „Počela okupacija severa Kosova i Metohije: Kurti poslao više od 300 specijalaca na sever; Beograd ima odgovor“.²²⁹ Odgovor na ovako plasiran narativ bio je Vučićev zahtev da se

²²⁶ „Lažno upozorenje Gorana Rakića u vezi sa operacijom „Oluja“ (Paralajmërimi i rremë i Goran Rakiqit për operacionin ‘Oluja’), Kallxo (Krypometer), 16. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/paralajmerimi-i-rreme-i-goran-rakiqit-per-operacionin-oluja/>

²²⁷ „Pukovnik Gazmend Hoxha: Policiji je naređeno da ne objavljuje slike sa severa (Koloneli Gazmend Hoxha: Policët janë udhëzuar që të mos publikojnë fotografi nga veriu)“, Kallxo, 21. decembar 2022 <https://kallxo.com/lajm/koloneli-gazmend-hoxha-policet-jane-udhezuar-qe-te-mos-publikojne-fotografi-nga-veriu/>

²²⁸ „Lažna vest o hapšenju osobe koja je napala policiju večeri 8. decembra 2022. (Rrena për arrestimin e personit që sulmoi policinë mbremjen e 8 dhjetorit 2022)“, Kallxo (Krypometer), 9. decembar 2022. <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-arrestimin-e-personit-qe-sulmoi-policine-mbremjen-e-8-dhjetorit-2022/>

²²⁹ „POČELA OKUPACIJA SEVERA KOSOVA I METOHIJE: Kurti poslao više od 300 specijalaca na sever; Beograd ima odgovor“, Novosti, 8. decembar 2023, [63](https://www.novosti.rs/vesti/politika/1180558/pocela-okupacija-severa-kosova-metohije-kurti-poslao-izmedju-200-300-specijalaca-sever. Prevod na engleski dat u Aneksu kao deo Primera 3;”</p>
</div>
<div data-bbox=)

srpsko bezbednosno osoblje pošalje na Kosovo.²³⁰ Kada je Kosovska policija na kontrolnom punktu navodno bila prinuđena da puca zato što je pre toga pucano na njihovo vozilo, srpski provladini mediji su incident označili kao „Kurtijev teror“²³¹. Mediji su povređene osobe odmah prikazali kao ranjene heroje, koje su posetili ministar zdravlja i ministar odbrane Srbije.²³²

Usledilo je još lažnih vesti. Jedna od njih je da je Kurti posetio barikade, koja je objavljena na veb portalu javnog servisa RTK kao i u drugim medijima.²³³ „Kurti ne odustaje, druge jedinice idu ka severu“ bio je još jedan izvor dezinformacija. Još jedan narativ koji je imao za cilj da izazove paniku bila je lažna vest da su albanski državljani napadnuti na putu ka Srbiji.²³⁴ Tokom tenzija na severu, mediji na albanskom jeziku preneli su vest da je u Srbiji napadnut jedan emigrant. Vest objavljena 13. decembra 2022. bila je lažna jer se događaj dogodio dve godine ranije i nije imala nikakve veze sa događajima na severu.²³⁵

Čak su i neki političari postali žrtve dezinformacija. Jedna od njih je Vlora Čitaku, bivša ambasadorica Kosova u SAD, koja je priznala da je poverovala u lažnu vest koju je čak i objavila na Tviteru (da je u Srbiji napadnut autobus koji je prevezio Albance).²³⁶

Još jedna lažna vest podeljena na Fejsbuku tvrdila je da Albanija šalje 500 policijskih službenika na Kosovo. Ova priča se zasnivala na prethodnom lažnom narativu da je Albanija pomogla Kosovu slanjem bezbednosnih trupa tokom tenzija na severu. Kosovska policija je demantovala ovu vest, koja je dobila 78 reakcija na Fejsbuku. Dana 26. decembra 2022. god. objavljena je vest da je Kosovo povećalo svoj vojni budžet sa 60 na 300 miliona evra. Fejsbuk stranica koja ju je prenela tvrdila je da je Aljbin Kurti učetvorostručio budžet za samo dve godine upravljanja, dok je stvarni budžet za vojsku zapravo 123 miliona evra.

²³⁰ „Šesti dan barikada na severu, Srbi ne odustaju od svojih zahteva“, *kosovo-online.com*, 15. decembar 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/sesti-dan-barikada-na-severu-srbi-ne-odustaju-od-svojih-zahteva-15-12-2022>. Prevod na engleski je dat u Aneksu kao deo Primera 4

²³¹ „Srbi ne mogu vise da trpe Kurtijev Teror“, *ATV BL*, 7. novembar 2022. <https://www.atvbl.rs/vijesti/srbija/srbi-ne-mogu-vise-da-trpe-kurtijev-terror-nece-albanska-cizma-da-kroci-na-sjever-7-11-2022>

²³² Ovaj okvir je na kraju kontekstualizovan jer se hapse nevini Srbi <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3620245-vucevic-obisao-ranjenog-miljana> i <https://www.google.com/url?q=https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/rosu-specijalci-rafalima-potpuno-unistili-automobil-u-kome-je-bio-miljan-delevic-23&sa=D&source=docs&ust=1684088324631518&usg=AOvVaw1jc2OW-FoNBxYYoWDVYirqK> (prevedeno kao deo primera 5 i primera 6 u Aneksu)

²³³ „Lažna vest da je Kurti posetio sever (Rrena se Albin Kurti ishte në veri)“, *Kallxo (Krypometer)*, 11. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-albin-kurti-ishte-ne-veri/>

²³⁴ „Lažna vest o Kurtijevoj izjavi: „Srbi će videti“ (Rrena se Kurti ka deklaruar: “Do ta shohin serbët”)“, *Kallxo (Krypometer)*, 17. decembar 2022 <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-kurti-ka-deklaruar-do-ta-shohin-serbet/>

²³⁵ „Lažna vest da je (albanski) emigrant napadnut u Srbiji“, *Kallxo (Krypometer)*, 12. mart 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-mergimtari-pesoi-incident-ne-serbi/>

²³⁶ „Čitaku se izvinjava što je bila žrtva lažnih vesti (Citaku kerkoj falje per lajmin e rrejshe)“, *GazetaBlic*, 12. mart 2017, <https://gaze-tblic.com/citaku-kerkoj-falje-per-lajmin-e-rrejshe/>

Stranica Fakte.buzz je 29. novembra 2022.²³⁷ lažno objavila da je u Beogradu „podignuta uzbuna” jer je kandidat Kurtijeve stranke trebalo da pobedi na izborima na severu. Nisu navedene nikakve činjenice u prilog ovim tvrdnjama, niti je u Beogradu zaista podignuta uzbuna povodom činjenice da je kandidat pokreta Samoopredeljenje proglašen za gradonačelnika Severne Mitrovice. Takođe, nijedna anketa nije pokazala da bi kandidat pobedio na izborima da su bili održani 18. decembra 2022. godine.²³⁸

Članak objavljen 16. januara 2023 pod naslovom „Kurti je ponovo krenuo ka severu. On donosi odluku da...” govori o odluci Vlade Kosova da pojedina javna dobra u Leposaviću proglasi zonama od posebnog interesa. Uprkos tome, na fotografijama koje su objavljene uz tekst bila su vojna vozila, što je stvorilo percepciju da je Kurti ušao na sever Kosova koristeći vojnu silu. Vest je bila podeljena na šest platformi.

Bilo je i drugih situacija u zemlji kada su normalni događaji zloupotrebljavani da podignu međuetničke tenzije. Na primer, operacija Uprave carina u destileriji u selu Velika Hoča okarakterisana je kao napad na kosovske Srbe. Mediji na srpskom jeziku preneli su da je operacija izvedena zato što je logotip kompanije bio na srpskom,²³⁹ dok su u Upravi carina potvrdili da je do akcije došlo jer je kompanija proizvodila alkohol bez licence.

Tenzije između Albanaca i Srba utiču i na sport. Jedan primer je Zana Avdiu, albanska analitičarka koja je kritikovala neprimeren gest Granita Džake tokom fudbalske utakmice između Švajcarske i Srbije na Svetskom prvenstvu 2022. BIRN je pronašao 1,809 objava koje su proizvele skoro 90,000 interakcija na ovu temu. U oko 12% objava na površinu su izbile međuetničke tenzije, a u njima se navodilo da Avdiu „oduševljava srpska srca”,²⁴⁰ da ona „brani Srbe”,²⁴¹ i da je „plaćena za ovo i nema albanske krvi”.²⁴² Najviralniji članak, koji je postovaan preko 150 puta i koji je imao oko 6.000 interakcija, navodio je da Srbi pozivaju Avdiu da traži azil u Srbiji²⁴³. Nijedna od ovih tvrdnji nije bila zasnovana na činjenicama.

²³⁷ „Lažni naslov da je Beograd digao alarm zbog izbora u Severnoj Mitrovici (Titulli i rremë së në Beograd është “ngritur alarm” për zgjedhjet në Mitrovicë të veriut)”, Kallxo (Krypometer), 17. decembar 2022.

<https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-ne-beograd-eshte-ngritur-alarm-per-zgjedhjet-ne-mitrovice-te-veriut>

²³⁸ Ibid.

²³⁹ „Lažna vest o razlozima zaplene vina od strane Carine (Rrena për arsyt e sekuestrimit të verërave nga Dogana)” Kallxo (Krypometer), 8. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-arsyt-e-sekuestrimit-te-vererave-nga-dogana/>

²⁴⁰ „Zana oduševljava srpska srca (Zana ia kenaq zemren serbeve)”, Botapress, Facebook post, 6. decembar 2022, <https://www.facebook.com/614052055328965/posts/5880234742043977>

²⁴¹ „Sramota! Štitiš Srbe! Nazvala je Granita Džaku uličarem, fudbalerov otac oštro reaguje na albansku analitičarku (‘E turpshme! Po mbron serbët! Quajti rrugaç Granit Xhakën, babai i futbollistit reagon ashpër ndaj analistes shqiptare)”, Info Shqip, Fejsbuk objava, 5. decembar 2022.

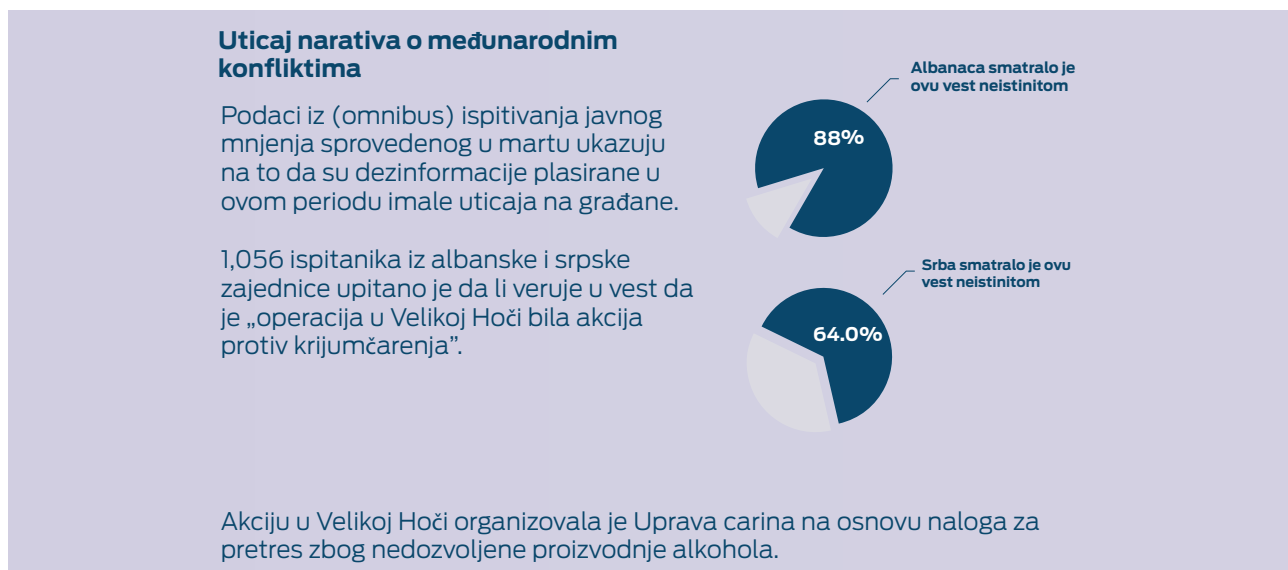
<https://www.facebook.com/351528495625050/posts/1312587529519137>

²⁴² „Nemaš ti albansku krv, ko te je platio da tu izađeš.” Tauljant Džaka oštro reaguje Zani Avdiu (“Nuk paske gjak shqiptari ti, kush t’ka pagu me dal aty”. Reagon ashpër Taulant Xhaka ndaj Zana Avdiut)”, Kosova Jon, Fejsbuk objava, 6. decembar 2022,

²⁴³ „Srbi pozivaju Zanu Avdiu: Dođi da tražiš azil u Srbiji - posle izjave oca Granita Džake (Serbët i bëjnë thirrje Zana Avdiut: Ejani kërkoni azil në Serbi – pas deklaratës së babait të Granit Xhakës)”, Kosova ime, Facebook post, 6. decembar 2022.

<https://www.facebook.com/100044244768698/posts/703209814497171> i <https://www.facebook.com/112451600665267/posts/649893073587781>

Slika 21: Uticaj narativa o međunarodnim konfliktima

2.2 Narativi zasnovani na etničkoj pripadnosti i dezinformacije o javnim ličnostima

Osim dezinformacija koje preuveličavaju incidente na severu, kreirane su i one u vezi sa međuetničkim odnosima. Neke od tih dezinformacija korišćene su protiv političkih protivnika, kao i za etiketiranje političara kao izdajnika ili saučesnika.

Međutim, osim što postoje suprotstavljeni narativi između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, unutar zajednice kosovskih Albanaca postojao je narativ da su Aljbin Kurti i Samoopredeljenje „izdajnici“ jer su podržali politiku protiv koje su se najviše borili: prihvatanje Zajednice srpskih opština. Neki od novinskih naslova koji guraju ovaj narativ su: „Kurti je upao u zamku Srbije“^{244,245} (10 objava i 576 interakcija),²⁴⁶ „Kurti legitimizuje podelu severa“ kao i naglašavanje da „Kurtijeva vlada narušava odnose sa međunarodnim saveznicima“.²⁴⁷

Mediji na albanskom jeziku su Kurtija prikazali kao čoveka koji je promenio svoj stav

²⁴⁴ Postoji 40 objava sa naslovom „Kurti je upao u zamku Srbije“ tokom poslednjeg kvartala 2022. godine, među kojima su:

„Nurellari, PDK: Kurti je upao u Vučićevu zamku (Nurellari, PDK: Kurti ka rënë në grackën e Vuçiqit)“, Zëri, 7/11/23 <https://zeri.info/aktuale/469164/nurellari-pdk-kurti-ka-rene-ne-gracken-e-vuciqit/?fbclid=IwAR2ZCtNVcg0Lo42Xer9AZPwNRJE5e2-F-LkKtfoSHb-wqvgbotlviOF1V0>

²⁴⁵ „Abdidžiku: Aljbin Kurti je upao u zamku Srbije, ne može da ostvari suverenitet na severu (Abdixhiku: Albin Kurti ka rënë në grackën e Serbisë, s'po mund të ushtrojë sovranitet në veri)“, demokracia.com, 19. decembar 2022, <https://demokracia.com/abdixhiku-albin-kurti-ka-rene-ne-gracken-e-serbise-spo-mund-te-ushtroje-sovranitet-ne-veri/?fbclid=IwAR1XLlXPBoN3puNEHPT5jfm-jR3UkZIH-PrH74AA3AWeK3-Qbw0OoAmINStc>

²⁴⁶ Podaci iz Crowdtange, pristupljeno: <https://apps.crowdtange.com/search?platform=facebook&postTypes=&producer-Types=3&q=%22Kurti%20ka%20r%C3%ABn%C3%AB%20n%C3%AB%20grack%C3%ABn%20e%20Serbis%C3%AB%22&sortBy=score&sortOrder=desc&timeframe=1year>

²⁴⁷ „Još jedno Kurtijevo ne u odgovoru na zahteve Amerike (Edhe një „jo“ e Kurtit ndaj hërkesave të SHBA-së)“, Radio Slobodna Evropa, 21. oktobar 2022, <https://www.evropaelire.org/a/raportet-kurti-shba-be-/32109343.html>

prema Zajednici (protiv čijeg osnivanja se uporno borio kao lider opozicije), dok su mediji na srpskom jeziku Kurtija prikazali kao čoveka koji želi rat sa Srbijom.²⁴⁸

Aleksandar Vulin, šef Bezbednosno-informativne agencije u Srbiji, u novembru 2022. objavio je saopštenje u kojem se navodi da je Aljbin Kurti odavao imena pripadnika OVK dok je bio u zatvoru tokom sukoba na Kosovu 1999. godine. Vulin je Kurtija nazvao „lažovom i slabićem, koji je u srpskom zatvoru ispričao sve što je znao o svojim saradnicima i OVK“. Ovu vest je prenelo 20 kosovskih medija, a ona je ostvarila preko 9,500 interakcija. Priča se kasnije pretvorila u narativ da je Kurti u Srbiji svedočio protiv OVK, a činjenica je da Kurti nije bio svedok ni u jednom postupku protiv OVK u Hagu ili u Srbiji.

Prema još jednom narativu koji se pojavio u Beogradu, Vučić je odgovoran za to što su ratni zarobljenici sa Kosova - uključujući Aljbina Kurtija - oslobođeni, jer je navodno bio uključen u proces odlučivanja u ovom slučaju nakon 2000.godine.²⁴⁹

Još jedan narativ imao je za cilj da prikaže premijera Aljbina Kurtija kao saučesnika Srbije. Naime, dva kosovska medija objavila su fotografiju Kurtija sa ministrom Nenadom Rašićem sa natpisom „Hvala brate što si dozvolio patrijarhu Artemiju da poseti Kosovo. Tvoj Nenad“.²⁵⁰ Iako je poruka bila lažna, jer Rašić ovo nikada nije rekao, objava je ostvarila 313 interakcija na društvenim mrežama.

Druga vest je Kurtija prikazala kao pristalicu Srpske pravoslavne crkve. Nakon što je patrijarh SPC Porfirije u martu izjavio da „niko ne može da se meša u poslove crkve i da je Kosovo srce Srbije“, objavljena je vest sa sledećim naslovom: „Porfirije hrabar sve dok Kurti jača Srpsku pravoslavnu crkvu“.²⁵¹ Iako Porfirije u svojoj izjavi nije pomenuo Kurtija, mediji su bez ikakvih činjenica utvrdili da je ova izjava nastala kao rezultat Kurtijevih pregovora u Briselu.

²⁴⁸ „Kurti baš traži rat sa Srbijom“, srpski tabloid *Informer*, 28. oktobar 2022 <https://informer.rs/vesti/politika/730522/aljbin-kurti-tablice-kim>, „Kurti želi rat“ *Happy TV*, 24. mart 2022, https://www.facebook.com/tvhappy/posts/5217130681671842/?locale=hr_HR&paipv=0&eav=AfZ9OAVjp4vA68qKU3RNmbaO_zFQqOTwKVkanqeB9YQSkZtlfFJcmtKGS4Gpsn9XM8Y&_rdr

²⁴⁹ *Na posterima koji su osvanuli marta 2023. prikazani su lideri Dveri, NDSS i Zavetnika – Boško Obradović, Miloš Jovanović i Milica Đurđević Stamenkovski – kako iza Kurtija nose tradicionalne albanske kape i optuženi su kao Kurtijevi savetnici, stavljajući ih u kontekst kao izdajnike. Oni su Vučića optužili da stoji iza ovih postera. „Izjava ministra odbrane o uvredljivim posterima izaziva reakciju opozicije“, N1 Beograd, 14. mart 2023. <https://n1info.rs/english/news/defmin-statement-on-offensive-posters-provokes-opposition-reaction/>*

²⁵⁰ „Lažna vest o izjavi ministra Nenada Rašića (Rrena për një deklaram të ministrit Nenad Rashiq)“, *Kallxo (Krypometer)*, 13. januar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-nje-deklaram-te-ministrit-nenad-rashiq/>

²⁵¹ „Lažna vest da je Porfirije ohrabren predlogom EU za sporazum Kosova i Srbije (Rrena se Porfirije trimërohet pas propozimit të BE-së për marrëveshjes Kosovë- Serbi)“, *Kallxo (Krypometer)*, 16. mart 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-porfirije-trimerohet-pas-propozimit-te-be-se-per-marrevshjes-kosove-serbi/>

Još jedan način širenja dezinformacija bilo je lažno etiketiranje političara i influensera kao prijatelja ili saradnika ljudi u Srbiji. Fotomontaža na kojoj Kurti grli Vučića podeljena je na najmanje 23 profila na društvenim mrežama uz natpis „O braćo, rekli smo vam da će ova fotografija na kraju iscuriti”. Platforme za proveru činjenica su utvrdile da je ova fotografija zaista lažna.²⁵² Ista tehnika je korišćena i za napade na pripadnike kosovske opozicije. Mediji su u maju objavili fotomontažu na kojoj je bivši zamenik premijera Bedžet Pacoli na sastanku sa predsednikom Srbije Aleksandrom Vučićem²⁵³ na jahti u Budvi. U stvarnosti, Pacoli jeste uslikan na jahti, ali sa Milanom Radoičićem, a fotografiju je objavio KRIK.

Mediji su izmišljali i vesti o tome da su kosovski politički analitičari u dobrim odnosima sa srpskim političarima. Tako je Dardan Gaši, politički analitičar, napadnut kada su mediji namerno pogrešno preneli izjavu koju je dao na TV Dukadini. Gaši je rekao da mu je ministar Rašić bio prijatelj; međutim, Fejsbuk stranica je tvrdila da je Gaši rekao: „Rakić je moj prijatelj”. Namerna promena prezimena Rašić u Rakić učinila je Gašija prijateljem Sprske Liste, iako je on u stvari rekao da je prijatelj sa vođom srpske opozicione stranke. Ova objava je imala više od 800 interakcija na Fejsbuku,²⁵⁴ a Krypometër²⁵⁵ ju je identifikovao kao lažnu.

Druga dva dezinformaciona narativa su da je Aljbin Kurti planirao da podnese ostavku zbog odnosa sa Srbijom, i da će Aleksandar Vučić podneti ostavku zbog dijaloga sa Kosovom. Objavljeno je oko 66 članaka pod naslovom „Aljbin Kurti priprema svoju ostavku”, a ovi članci su proizveli preko 3,500 interakcija. Sadržaj je zasnovan na izjavama tri lokalna politička analitičara: Ridvana Beriše,²⁵⁶ Miljaima Zeke,²⁵⁷ i Batona Hadžiju,²⁵⁸ koji su rekli da je Kurti podneo ostavku. Informacija nikada nije potvrđena, a Vlada ju je demantovala. Slično tome, vest je sugerisala da je Aleksandar Vučić podneo ostavku zbog kosovskog procesa. Objavljeno je najmanje šest novinskih članaka sa ovim sadržajem.²⁵⁹

²⁵² „Fotomontaža fotografije Aljbina Kurtija sa Aleksandrom Vučićem (Fotografia e modifikuar e Albin Kurtit me Aleksandar Vuçiq)” Kallxo (Krypometer), 3. januar 2023.

<https://kallxo.com/krypometer/fotografia-e-modifikuar-e-albin-kurtit-me-aleksandar-vuciq/>

²⁵³ „Lažna vest da je na Pacolijevom sastanku sa liderima Srpske liste bio i Vučić (Rrena se në takimim e Pacollit me krreret e Listës Serbe ishte edhe Vuciqi)”, Kallxo (Krypometer), 8. maj 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-ne-takimim-e-pacollit-me-krreret-e-listes-serbe-ishte-edhe-vuciqi/>

²⁵⁴ https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0366aukSUfFNJDwijfev8YXWEwUj7sE1AAfG8zjd7vvSX71PV24o6ivzrZfMsdWoZX-3l&id=100084762834687&mibextid=Nif5oz

²⁵⁵ „Lažna vest o izjavi koju je dao Dardan Gaši (Rrena rreth një deklarimi të Dardan Gashit)”, Kallxo (Krypometer), 12. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-rreth-nje-deklarimi-te-dardan-gashit/>

²⁵⁶ „Ridvan Beriša: Kurti je pripremio pismo ostavke, imam informacije o tome (Ridvan Berisha: Kurti e ka përgatitur letrën e dorëheqjes, kam informacione për këtë)”, GazetaBlic, 28. januara 2023, <https://gazetablic.com/ridvan-berisha-kurti-e-ka-pergati-tur-letren-e-doreheqjes-kam-informacione-per-kete>

²⁵⁷ „Miljaim Zeka: Nikada nismo bili bliže ostavci Aljbina Kurtija (Milaim Zeka: Kurrë s'kemi qenë më afër dorëheqjes së Albin Kurtit)”, Lajmi.net, 5. maj 2023, <https://lajmi.net/milaim-zeka-kurre-skemi-qene-me-afer-doreheqjes-se-albin-kurtit/>

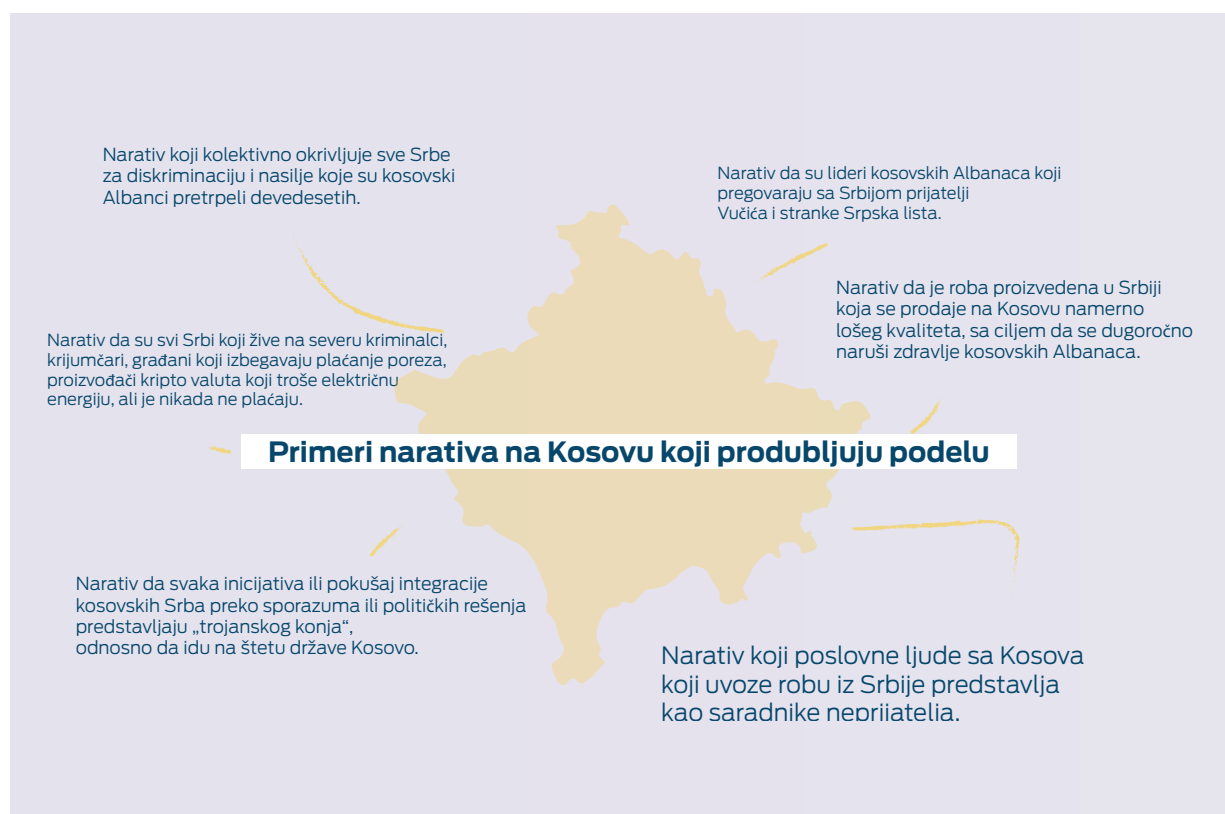
²⁵⁸ „Baton Hadžiu: Kurti je bio spreman da podnese ostavku samo da Zajednica ne bi bila osnovana (Baton Haxhiu: Kurti ka qenë i gatshëm të jep dorëheqje vetëm të mos formohet Asociacioni)”, Nacionale, februar 2023, <https://nacionale.com/politike/baton-haxhiu-kurti-ka-qene-i-gatshem-te-jep-doreheqje-vetem-te-mos-formohet-asociacioni>

²⁵⁹ „Lažna vest da je Vučić podneo ostavku (Titulli i rremë se Aleksandar Vuçiq ka dhënë dorëheqje)”, Kallxo (Krypometer), 29. januar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-se-aleksandar-vuciq-ka-dhene-doreheqje/>

Još jedan slučaj širenja dezinformacija desio se nakon nove runde pregovora u Briselu novembra 2022. Oko 37 kosovskih medija objavilo je: Kurti iz Berlina: Na Kosovu neće biti srpskih opština.²⁶⁰ Ova vest je ostvarila 6,533 reakcije na društvenim mrežama.²⁶¹ Ista vest, objavljena sa naslovom „Aljbin Kurti „pobeđuje“ Vučića iz Berlina: Na Kosovu nikada neće biti srpskih opština,“²⁶² ostvarila je 423 reakcije na dve dodatne stranice.²⁶³

Nijedan od ovih tekstova ne prenosi šta je zapravo rekao kosovski premijer Aljbin Kurti. Kurti je rekao da na Kosovu ne postoje ni potpuno srpske ni potpuno albanske opštine, već da postoje opštine sa većinskim srpskim ili većinskim albanskim življem. Dakle, Kurtijevo objašnjenje da neće biti isključivo srpskih ili isključivo albanskih opština je pogrešno predstavljeno.²⁶⁴ Ovaj narativ - da Kosovo i Zapad traže načine da proteraju srpske građane sa severa zemlje - redovno je objavljivani u medijima na srpskom jeziku.²⁶⁵

Slika 22: Primeri narativa na Kosovu koji najviše produbljuju podelu

²⁶⁰ „Kurti iz Berlina: Na Kosovu neće biti srpskih opština (Kurti nga Berlina: Nuk do të ketë komuna serbe ne Kosovë)“ Veriu.Info, Facebook post, 3. novembar 2022, <https://www.facebook.com/327128460749009/posts/5616427075152428>

²⁶¹ Podaci iz CrowdTangle, alatke za uvid javnosti u vlasništvu i pod upravom Fejsbuka.

²⁶² Hani i Elezit si Paris, Fejsbuk objava, 23. novembar 2022, <https://www.facebook.com/386384411468880/posts/5525298864244050>

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ U istoj izjavi Kurti je dodao: „I u Srbiji ima takvih zajednica. Da li je Srbija spremna da ima zajednicu opština u kojoj većinu stanovništva čine Rumuni, Mađari, Bošnjaci, Albanci itd. Ne možete da tražite nešto od drugog, a da to isto ne radite u svojoj kući.“

²⁶⁵ „Kurti Zlo Hoće da Satre Srbe na Kosovu i Metohiji“ Republika, 16. decembar 2022. <https://www.republika.rs/vesti/tema-da-na/393365/kurti-zlo-hoce-da-satre-srbe-na-kosovu-i-metohiji>

Nije samo Kurti taj koga predstavljaju kao „izdajnika” u slučaju protiv nastanka Zajednice srpskih opština; sličan narativ se koristi protiv kosovskih javnih ličnosti (političara, stručnjaka koji gostuju na televizijama, influensera). Prema ovom narativu, biznismeni među kosovskim Albancima koji trguju sa Srbijom su srpski saradnici i profiteri.²⁶⁶ Kad god dođe do novih tenzija na severu, povede se i nova kampanja protiv supermarketa koji prodaju srpske proizvode, kao i protiv kompanija koje uvoze robu proizvedenu u Srbiji.²⁶⁷

Samoopredeljenje, vodeća stranka na Kosovu, doprinela je negovanju ovog narativa. Aktivisti ove stranke su 2008. godine, neposredno nakon proglašenja kosovske nezavisnosti i posle toga, prevrtali kamione koji su prevozili robu iz Srbije, tako da je ovaj ekonomski animozitet deo kampanje Samoopredeljenja više od decenije. Međutim, treba imati u vidu činjenicu da je tokom druge godine na vlasti Kurtijeve stranke došlo do povećanja uvoza iz Srbije.²⁶⁸

Osim toga, kontinuirano traje i narativ protiv sporazuma sa Srbijom, kao i protiv integracije kosovskih Srba u institucije, što je jedna od obaveza koje proističu iz ovih sporazuma.

Čitava javna debata posle Ohridskog sporazuma bila je usmerena na Kurtija, koji je bio optužen da je potpisivanjem sporazuma o Zajednici srpskih opština „prodao svoju dušu đavolu“, pogotovo jer se Zajednici oštro protivio dok je bio opozicija. Međutim, kosovske vlasti kreirale su sopstvene narative kako bi dokazale da ipak nisu „prodale svoju dušu đavolu“, stojeći tako iza društvenog i političkog kapitala koji su uložili u dokazivanje da su autentičniji pregovarači od prethodnih vlada.

Primeri pokazuju da su mediji na Kosovu često objavljivali vesti sa sličnim crno-belim narativom, i dva dominantna podnarativa o tome kako su postupci kosovskih vlasti, uključujući i one prema kosovskim Srbima, potpuno fer i pravedni. S druge strane, u većinski srpskim zajednicama na Kosovu, kao i u Srbiji, o kosovskim političarima albanske nacionalnosti kruže isključivo negativne disinformacije.

²⁶⁶ Treba napomenuti da se ova trgovina uglavnom odvija u jednom pravcu. Kosovo uvozi robu iz Srbije, skoro nikakva kosovska roba se nikada ne izvozi u Srbiju.

²⁶⁷ Ove kampanje idu do te mere da se ljudi čak ohrabruju da ne piju Koka kolu, jer se Koka kola koja se prodaje na Kosovu proizvodi u fabrici Coca-Cola u Srbiji. Supermarketi se podstiču da se Koka kola flašira u Bugarskoj, itd.

²⁶⁸ Prema podacima Kosovske agencije za statistiku, uvoz iz Srbije iznosio je 174.029 miliona evra u 2020. godini, 306.354 miliona evra u 2021. godini i 348.096 miliona evra u 2022. godini. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata__External%20trade__Monthly%20indicators/07_imp_country.px/table/tableViewLayout1/ i <https://askapi.rks-gov.net/Custom/a9ea2573-d8f0-4045-ad23-c982665146fa.pdf>

Mediji kosovskih Albanaca takođe objavljuju i članke koji kritikuju Kurtija²⁶⁹, dok su srpski tabloidi skloniji propagandi, što ćemo analizirati u nastavku.

Dezinformacioni narativi pokušali su da premijera Aljbina Kurtija predstave kao antiameričkog. Dezinformacije o Kurtijevom odnosu sa SAD su više puta objavljivane poslednjih godina, između ostalog i u novembru 2021. godine kada se tvrdilo da je Kurtiju odbijena američka viza.²⁷⁰ Ovu dezinformaciju u Srbiji su širili i Telegraf²⁷¹, Blic²⁷², B92²⁷³, a prenela su je i 22 albanska medija.

Još jedan narativ je tvrdio da to što Kurti nema dobre odnose sa SAD negativno utiče na stav SAD prema Kosovu. Ovaj narativ vuče korene iz vremena kada je tokom pandemije pala prva Kurtijeva vlada, što se pripisuje Ričardu Grenelu, predstavniku Trampove administracije za Zapadni Balkan. Naime, Grenel je navodno tražio od partije LDK, koja je u to vreme bila koalicioni partner Samoopredeljenja, da sruši Kurtijevu vladu jer Kurti nije potpisao sporazume koji je Tramp želeo da Kosovo potpiše sa Srbijom.²⁷⁴

Tokom svake krize u zemlji ova tema ponovo oživi u televizijskim studijama i u objavama na društvenim mrežama. U periodu od 15. oktobra 2022. do 30. aprila 2023. godine na Fejsbuku se pojavilo 189 objava koje su proizvele oko 8,000 interakcija, gde je premijer Kurti pominjan u kombinaciji sa rečju „antiamerikanac“.²⁷⁵ Iako se iznete tvrdnje ne mogu nazvati lažima, dokazi ipak nedostaju. Ovaj narativ protiv Kurtija nalazi se i na društvenim mrežama nekih kosovskih poslanika. Jedan primer je objava poslanika PDK Ardijana Kastratija,²⁷⁶ koja je tada podeljena na

²⁶⁹ Na Kosovu nema štampanih dnevnih listova i tabloida, zbog visokih troškova. Iznenađujuće, ovo je doprinelo da se širenje dezinformacija oteža jer se čitavim masama ljudi ne može isprati mozak preko tabloida. U onlajn sferi postoji više različitosti, raznolikosti i nema monopola gde samo nekoliko novina koje su dovoljno ekonomski moćne da održe štampanje, mogu da kontrolišu narativ. Međutim, čak i ako se može tvrditi da je sada lakše jer je potrebna samo veb-stranica ili stranica društvenih medija, konkurencija je veća. Drugi ključni element zbog kojeg oni na vlasti manje kontrolišu medije je činjenica da je 2020. godine vlada prestala sa deljivanjem oglašavanja medijima, što je praksa koja je u prošlosti osiguravala da tabloidi i onlajn portali koji su dobijali vladino oglašavanje u tim medijima napadaju kritičare vlade. <https://prishtinainsight.com/kosovo-telecom-pays-out-politicians-cash-in-mag/>. Jedini mediji koje u potpunosti finansira država je Radio televizija Kosova (RTK).

²⁷⁰ „Premijer Kurtiju je odbijena SAD viza (Kryeministrit Kurti i refuzohet viza për SHBA!)“, KosovaPost, 3. novembar 2021 <https://kosovavapost.net/kryeministrit-kurti-i-refuzohet-viza-per-shba/>

²⁷¹ „Aljbinu Kurtiju nije odobrena viza za posetu SAD“, Telegraf.rs, 3. novembar 2021, <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3413649-aljbinu-kurtiju-nije-odobrena-viza-za-posetu-sad>

²⁷² „Kurtiju nije odobrena viza za posetu SAD“, Blic.rs, 3. novembar 2021, <https://www.blic.rs/vesti/politika/nista-od-puta-za-ameriku-kurtiju-nije-odobrena-viza-za-posetu-sad/vy693ys>

²⁷³ „Amerikanci odbili Kurtija“, b92.net, 3. novembar 2021, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2021&mm=11&dd=03&nav_category=640&nav_id=2050758

²⁷⁴ Ova kampanja je delimično razrađena u izveštaju: Mapiranje lažnih vesti i dezinformacija na zapadnom Balkanu i identifikovanje načina da se njima efikasno suprotstavi“, Resorno odeljenje za spoljnu politiku, Evropski parlament, februar 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU\(2020\)653621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU(2020)653621_EN.pdf). Pored toga, Arben Gaši, šef parlamentarne grupe LDK, javno je govorio kako Grenel vrši pritisak na LDK, računajući dane koje je dao LDK da osigura da organizuju da Kurtijeva vlada bude srušena. Vlada je srušena, ali je Samoopredeljenje na izborima koji su usledili osvojilo većinu.

²⁷⁵ Podaci sa „CrowdTangle“, alatke za uvid javnosti u vlasništvu i pod upravom Fejsbuka.

²⁷⁶ „Kada premijer radi protiv Sjedinjenih Država, on će uvek biti sam (Kur Kryeministri punon kundër SHBA-së gjithmonë ka me qenë vet)“ - Ardian Kastrati, Fejsbuk objava, 10. februar 2023, <https://www.facebook.com/100063565067362/posts/668641835264646>

18 različitih adresa.²⁷⁷ Drugi primer je bivši poslanik Miljaim Zeka, koji je u intervjuu za Euronews Albania rekao da je "Kurti antiamerikanac".²⁷⁸ Ova izjava je podeljena na pet različitih stranica. Kolumnista Iljir Mirena objavio je sličnu izjavu²⁷⁹ i njegova poruka je podeljena na 18 stranica.

Kurtijev odnos sa SAD bio je glavna tema televizijske emisije „Debat plus“ 30. januara 2023.²⁸⁰ Portal Periskopi²⁸¹ je upotrebio video-snimak da bi dokazao da je Kurti, dok je bio u opoziciji, imao antiameričke stavove i da nije poštovao zahteve SAD. U stvarnosti, video se odnosio na odbijanje da se održe srpski izbori na Kosovu i odbijanju gasa koji bi došao preko investicije američke kompanije. Ipak, video snimak je imao skoro 200 hiljada pregleda i podeljen je na deset drugih Fejsbuk stranica.

Kad god dođe do krize na Kosovu, u prvi plan se stavljaju odnosi između Vlade Kosova i SAD, što je bio slučaj nakon donošenja odluke o registarskim tablicama, kada su SAD zatražile od Kurtijeve Vlade da odloži njenu primenu. U novembru 2022. godine, ministri u Vladi Kosova Aljbuljena Hadžiu i Dželjalj Svečla trebalo je da posete SAD.

Međutim, američka ambasada je zvanično saopštila da nije pogodno vreme za putovanje zbog tekuće unutrašnje krize, pa do posete nije ni došlo. Neki mediji su pokušali da ovo predstave kao dokaz loših odnosa Kosova sa SAD, te se u nekim od članaka tvrdilo da je Amerika zabranila posetu ministrima Kurtijeve vlade²⁸² ili da je situacija eskalirala - Hovenijer Hadžiju: Nemojte da se spremate da odete za SAD".²⁸³ Ove članke su podelile 24 Fejsbuk stranice.

Još jedan česti narativ tokom ovog perioda bio je da su opozicione stranke spremne da formiraju Zajednicu srpskih opština samo da bi povratile vlast. Analiza sadržaja na različitim

²⁷⁷ „Poslanik PDK: Verujem da nikada nećemo imati većeg antiameričkog premijera od Kurtija“ (Deputeti i PDK-së: Besoj se s'do të kemi kurrë kryeministër më anti-amerikan se Kurti)", Almakos.com, Fejsbuk objava, 10. februar 2023, <https://www.facebook.com/100064756061165/posts/562663489235515>

²⁷⁸ „Miljaim Zeka: Kurti, antikosovac i antiamerikanac (Milajm Zeka: Kurti, nje anti-kosovar dhe anti-amerikan)", Gazeta Tema, Fejsbuk objava, 31. januar 2023, <https://www.facebook.com/151865931528249/posts/5985787844802666>

²⁷⁹ „...I dalje verujem da je Kurti samo pogrešan čitalac antiameričkih i antizapadnih levičarskih akademika u kojima je zarobljen, ideološki osakaćen i ne može da izvuče glavu... (...Une vazhdoje te besoje qe Kurti eshte vetem nje keqlexues akademikeve te majte antiamerikane dhe anti perendimor ne te cilet eshte kurthuar, sakatuar ideologjikisht, dhe nuk po ia del ta nxjerr kryet...)“ Iljir Mirena, Fejsbuk objava, 28. januar 2023, <https://www.facebook.com/ilir.mirena/posts/10159710087305326>

²⁸⁰ „Debat Plus sa Ermaljom Pandurinom – VILJEM VOKER / KURTI PROTIV AMERIKE“, RTV Dukagjini, Jutjub video, minutaža 14:45, 30. januar 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=Doiv2FLJBzY>

²⁸¹ „Da li je premijer Kurit antiamerički nastrojen? (A është kryeministri Kurti anti-amerikan?)“, Periskopi, Fejsbuk objava, 27. maj 2022, <https://www.facebook.com/watch/?v=983941638978184>

²⁸² „Amerika ua ndalon vizitën në ShBA ministrave Sveçla dhe Haxhiu (Amerika brani posetu ministra Šveçle i ministarke Hadžiu SAD)“, Paparaci.com, 9. novembar 2022, <https://paparaci.com/235623/amerika-ua-ndalon-viziten-ne-shba-ministrave-svecla-dhe-haxhiu/>

²⁸³ Eskalacija situacije - Hovenijer Hadžiju: Ne odlazite u SAD (Situatë eskaluese – Hovenier, Haxhiut: Mos u nis për SHBA)", Insajderi, 9. novembar 2022, <https://insajderi.org/situatw-eskaluese-hovenier-haxhiut-mos-u-nis-per-shba/>

portalima i Fejsbuk stranicama pokazala je da su određene platforme napadale opoziciju i pojačavale društvenu polarizaciju.

U periodu od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023. godine monitori koji su radili na ovom izveštaju identifikovali su 40 novinskih članaka ili objava koje su sadržale dezinformacije ili misinformacije, a neke od njih su platforme za proveru činjenica označile kao lažne. Stranica „Dijaspora me Albinin“ imala je pet objava u periodu od novembra 2022. do marta 2023. godine u kojima se šire dezinformacije da opozicione stranke žele da osnuju Zajednicu. Ove objave su ponovo podeljene skoro 200 puta, a neke su sadržale video-snimke sa 68 hiljada pregleda. U ovim objavama se navodi da PDK želi bosanizaciju Kosova, a opozicija podržava Zajednicu zbog poslovnog interesa.²⁸⁴ One citiraju izjave raznih opozicionih aktera²⁸⁵ koji insistiraju na tome da bi Zajednica trebalo da bude osnovana.

Pored dezinformacija ili drugih vrsta manipulacije, kao što su „mamci za klikove“, koristi se i satira za jačanje određenih uverenja. Takvi primeri se nalaze na satiričnom sajtu „Specbuk“. U jednoj objavi se navodi da su „LDK, AAK i PDK obećali srpskom lobiju da će realizovati „Zajednicu“ u zamenu za pomoć da se vrate na vlast“²⁸⁶, koristeći srpsku reč zajednicu za reč asocijaciju. U ovoj objavi nema činjenica koje potkrepljuju iznete tvrdnje, a fotografija prikazuje opozicione lidere kojima manipuliše i koje kontroliše predsednik Srbije Vučić. Platforme za proveru činjenica su utvrdile da su ove informacije netačne.²⁸⁷

²⁸⁴ „Vljora Çitaku: U ponedeljak, 27. februara, Aljbin Kurti će prihvatiti asocijaciju (Vlora Çitaku: Te henen me 27 shkurt Albin Kurti pran non asociacionin.)“, Diaspora me Albinin, Fejsbuk objava, 23. februar 2023, <https://www.facebook.com/DMalbinin/posts/pfbid0Qz2HPx7x3Ju55uqEf3oP8TicU31ENxGP3yftdumAJgCq1TrwX6SUQv5LDWboNYKYI>

²⁸⁵ „Patriotat: Zajednica će biti osnovana (Patriotat: Zajednica do bëhet edhe Pik)“, Diaspora me Albinin, Fejsbuk objava, 28. februar 2023, <https://www.facebook.com/watch/?v=1329351680972820>

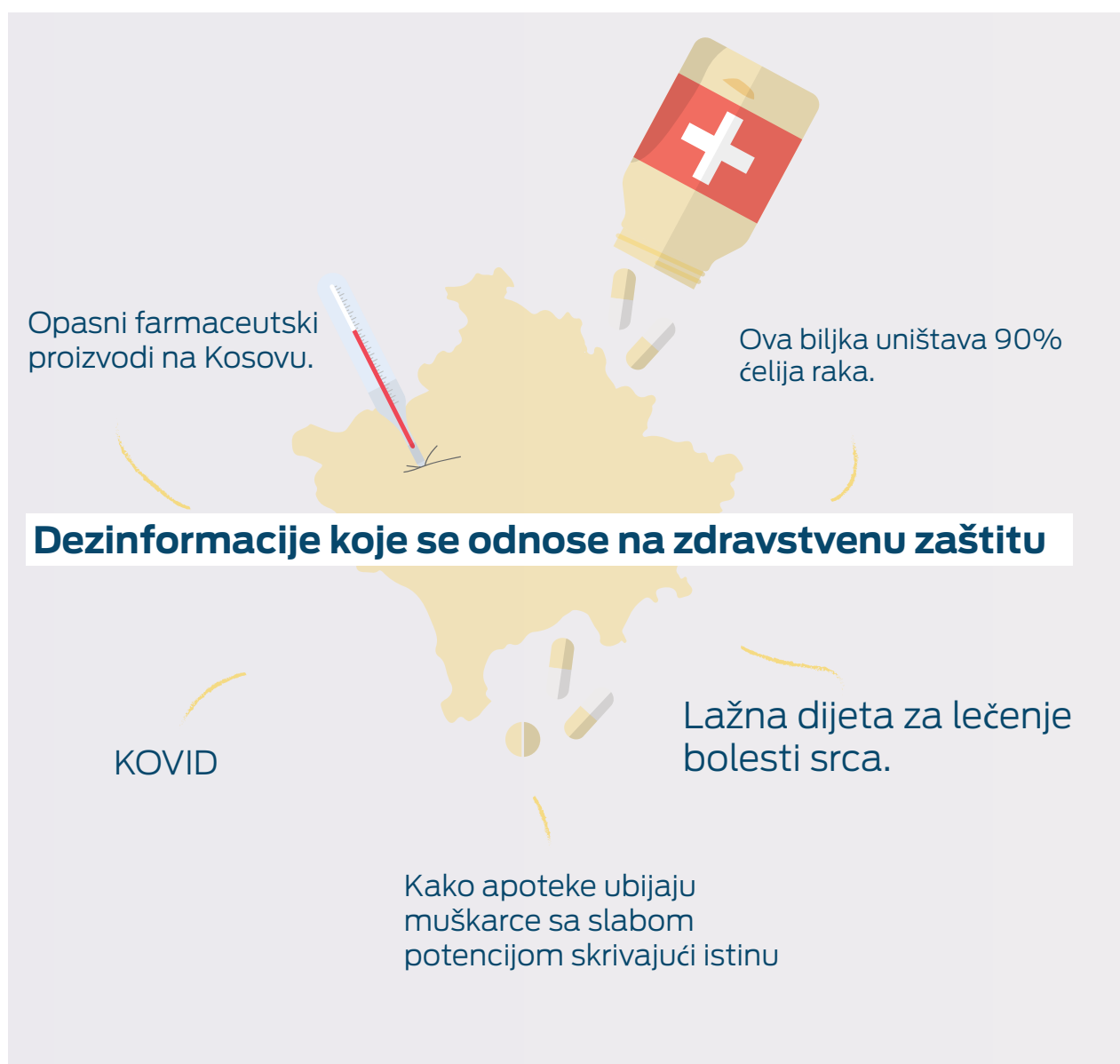
²⁸⁶ „LDK, AAK i PDK obećali su srpskom lobiju da će realizovati „Zajednicu“ u zamenu za pomoć za povratak na vlast (LDK, AAK dhe PDK ia kanë premtuar lobit serb që do ta zbatojnë Zajednicën në shkëmbim të ndihmës për rikthim në pushtet.)“, Specbuk, Fejsbuk objava, 13. februar 2023,

²⁸⁷ „Lažne vesti o obećanju koje su dobili LDK, PDK i AAK“ (Rrena për premtimin që kanë marrë LDK, PDK & AAK), Kallxo (Krypometer), 24. februar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-premtimin-qe-kane-marre-ldk-pdk-aak/>

III. Dezinformacioni narativi koji se odnose na zdravstvo i privredu

Podaci dobijeni praćenjem raznih portala i Fejsbuk stranica u periodu od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023. godine pokazuju postojanje različitih vrsta dezinformacija koje se odnose na privredu i zdravstvo.

Slika 22: - Dezinformacije koje se odnose na zdravstvenu zaštitu

Slika 23: Dezinformacije koje se odnose na privredu

Dezinformacije se koriste i da bi se građani ubedili da kupe određene proizvode koji navodno leče razne bolesti, uključujući rak, bolesti pluća i dijabetes. Dezinformacije u vezi sa rastom cena i nestašicama na tržištu takođe su česte. BIRN-ovo istraživanje je utvrdilo da su dezinformacije koje su izazvale paniku zbog rasta cena izazvale i dodatan skok cena. Objave kojima se građani upozoravaju na velika poskupljenja ili na oskudicu uticale su na to da se proizvodi kupuju po enormno visokim cenama, iz straha da će nestati sa tržišta.

3.1 Korišćenje dezinformacija u cilju prodaje određenih proizvoda

Dezinformacije upakovane u medicinski savet o korisnosti raznih zdravstvenih proizvoda identifikovane su na 173 različite Fejsbuk stranice. Na njima je ukupno 519 objava, uključujući i sponzorisani sadržaj koji cilja novu publiku. Najviše puta je objavljen članak koji preuveličava štetu uzrokovanu konzumacijom kupusa: ukupno 133 objave na 35 Fejsbuk stranice. Naslov teksta „Preterana šteta uzrokovana konzumacijom kupusa” je hiperboličan i u njemu se ne pominju niti štete niti bolesti koje navodno izaziva konzumacija kupusa.

Sponzorisane objave na Fejsbuku ostvarile su više interakcija: ukupno preko 11.000 lajkova (sviđa mi se), komentara i deljenja. Članak koji je imao najviše interakcija promovisao

je lek koji navodno leči rak prostate (5.300 lajkova).

U 17 članaka koje je identifikovao BIRN-ov tim korišćene su različite vrste neistina, uključujući izmišljeni sadržaj (²⁸⁸lažna veza (nedoslednost naslova sa tekstom),²⁸⁹), mamac za klikove (preterivanje ili korišćenja hiperbole),²⁹⁰) i delimično lažne informacije.²⁹¹

Na primer, članak „Opasni farmaceutski proizvodi na Kosovu 2011. Kako apoteke ubijaju muškarce sa slabom potencijom skrivajući istinu“²⁹² je potpuno izmišljen. U njemu se tvrdi da je o određenom proizvodu bilo reči u televizijskoj debati na RTK, ali je to demantovao producent Baškim Višaj. Drugi primeri obuhvataju članke u kojima su različiti ljudi lažno predstavljeni, na primer, „Poznati nemački endokrinolog dao je iskren intervju kosovskoj televiziji“²⁹³ koji nemačku glumicu predstavlja kao lekarku. Slično, u drugom članku se lažno tvrdi da hrvatski lekari „daju“ lekove koji „šokiraju svet“,²⁹⁴ ali u tekstu se ne pominju hrvatski lekari.

Dezinformacije ne samo da promovišu lažne narative, već šire i paniku koja se zasniva na nepotkrepljenim tvrdnjama. Primer za to je članak sa naslovom „Smrtonosna hrana koju svi svakodnevno jedemo!“²⁹⁵ Uprkos moćnom naslovu, članak ne pominje nikakvu specifičnu hranu. Drugi tekstovi koji zahvaljujući dezinformacijama izazivaju strah obično se odnose na hronične bolesti kao što su rak, dijabetes i hipertenzija. Činjenica da je javnost veoma zainteresovana za ove teme i generalno zabrinuta za svoje zdravlje omogućava da se lažni narativi lako šire.

²⁸⁸ „Lažne vesti o prirodnom ulju koje povećava dužinu tela (Rrena se vaji natyral zgjat gjatësinë trupore), Kallxo (Krypometer), 2. februar 2023

<https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-vaji-natyral-zgjat-gjatesine-trupore/>

²⁸⁹ „Lažni naslov o leku koji koriste hrvatski lekari (Titulli i rremë për ilaçin e mjekëve kroatë)“, Kallxo (Krypometer), 23. februar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-per-ilacin-e-mjekeve-kroate/>

²⁹⁰ „Preterivanje o šteti izazvanoj konzumacijom kupusa (Ekzagjerimi rreth dëmeve që vijnë nga konsumimi i lakrës), Kallxo (Krypometer)“, 25. januar 2023

<https://kallxo.com/krypometer/ekzagjerimi-rreth-demeve-qe-vijne-nga-konsumimi-i-lakres/>

²⁹¹ „Lažne vesti o biljnoj supstanci koja se koristi za uništavanje ćelija raka (Rrena për shkatërrim të qelizave të kancerit nga një substancë bimore)“, Kallxo (Krypometer), 25. februar 2023

<https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-shkaterrim-te-qelizave-te-kancerit-nga-nje-substance-bimore/>

²⁹² „Opasni farmaceutski proizvodi na Kosovu 2011. Kako apoteke ubijaju muškarce sa slabom potencijom skrivajući istinu (Farmaceutiket e rrezikshëm në Kosovë 2021. Si i vrasin farmacitë meshkujt me potencë të dobët duke fshehur të vërtetën)“, Lajme SR, 3. maj 2023

https://xkemajoje.shop/?acc=%7B%7Bcampaign.name%7D%7D&adset=%7B%7Bbadset.id%7D%7D&ad=%7B%7Bbad.id%7D%7D&placement=%7B%7Bplacement%7D%7D&ev=Lead&pxl=1244387882781474&adname=%7B%7Bbad.name%7D%7D&fbclid=IwAR3M_4TghqH-dP9-RrBHHiC2_cHdMulpgnm5LffoWuY6LTMJI7SY3eUIDuWA

²⁹³ https://qwt.d.nakerod.com/?ad_id=%7B%7Bbad.id%7D%7D&adset_id=%7B%7Bbadset.id%7D%7D&fbp=923110779047392&placement=%7B%7Bplacement%7D%7D&fbclid=IwAR0AUjdIhUunk7Vrp48lfKfkgd-hEaqyOKcuMCF6IQfUX1C304eftjrYPGk

²⁹⁴ „Lažni naslov o leku koji koriste hrvatski lekari (Titulli i rremë për ilaçin e mjekëve kroatë)“, Kallxo (Krypometer), 23. februar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/titulli-i-rreme-per-ilacin-e-mjekeve-kroate/>

²⁹⁵ „Lažne vesti o smrtonosnoj hrani (Lajmi i rremë për ushqimet vdekjeprurëse)“, Kallxo (Krypometer), 27. februar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/lajmi-i-rreme-per-ushqimet-vdekjeprurrese/>

Slika 24: Dezinformacije objavljene u periodu između 22/10/22 - 23/04/23

Dezinformacije objavljene između 22/10/22- 23/04/23		
Stari kućni lek za kancer prostate	Objavljeno 12 puta	Interakcija 5,3 hiljada
Ukiseljeni kupus ne bi trebalo da se konzumira	Objavljeno 12 puta	Interakcija 1.5 hiljada
Ukiseljeni kupus ne bi trebalo da se konzumira	Objavljeno 12 puta	Interakcija 1.5 hiljada
Hrvatski lekari prepisuju lek koji „potresa“ svet	Objavljeno 12 puta	Interakcija 1.4 hiljada
Kraj porodice: otvorena laboratorija za proizvodnju beba	Objavljeno 12 puta	Interakcija 1.1 hiljada
Eh, da smo to samo znali ranije: Jedna kašika.	Objavljeno 12 puta	Interakcija 6 hiljada

Primeri za ovo su tekstovi sa lažnim tvrdnjama da petrolej²⁹⁶ ili semenke grožđa²⁹⁷ mogu da izleče rak. Oni se zasnivaju na teorijama zavere i nedokazanim konstatacijama. Slično tome, dezinformacije o dijabetesu često imaju za cilj promovisanje prodaje određenih proizvoda.²⁹⁸ U jednom članku se tvrdi da će određeni čaj izlečiti dijabetes.²⁹⁹ Članak ide toliko daleko da pominje izmišljenog kosovskog endokrinologa i nepostojeći „Institut za endokrinologiju Kosova“. Drugi članak³⁰⁰ koji promoviše isti proizvod pominje izmišljenog nemačkog endokrinologa.

3.2 Dezinformacije o KOVID – 19

Tekstovi koji u naslovu sadrže navodna strašna saznanja o koronavirusu su uobičajeni dezinformacioni narativi. Portal Botapress je početkom 2023. godine objavio članak pod nazivom „Virus pravi haos na Kosovu: Mnogo slučajeva KOVID-a“.³⁰¹ U članku se pominje samo 12 slučajeva infekcije, što je u suprotnosti sa tvrdnjama iz naslova. Ovakvi naslovi nisu samo mamac za klikove, već i obmanjuju javnost preuveličavanjem trenutnog stanja na Kosovu. Slični članci³⁰² objavljuvani su na istom portalu ³⁰³ tri dana zaredom.

Druge dezinformacije širile su se putem objava na raznim Fejsbuk stranicama³⁰⁴ u kojima se tvrdilo da je mnogo ljudi umrlo od koronavirusa. Takve dezinformacije³⁰⁵ dalje su sejele strah od virusa. Ovi članci su takođe objavljeni na najmanje četiri druga sajta. Bilo je i slučajeva da su iste dezinformacije o koronavirusu ponovo objavljene krajem 2022. ili početkom 2023. godine.

²⁹⁶ „Lažna tvrdnja da petrolej leči rak i leukemiju (Pretendimi i rremë se vajguri e shëron kancerin dhe leukemin)“, Kallxo (Krypometer), 26. oktobar 2022,

<https://kallxo.com/krypometer/prendimi-i-rreme-se-vajguri-e-sheron-kancerin-dhe-leukemin>

²⁹⁷ „Lažne vesti da semenke grožđa leče rak u roku od nekoliko dana (Rrena se fara e rrushit e shëron kancerin për disa ditë)“, Kallxo (Krypometer), 16. jul 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-fara-e-rrushit-e-sheron-kancerin-per-disa-dite/>

²⁹⁸ „Promocija medicine kroz lažne činjenice (Promovimi i një ilaçi përmes fakteve të rreme)“, Kallxo (Krypometer), 4. novembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/promovimi-i-nje-ilaci-permes-fakteve-te-rreme/>

²⁹⁹ „Lažne vesti da određeni čaj leči dijabetes (Rrena për shërimin e diabetit përmes një çaji)“, Kallxo (Krypometer), 9. novembar 2022 <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-sherimin-e-diabetit-permes-nje-caji/>

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ „Virus pravi haos na Kosovu: ovoliko slučajeva KOVID-a (Virusi po bene kerdi ne kosove kaq raste me COVID)“, Botapress.info, 15. januar 2023, <https://botapress.info/virusi-po-bene-kerdi-ne-kosove-kaq-raste-me-covid/>

³⁰² „Šta se dešava na Kosovu: Broj zaraženih KOVID-19 raste (Çka po ndodh kështu në Kosovë: Shtohen infektimet me Covid 19)“, Botapress.info, 17. januar 2023, <https://botapress.info/cka-po-ndodh-keshtu-ne-kosove-shtohen-infektimet-me-covid-19/>

³⁰³ „Šta se to dešava: Broj slučajeva KOVID-19 na Kosovu raste (Çka po ndodh kështu: Rritet numri i rasteve me COVID-19 në Kosovë)“, Botapress.info, 16. januar 2023, <https://botapress.info/cka-po-ndodh-keshtu-rritet-numri-i-rasteve-me-covid-19-ne-kosove-2/>

³⁰⁴ „Lažne vesti da su tri osobe umrle od KOVID-19 u poslednja 24 sata (Rrena se tre persona kanë vdekur nga Covid-19 në 24 orët e fundit)“, Kallxo (Krypometer), 16. novembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-tre-persona-kane-vdekur-nga-covid-19-ne-24-oret-e-fundit/>

³⁰⁵ „Lažne vesti o smrti 29-godišnjaka od KOVID-19 (Rrena për vdekjen e 29 vjeçarit nga COVID-19)“, Kallxo (Krypometer), 26. decembar 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-per-vdekjen-e-29-vjecarit-nga-covid-19/>

U decembru 2020. godine objavljeno je da Albanci koji žive u Švajcarskoj ne mogu da putuju na Kosovo jer je Švajcarska proširila listu „rizičnih zemalja“. Dve godine kasnije, ovaj članak je ponovo objavljen kako bi obmanuo³⁰⁶ javnost, jer je Švajcarska u međuvremenu uklonila Kosovo sa liste rizičnih zemalja, a kasnije ta lista više nije ni postojala. Uprkos tome, ova vest je u periodu od oktobra 2022. do aprila 2023. godine bila podeljena 102 puta na Fejsbuku sa 16 različitih stranica.

Od početka pandemije, pojavljivale su se razne dezinformacije³⁰⁷ o koronavirusu na Kosovu, od porekla virusa do vakcine i njenih dejstava. Količina dezinformacija je navela neke ljude da poveruju u to da virus ne postoji. Informaciono okruženje bilo je puno brojnih teorija zavere, uključujući onu da je Bil Gejts izmislio virus i ugradio mikro čipove u vakcine. Mnoge od ovih zavera postale su viralne na društvenim mrežama.³⁰⁸ Tokom pandemije se značajno promenio i način na koji ljudi tragaju za informacijama³⁰⁹.

Procenat ljudi koji provode pet ili više sati dnevno tražeći informacije na internetu se utrostručio. S obzirom na to da su se dezinformacije o KOVID-19 u velikoj meri širile preko interneta i društvenih mreža, može se reći da postoji korelacija između gorepomenutih utrostručenih navika traženja informacija onlajn sa podacima da do juna 2020. godine skoro 30% građana Kosova nije verovalo u postojanje KOVID-19 (prema Piperovom istraživanju javnog mnjenja).³¹⁰

Štaviše, dezinformacioni narativi protiv vakcina doveli su do toga da građani Kosova oklevaju da se vakcinišu. Do avgusta 2021. godine, oko 60% građana Kosova³¹¹ bilo je ili neodlučno (37,9%) ili nije htelo (22,7%) da se vakciniše prvenstveno zbog straha od neželjenih dejstava vakcine. Shodno tome, preko 133.000 „AstraZeneca“ vakcina³¹² ostalo je neiskorišćeno i njihov rok trajanja je istekao krajem avgusta 2021. godine. U periodu od

³⁰⁶ „Lažne vesti o KOVID-19 u vreme kada su objavljene (Lajmi i rremë për COVID-19 për kohën kur është publikuar)“, Kallxo (Krypometer)“, 29. januar 2023, <https://kallxo.com/krypometer/lajmi-i-rreme-per-covid-19-per-kohen-kur-eshte-publikuar/>

³⁰⁷ „Dezinformacije o KOVID-19, njegovoj putanji i globalizaciji (Dezinformatat për COVID-19, trajektorja dhe globalizimi i tyre)“, Evropska opservatorija za novinarstvo, Dren Gërguri, 11. oktobar 2020, <https://al.ejo-online.eu/profesionalizmi-ne-media/dezinformatat-per-covid-19-trajektorja-dhe-globalizimi-i-tyre>

³⁰⁸ „Top 5 dezinformacija tokom KOVID-19 na albanskom jeziku“, Dren Gërguri, 23. maj 2020, <https://drengerguri.com/top-5-disinformations-during-covid-19-in-albanian-language>

³⁰⁹ „Infodemic and the Crisis of Distinguishing Disinformation from Accurate Information: Case Study on the Use of Facebook in Kosovo during COVID-19“, Vilnius University Press, Gëzim Qerimi i Dren Gërguri, 29. december 2022, <https://www.journals.vu.lt/IM/article/view/29379/29839>

³¹⁰ „Anketa Pipera: 29,03 odsto građana ne veruje da KOVID-19 postoji na Kosovu (Sondazh nga Pyper: 29.03 për qind e qytetarëve nuk besojnë se COVID-19 ekziston në Kosovë)“, Telegrafi, Pyper, 3. jul 2020, <https://telegrafi.com/sondazh-nga-pyper-29-03-per-qind-e-qytetareve-nuk-besojne-se-covid-19-ekziston-ne-kosove/>

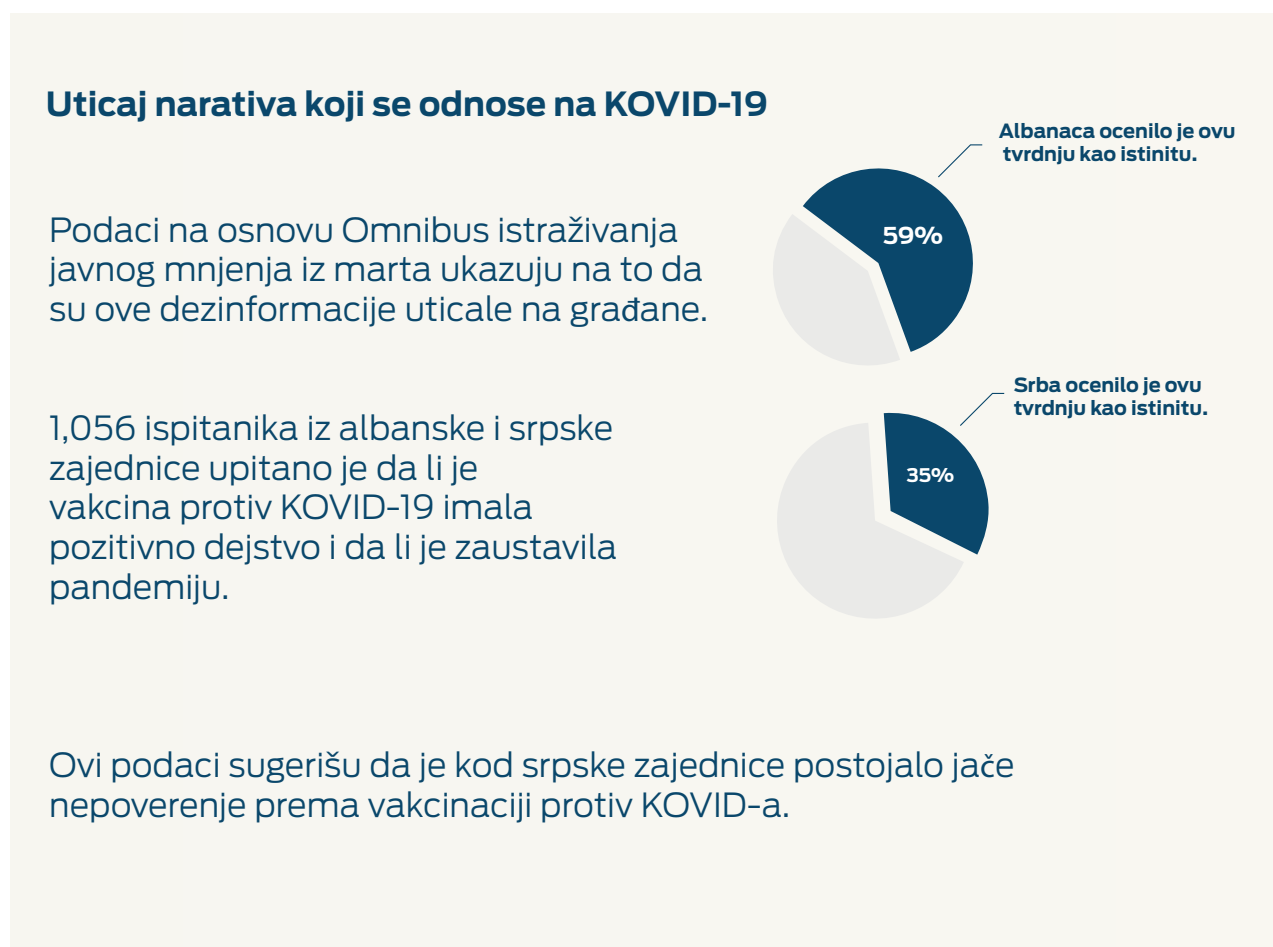
³¹¹ „Zašto se građani Kosova nerado vakcinišu? (Pse qytetarët e Kosovës hezitojnë të vaksinohen?)“, Telegrafi, Pyper, 11. avgust 2021, <https://telegrafi.com/pse-qytetaret-e-kosoves-hezitojne-te-vaksinohen/>

³¹² „Preko 133.000 vakcina je bačeno (Mbi 133 mijë vaksina hidhen në bërllok)“, Kallxo, 1. septembar 2021, <https://kallxo.com/shendeti/mbi-133-mije-vaksina-hidhen-ne-berllok/>

marta 2020. do januara 2023. godine, razotkriveno je najmanje 55 dezinformacionih članaka i objava o koronavirusu.

Početak 2023. godine javnost je uznemirena usled navodne pojave novih virusa, čemu su doprineli senzacionalistički naslovi. Na primer, članak „Podignuta crvena uzbuna – potvrđen je prvi slučaj, 9-godišnja devojčica zaražena A-H5 virusom“³¹³ (mamac za klikove koji insinuiru da se virus proširio na Kosovo) objavljen je na 38 različitih Fejsbuk stranica.

Slika 25: Uticaj narativa koji se odnose na KOVID-19

³¹³ „Podignuta crvena uzbuna - Potvrđen prvi slučaj, devetogodišnja devojčica zaražena virusom A-H5 (Ngrihet alarm i kuq – Konfirmohet rasti i parë, 9-vjeçarja infektohet me virusin A-H5)“, Insajderi, 12. januar 2023, <https://insajderi.org/ngrihet-alarm-i-kuq-konfirmohet-rasti-i-pare-9-vjecarja-infektohet-me-virusin-a-h5/>

3.3 Dezinformacije o cenama energenata

Kosovo se u poslednjih nekoliko godina suočilo sa skokom cena na tržištu. Stopa inflacije u 2021. godini iznosila je 7,6%, a u 2022. 11,6%.³¹⁴ Bilo je pokušaja da se za inflaciju okrivni rat u Ukrajini, ali joj je na ruku išlo i širenje dezinformacija.

Kosovo je pretrpelo značajnu energetska krizu krajem 2021. Prvi pokušaj da se kriza reši bile su restrikcije struje krajem te iste godine, a zatim i povećanje cena početkom 2022. Debate o energetici vode se od decembra 2021. Jedan od narativa koji je bio u upotrebi jeste da se „Evropa ponovo vraća uglju“³¹⁵ i da je 26 termoelektrana na uglj nastavilo sa radom. Uprkos tome što ovi članci ukazuju na ponovno povećanje upotrebe uglja, punu sliku ipak daje kontekst. Naime, ne radi se o tome da su elektrane na uglj ponovo počele da proizvode struju, već da je značajan deo njih zapravo bio u režimu pripravnosti. Pošto je prethodna zima (2022/2023) bila blaga, proizvodnja električne energije u Evropi bila je manja za 18,9 teravata u odnosu na prethodne zime. Uprkos svemu ovome, kosovski mediji su iskoristili „ponovnu pojavu uglja“ da iskrive narativ na Kosovu gurajući ideju da je Kosovo nepravedno sprečeno da gradi nove termoelektrane na uglj, i istovremeno se zalažući za povratak na ovo gorivo.³¹⁶

Osim o razlozima za poskupljenje, mediji su opširno izveštavali i o ceni peleta.³¹⁷ U periodu od 15. oktobra 2022. do 1. aprila 2023. godine o ovoj temi se izveštavalo preko 284 puta, a vesti su dostigle vrhunac tokom leta 2022. godine, kada je cena peleta skočila sa 180 na 740 evra.³¹⁸ Do poskupljenja peleta je došlo zbog konstantne priče o nestašici, pa je cena za tonu bila najveća na Kosovu od svih drugih zemalja regiona³¹⁹.

Osim toga, mediji su lažno prenosili i prognoze meteorologa, tvrdeći da će zima biti oštra, što je izazvalo dalju paniku koja je imala za cilj bržu prodaju veće količine peleta.³²⁰

³¹⁴ Harmonizovani indeks potrošačkih cena, Kosovska agencija za statistiku, decembar 2022, <https://ask.rks-gov.net/media/7248/indeksi-i-harmonizuar-i-%C3%A7mimeve-t%C3%AB-konsumit-ih%C3%A7k-dhjetor-2022.pdf>

³¹⁵ „Evropa se vraća uglju i nuklearnoj energiji zbog energetske krize (Evropa po i kthehet qymyrit dhe energjisë bërthamore për shkak të krizës energjetike)“, Gazeta Blic, 24. februar 2023, <https://gazetablic.com/evropa-po-i-kthehet-qymyrit-dhe-energjisë-berthamore-per-shkak-te-krizes-energjetike/>

³¹⁶ European Electricity Review, Ember, 31. januar 2023 <https://ember-climate.org/insights/research/european-electricity-review-2023/>

³¹⁷ „Cena peleta na Kosovu raste, 1 tona košta i do 400 evra (Rritet çmimi i peletit në Kosovë, 1 ton kushton deri në 400 euro)“, Kallxo, 15. jul 2022, <https://kallxo.com/lajm/rritet-cmimi-i-peletit-ne-kosove-1-ton-kushton-deri-ne-400-euro/>

³¹⁸ „Rizvanoli: Prošle godine tona peleta koštala je 180 evra, a ove godine 740 evra (Rizvanoli: Në vitin e kaluar një ton pelet 180 euro, ndërsa këtë vit 740 euro)“, RTV Dukagjini, Fejsbuk objava, 20. oktobar 2022, <https://www.facebook.com/372642049429223/posts/6439761946050506>

³¹⁹ „Teška zima: Najskuplji pelet na Balkanu je na Kosovu (Dimër i vështirë: Peleti më i shtrenjtë në Ballkan është në Kosovë)“, Radio Star, 20. jul, 2022, <https://radiostargjilan.com/web/dimer-i-veshtire-peleti-me-i-shtrenjte-ne-ballkan-eshte-ne-kosove/>

³²⁰ „Arktička eksplozija budi stanovnike, meteorolozi daju svoja predviđanja o tome šta će se dogoditi sa snabdevanjem električnom energijom (Një shpërthim arktik zgjon banorët, meteorologët nxjerrin parashikimet e tyre çfarë do të ndodh me furnizimin e energjisë)“, Sot.com.al, 10. decembar 2022, <https://sot.com.al/bota/i-ftohti-acar-godet-europen-dhe-do-te-testoje-furnizimet-me-energji-fare-pa-i554999>

Tokom poslednje dve godine, na Kosovu je došlo do rekordnog povećanja cene nafte. Često su ova poskupljenja bila iznad prosečnog rasta cena na tržištu, što je dovelo do toga da Vlada Kosova odredi gornju cenu za naftne derivate u 2022. godini.³²¹ Upozorenja vlasnika preduzeća o povećanju cena objavljivana su u medijima bez da su ih proverili novinari ili relevantne institucije. Štaviše, upozorenja su ponekad izvučena iz konteksta. Na primer, vlasnika jedne od najvećih kompanija za naftne derivate na Kosovu, citirali su mnogi portali: „u roku od nekoliko dana, cena za litar dizela može da poraste i do 3,5 evra“.³²² Ovaj naslov je objavljen 186 puta na Fejsbuku i ostvario je 4.696 reakcija, iako tekst ne navodi zvanične podatke niti jedne institucije koji bi podržali ovu lažnu prognozu.

Međutim, potvrđeno je da na Kosovu postoji dovoljno naftne, jer je prethodno uvezena. Kosovo naftu primarno uvozi iz Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Austrije i Bugarske. U još jednom u nizu fiktivnih članaka tvrdilo se da je jedan građanin Kosova odlučio da od svog automobila napravi autobusku prikolicu zbog skoka cena goriva³²³. Ovaj tekst je podeljen 29 puta na društvenim mrežama i izazvao je 509 reakcija.

Širenje laži i dezinformacija koje izazivaju paniku među potrošačima zabeleženi su i kada je reč o cenama pekarskih proizvoda, pa se tako digla uzbuna da bi cene hleba mogle da odu na 10 evra.³²⁴ Pojavile su se i vesti o oskudici jestivog ulja³²⁵, što je dovelo do širenja panike među građanima, a mediji su ovo predstavili kao posledicu rata u Ukrajini.³²⁶ Misinformacije o odsustvu jestivog ulja na tržištu omogućile su trgovcima da povećaju cene, pa je litar biljnog ulja bio skuplji 2,5 evra. Podaci su pokazali da je najviša cena uvoznog jestivog ulja bila samo 1,45 evra, međutim ono se prodavalo i za 3,49 evra po litru.³²⁷

³²¹ „Administrativno uputstvo (VRK) br. 03/2022 o regulisanju cena naftnih derivata i obnovljivih goriva i drugim zaštitnim merama“, Službeni list Republike Kosovo, 27. avgust 2022, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=62315>

³²² „Jusaj: Za nekoliko dana cena dizel goriva po litru skoćice na 3,5 evra (Jusaj: Brenda pak ditësh, çmimi për një litër naftë mund të shkojë në 3.5 euro)“, Klan Kosova, 8. mart 2022, <https://klankosova.tv/jusaj-brenda-pak-ditesh-cmimi-per-nje-liter-nafte-mund-te-shkoje-ne-3-5-euro/>

³²³ „Lažne vesti o tome zašto je sunarodnik transformisao svoj automobil u autobusku prikolicu zbog skoka cene nafte (Rrena se mërgimtari barti makinën në rimorkio të autobusit të shkak të shtrenjtimit të derivateve)“, Kallxo (Krypometer), 8. avgust 8, 2022, <https://kallxo.com/krypometer/rrena-se-mergimtari-barti-makinen-ne-rimorkio-te-autobusit-te-shkak-te-shtrenjtimit-te-derivateve/>

³²⁴ Ovo je poslednje što nam je trebalo, očekuje se da cena hleba bude 10 evra, Kosova Sot, 27/03/22 <https://www.kosova-sot.info/lajme/609688/edhe-kjo-na-mungonte-cmimi-i-bukes-pritet-te-behet-10-euro/>

³²⁵ “Kurti warns of measures following the price increase, inspectors are documenting the violations committed (Kurti paralajmëron masa pas rritjes së çmimeve, inspektorët janë duke i dokumentuar shkeljet e bëra)“, Kallxo.com, March 10, 2022 <https://kallxo.com/lajm/kurti-paralajmeron-masa-pas-rritjes-se-cmimeve-inspektoret-jane-duke-i-dokumentuar-shkeljet/>

³²⁶ “Disinformation that caused panic and price increases (Dezinformatat që shkaktuan panik dhe ngritje të çmimeve)“, Kallxo, June 29, 2022, <https://kallxo.com/komuna/fact-check/dezinformatat-qe-shkaktuan-panik-dhe-ngritje-te-cmimeve/>

³²⁷ “The most expensive cooking oil imported to Kosovo cost 1.45 cents, but was sold up to 3.49 (Vaji më i shtrenjtë i importuar në Kosovë kushtoi 1.45 cent, por u shit deri në 3.49)“, Kallxo, March 11, 2022, <https://kallxo.com/lajm/vaji-me-i-shtrenjte-i-importuar-ne-kosove-kushtoi-1-45-cent-por-u-shit-deri-ne-3-49/>

IV. Kapacitet Kosova da se bori protiv dezinformacija

Kosovsko društvo se suočava sa ozbiljnim izazovima u uspostavljanju efikasnih mehanizama za ublažavanje širenja dezinformacija.

Bezbednosne institucije, pravosudni sistem, regulatorna tela koja kontrolišu radio i TV stanice sa nacionalnim frekvencijom, kao ni kosovski obrazovni sistem ne uspevaju da adekvatno spreče širenje dezinformacija. Različite studije, uključujući i ovu, kažu da je problem u tome što su kapaciteti institucija nedovoljni jer se smatra da su dezinformacije problem koji se tiče samo medija. Shodno tome, institucije izbegavaju da se pozabave rešavanjem ovog problema.³²⁸ Za razliku od drugih izveštaja koji su ukazivali na nepostojanje institucionalne koordinacije,³²⁹ BIRN-ov izveštaj je otišao korak dalje i identifikovao ozbiljnije izazove u borbi protiv dezinformacija.

Da bi utvrdio koliko je javnost sklona da poveruje u dezinformacije, BIRN je sproveo istraživanje javnog mnjenja sa 1.056 ispitanika. Pored toga, da bi procenio spremnost institucija da se uhvate u koštac sa širenjem dezinformacija, BIRN je sproveo svojevrsni društveni eksperiment sa 50 učesnika (nastavnici, lekari, tužioci, sudije i socijalni radnici). U nameri da proveri spremnost medija, organizacija civilnog društva i institucija da reaguju na ovaj problem, BIRN je tokom aprila 2023. organizovao i pet tematskih fokus grupa. U njima je učestvovalo preko 40 učesnika iz različitih sektora, uključujući predstavnike medija, organizacija civilnog društva (NVO), zaposlene u bezbednosnim institucijama i PR službenike u privatnim preduzećima.

Pravni okvir i nedostatak njegove primene ne čine mnogo da zaštite društvo od dezinformacija.

Iako Kosovo ima uspostavljen pravni okvir za borbu protiv dezinformacija, on u praksi nije efikasan. Osim toga, kosovskom društvu takođe trenutno nedostaje efikasno medijsko obrazovanje. Formulisanje i primena strategije o sajber bezbednosti je još uvek u fazi izrade. Kosovo je 2023. godine usvojilo Zakon o sajber bezbednosti koji je otvorio put za uspostavljanje suštinskih mehanizama, kao što je Agencija za sajber bezbednost. Međutim,

³²⁸ Zaključak sa fokus grupa održanih u aprilu 2022. godine za potrebe studije, videti zaključke u Aneksu 1.

³²⁹ „Indeks ranjivosti na dezinformacije na Kosovu“, Democracy Plus, novembar 2022, https://dplus.org/wp-content/uploads/2022/11/30-12-2022_Vulnerability-Index-of-Disinformation-in-Kosovo.pdf

na razvoju kapaciteta ove Agencije još uvek se radi.

Dodatni izazovi nalaze se u i Civilnom zakonu protiv kleveta i uvreda, koji se, između ostalog, bavi i pitanjima dezinformacija. BIRN-ov monitoring sudova pokazao je da su institucije na Kosovu rešile manje od 10% ukupnog broja tužbi za klevete³³⁰. Štaviše, sam zakon nije pretrpeo nikakve izmene od kada je usvojen 2011. godine, zbog čega ne uzima u obzir savremene metode manipulacije sadržajem (kao što su „dip fejkovi“).

Sprovođenje Zakona o autorskim i srodnim pravima je na niskom nivou. Uprkos tome što je Savet za štampu Kosova identifikovao 53 slučaja kršenja autorskih prava tokom 2021. i 2022. godine, sudovi su uspeali da reše samo jedan predmet.³³¹ Uporno nesprovođenje Zakona dovelo je do haosa u ovoj oblasti, kao i do podrivanja napora Saveta za štampu da identifikuje i rešava slučajeve kršenja autorskih prava.³³²

Primena Zakona o zaštiti ličnih podataka takođe ima svoje izazove. Kosovske institucije do sada nisu bile u mogućnosti da uspostave standarde za sprovođenje ovog Zakona, dok su se mediji u poslednjih godinu dana suočavali sa poteškoćama u pridržavanju standarda propisanih zakonom. Tokom diskusija u fokus grupama u kojima su bili članovi Saveta za štampu i predstavnici medija, jedno od važnijih pitanja koje se pojavilo jeste nedostatak svesti među novinarima kada je reč o poštovanju pravila i propisa koji se navode u Zakonu.³³³ Drugo pravno pitanje jeste nepostojanje internih pravila i propisa, odnosno osnovnih standarda i smernica koji treba da regulišu onlajn prisustvo javnih institucija i javnih službenika.

Samo je mali broj institucija uveo propise koji se odnose na upravljanje društvenim mrežama koje koristi njihovo osoblje, a tek nekoliko institucija ima pravila o bezbednosnom protokolu posebno za elektronske uređaje.

³³⁰ „Sud je odgovorio na manje od 10% tužbi za klevetu (Më pak se 10% e padive për shpifje me përgjigje nga gjykata)“, Kallxo, 24. april 2022, <https://kallxo.com/gjate/analize/me-pak-se-10-e-padive-per-shpifje-me-pergjigje-nga-gjykata/>

³³¹ „Podnesci autorskih prava, sudovi čute (Dosjet e heshtura të të drejtave të autorit)“, Kallxo, 27. maj 2022, <https://kallxo.com/gjate/dosjet-e-heshtura-te-te-drejtave-te-autorit/>

³³² Diskusija je održana u aprilu 2023. godine u okviru fokus grupa sa članovima Saveta za štampu. Videti Aneks 1 na kraju ovog izveštaja za detaljne nalaze fokus grupa.

³³³ Diskusija fokus grupe sa članovima Saveta za štampu.

4.1 Opšta populacija na Kosovu i dalje je ranjiva na dezinformacije

Prema rezultatima PISA³³⁴ testiranja, najvećeg međunarodnog testiranja dece u oblasti obrazovanja, nivo kritičkog mišljenja na Kosovu je među najnižima u svetu. Pored toga, različiti izveštaji³³⁵ su utvrdili da je Kosovo posebno podložno dezinformacijama. BIRN-ovo istraživanje takođe pokazuje da dezinformacije pogađaju građane Kosova.

Naime, ova studija, u kojoj je učestvovalo 1056 ispitanika, otkrila je da više od 30% njih veruje u bar jedan od dvanaest dezinformacionih narativa koji su im prezentovani.³³⁶ Isto istraživanje pokazuje da je Fejsbuk primarni izvor informisanja za građane Kosova, pa je tako oko 40% ispitanika navelo Fejsbuk kao glavni izvor vesti. Istraživanje je takođe testiralo sposobnost građana da razlikuju prave od lažnih izvora vesti. Tokom istraživanja javnog mnjenja, ispitanike su pitali i da li veruju vestima Kosovske agencije za informisanje i London Tudeju (London Today), medijima koji uopšte ne postoje na Kosovu. Čak 12% građana veruje nepostojećoj Kosovskoj agenciji za informisanje, a 5,6% nepostojećem London Tudeju, što znači da deo građana Kosova ne obraća pažnju na izvor informacija koje konzumira.

BIRN-ov društveni eksperiment, koji je imao za cilj da proveri volju i spremnost kosovskog društva da se suoči sa dezinformacijama, pruža vredan uvid u ponašanje i stavove javnih zvaničnika prema lažnim informacijama. Eksperiment ukazuje na činjenicu da nedostatak medijskog obrazovanja i nepostojanje procedura verifikacije doprinose tome da su javni zvaničnici skloni da veruju u lažne informacije. U eksperimentu je učestvovalo 50 ispitanika iz pet različitih javnih profesija: sudije, tužioci, lekari, nastavnici i socijalni radnici. Svaku profesiju je predstavljalo po deset osoba kojima su date lažne informacije u vezi sa njihovim poljem rada. BIRN-ov istraživački tim dao je sudijama, tužiocima, lekarima, nastavnicima i socijalnim radnicima da pročitaju članak koji je izgledao kao da je odštampan sa sajta nekog medija. Pored vesti, na papiru se nalazilo ime autora, fotografija i reklama, pa je tekst izgledao kao da je sa pravog informativnog portala. Međutim, tekst je sadržao lažne informacije. Nakon prvog čitanja, ispitanici su dobili upitnik u kojem se tražilo da odgovore na pitanje da li je vest tačna i da li bi podelili ovaj članak. Pet minuta kasnije, ispitanici su popunili drugi upitnik gde su ih pitali da li su proverili informacije iz vesti ili da li će ih proveriti. Jedno od pitanja je bilo i da li se sećaju imena autora ili medija koji je objavio tekst koji su pročitali.

³³⁴ Kosovo, Učinak učenika, Međunarodni program za procenu učeničkih dostignuća (PISA), OECD, 2018, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=XKO&treshold=5&topic=PI>

³³⁵ „Indeks ranjivosti na dezinformacije na Kosovu“, Demokratija Plus, novembar 2022, https://dplus.org/wp-content/uploads/2022/11/30-12-2022_Vulnerability-Index-of-Disinformation-in-Kosovo.pdf

³³⁶ Rezultati Omnibus istraživanja sprovedenog u martu 2023. godine.

Slika 26: Podaci iz društvenog eksperimenta sa nastavnicima.

Nastavnicima su date lažne informacije u vezi sa izmenom udžbenika istorije.

Izjava koja im je data da pročitaju je glasila:

Svi udžbenici istorije od 5. do 9. razreda se povlače iz kurikuluma jer se smatra da krše standarde Pedagoškog fakulteta.

Rezultati društvenog eksperimenta sa nastavnicima:

Slika 27: Podaci iz društvenog eksperimenta sa sudijama

Sudijama su date lažne informacije o Haškom tribunalu i Evropskom sudu pravde. Izjava koja im je data da pročitaju je glasila: Evropski sud je presudio u korist naknade štete Fatmiru Ljimaju.

Rezultati društvenog eksperimenta sa sudijama:

90%

sudija nije proverilo ime autora kada su čitali tekst.

50%

sudija nije uspelo da identifikuje netačne informacije koje se odnose na odgovornost suda pomenutog u članku.

50%

sudija ne bi proverilo druge izvore kako bi potvrdili vest.

20%

sudija nije uspelo da definiše dezinformaciju.

Slika 28: Podaci iz društvenog eksperimenta sa lekarima

Lekarima su date lažne informacije o prestanku upotrebe antibiotika i o njihovoj zameni vitaminima. Izjava koja im je data da pročitaju je glasila: Ministarstvo zdravlja zabranjuje upotrebu antibiotika.

Rezultati društvenog eksperimenta sa lekarima:

Slika 29: Podaci iz društvenog eksperimenta sa tužiocima

Tužiocima su date lažne informacije o operativnim aktivnostima DEA i EUROPOL-a.

Rezultati društvenog eksperimenta sa tužiocima:

60%

tužilaca je poverovalo da je vest istinita.

50%

tužilaca nije bilo u stanju da identifikuje izvor informacije nakon što su je pročitali.

30%

tužilaca ne bi tražilo ostale izvore u cilju potvrde da je vest tačna.

60%

tužilaca nije bilo u stanju da definiše dezinformaciju.

Slika 30: Podaci iz društvenog eksperimenta sa socijalnim radnicima

Socijalnim radnicima su date lažne informacije u vezi sa zakonskim izmenama u skladu sa Istanbulsom konvencijom. Izjava koja im je data da pročitaju glasila je: Udarne vesti: Četiri zakona koji proističu iz Istanbulske konvencije se ukidaju na Kosovu.

Rezultati društvenog eksperimenta sa socijalnim radnicima:

Čak 44% učesnika ovu vest je ocenilo kao istinitu, dok 50% njih nije uspeo da razazna evidentno lažne informacije u tekstu. Osim toga, 72% učesnika nije moglo da da definiciju lažne informacije.

U nastavku slede lažne informacije koje su date svakoj grupi.

Rezultati ovog društvenog eksperimenta otkrivaju krhkost i nedostatak osnovnog znanja javnih službenika kada je reč o bezbednom konzumiranju informacija. Ovi službenici igraju ključnu ulogu u donošenju odluka koje neposredno utiču na živote, zdravlje i bezbednost građana. Zato je alarmantna činjenica da je značajan broj njih poverovao u lažne informacije. Ostali rezultati istraživanja su jednako zabrinjavajući, posebno činjenica da bi veliki broj njih podelio informacije sa drugim stranama ili bi ih čak dalje distribuirao bez prethodne provere činjenica. BIRN-ova studija naglašava potrebu za promocijom medijske pismenosti i veštine kritičkog mišljenja u cilju sprečavanja širenja netačnih informacija.

4.2 Ograničeni kapaciteti institucija da se bore protiv dezinformacija

Kosovske institucije nisu ratifikovale Strategiju o sajber bezbednosti, a zemlji takođe nedostaju i dobro definisana strategija i okvir za promovisanje medijske pismenosti.

Podaci iz ovog istraživanja pokazuju da javni zvaničnici nisu u stanju da identifikuju dezinformacije niti da adresuju probleme koje one izazivaju. Nepominjanje dezinformacija u ključnim strateškim dokumentima dovelo je do toga da institucije ne znaju kako da reše ovaj problem. Tri ključne oblasti u kojima postoje ograničenja su:

- Nedostatak koordinacije i smernica za identifikaciju dezinformacija
- Odsustvo krivičnih istraga i analiza uticaja dezinformacija
- Odsustvo institucionalnog odgovora na dezinformacije

U kosovskim javnim institucijama radi više od 200 službenika za odnose sa javnošću. Evidentno je da je njihov primarni zadatak promocija rada institucija, a ne rešavanje i analiza dezinformacija. Kosovske javne institucije ne uspevaju da otkriju način finansiranja izvora koji šire dezinformacije kao ni hakerskih mreža koji napadaju medije. Ovo istraživanje je identifikovalo nekoliko ključnih problema u institucijama:

- Nedostatak doslednih stavova o konkretnim pitanjima: Institucijama Kosova nedostaju jasni i jedinstveni stavovi o međunarodnim i regionalnim dešavanjima. Javni funkcioneri koriste različitu terminologiju i pristupe kada govore o istim pitanjima. Na primer, rat u Ukrajini se opisuje kao „invazija na Ukrajinu“, „sukob u Ukrajini“ ili „rat između Ukrajine i Rusije“. Ovaj nedostatak jasnoće i ujednačenosti u institucionalnom diskursu o regionalnim i međunarodnim odnosima stvara konfuziju među novinarima i opštom populacijom i utiče na dezinformacije. Na primer, „ruska invazija na Ukrajinu“ prenosi sasvim drugačiji narativ od „rata između Rusije i Ukrajine“.
- Odsustvo osnovnog znanja o toku dezinformacija: Učešće javnih funkcionera u fokus grupama potvrđuje da veliki broj njih nema mnogo znanja o kampanjama dezinformisanja koje plasiraju strani akteri. Štaviše, oni su sami priznali da nemaju specijalizovano znanje o različitim vidovima i mehanizmima širenja dezinformacija.
- Nedostatak saradnje i komunikacije među agencijama: Tokom diskusija u fokus grupama, istaknuto je da ne postoji mehanizam za međuagencijsku saradnju i komunikaciju kao odgovor na dezinformacije. Ovo otežava agencijama da rade zajedno na identifikaciji, označavanju i adresovanju pitanja dezinformacija, posebno stranog uticaja.
- Nepostojanje smernica ili pravila: Ne postoje smernice ili pravila koja bi pomogla da se neka informacija klasifikuje kao propaganda ili dezinformacija. Ovo agencijama otežava efikasniju reakciju, a pripadnicima institucija da prijave kada sumnjaju na dezinformacije.
- Neadekvatno praćenje medija: Tokom fokus grupe je istaknuto da ne postoji softver ili mehanizam za praćenje medija, kao i da mnoge medijske kuće ne mogu biti praćene zbog vremenskog ograničenja. Većina javnih funkcionera nema pristup alatkama veštačke inteligencije ili analitičkim izveštajima koji mogu da prikupljaju informacije unutar određenih grupa, pa se umesto toga oslanjaju na manuelno praćenje. U fokus grupama su istakli da nekada više službenika radi isti posao, tj. da se naponi dupliraju, i da bi veštačka inteligencija mogla da pomogne time što bi automatizovala procese praćenja medija.
- Ograničeni resursi i loša raspodela: U kosovskim institucijama ne postoje specijalizovana odeljenja koja se bave dezinformacijama.³³⁷ Iako su neki resursi

³³⁷ *Kosovska obaveštajna agencija, KOA, ima službenike koji se bave ovim pitanjem, ali njihov rad ne pomaže nužno u javnoj borbi protiv dezinformacija jer nije transparentno šta KOA radi sa dezinformacijama.*

dostupni za edukaciju i istraživanje, oni se ne koriste efikasno. Konkretna fokus grupa je razgovarala o potrebi za izgradnjom institucionalnih kapaciteta kako bi se bolje razumeo ekosistem dezinformacija i u skladu s tim raspodelili resursi.

- **Nedostatak proaktivne strateške komunikacije:** Trenutan način upravljanja informacijama unutar javnih institucija je zastareo, jer kancelarije samo odgovaraju na zahteve koje dobijaju, umesto da se proaktivno bave dezinformacijama. Fokus grupa je sugerisala da bi ove kancelarije trebalo da budu proaktivnije u borbi protiv dezinformacija koje se zasnovaju na specifičnim slučajevima ili narativima. Kosovu nedostaje državna strategija za borbu protiv lažnih narativa.
- **Nepostojanje direktiva sa viših instanci vlasti:** Postoji potreba za smernicama od strane viših instanci vlasti (Vlada, EU, drugi međunarodni akteri) kako bi se pomoglo u identifikovanju i označavanju dezinformacija. Ovo bi pomoglo institucijama da razviju snažniji odgovor na dezinformacije.
- **Nepostojanje kapaciteta za analizu toka dezinformacija** doveo je do izostanka analitičkih izveštaja u državnim institucijama. Ovaj nedostatak se odnosi i na institucije kao što su državno tužilaštvo, sudovi i različita ministarstva, gde nedostaju dokumenata u kojima bi se predstavile ključne tačke dezinformacionih narativa i kampanja. Shodno tome, ove institucije su laka meta kampanja dezinformisanja.
- Veliku zabrinutost izaziva odsustvo krivičnih istraga u institucijama kao što je državno tužilaštvo, posebno u vezi sa finansiranjem kampanja dezinformisanja i stranim uticajem. Ozbiljan problem predstavlja i nedostatak krivičnih istraga o sajber napadima na medije.³³⁸

4.3 I mediji i obrazovne institucije suočavaju se sa ozbiljnim ograničenjima u zaštiti društva od dezinformacija

BIRN-ova studija, koje se oslanja na fokus grupe, istraživanje javnog mnjenja i društveni eksperiment, ukazuje na postojanje ozbiljnih problema kada je reč o kapacitetima medija i obrazovnih institucija da adresuju problem dezinformacija.

- Institucije Kosova još uvek nisu usvojile strategiju za unapređenje medijskog

³³⁸ *Zaključak fokus grupe sa medijima, videti Aneks 1 za detaljne nalaze ovih fokus grupa.*

obrazovanja. Hiljade školskih nastavnika i drugog osoblja nije prošlo odgovarajuću obuku i nema kapacitete da se posveti rešavanju problema dezinformacija. Štaviše, u Ministarstvu prosvete ne postoje studije ili analize koje identifikuju izvore informacija koje predstavljaju pretnju za dobrobit dece u zemlji.

- Kosovske institucije nisu finansirale ili proizvele bilo kakve obrazovne televizijske programe ili onlajn sadržaj, uključujući crtane filmove (na albanskom i srpskom), koji bi bili dostupni na Jutjubu i koji bi prenosili važne poruke, uključujući i to kako pravilno čitati vesti. Shodno tome, deca na Kosovu konzumiranju opasan i sumnjiv materijal koji se širi preko društvenih mreža i algoritama i koji potiče iz čitavog sveta.
- Postojeći regulatorni mehanizmi na Kosovu suočavaju se sa ograničenjima u borbi protiv dezinformacija. Nezavisna komisija za medije nema dovoljno kapaciteta da na odgovarajući način prati licencirane emitere i izrekne odgovarajuće kazne za kršenje etičkih načela. Na primer, za sve vreme trajanja rata u Ukrajini, ova komisija nije uspeła da spreči širenje ruske propagande putem licenciranih kanala.
- Medijima u zemlji nedostaje odgovarajuća profesionalna obuka da prepoznaju i identifikuju slučajevne kampanje dezinformisanja koje dolaze spolja. Veoma mali broj novinara zna da nadgleda i prati strane uticaje. Shodno tome, redakcije unutar zemlje su se nenamerno pretvorile u nesmotrene distributere propagande.
- Novinari unutar velikog broja medija rade bez prisustva urednika ili postojanja određenih uređivačkih standarda. To za posledicu ima da mladi ili neiskusni novinari često objavljuju sadržaj bez prethodne provere verodostojnosti svojih izvora.
- Mediji na Kosovu nastavljaju da promoviše novinarstvo iz jednog izvora i „lako novinarstvo“ gde se izjave i sadržaj sa društvenih mreža objavljuju bez kontekstualizacije ili označavanja izvora.

ANEKS I: REZIME FOKUS GRUPA

BIRN je sproveo nekoliko fokus grupa kako bi se procenila ranjivost kosovskog društva na dezinformacije - posebno na one u vezi sa bezbednošću i međuetničkim odnosima - i kako bi se identifikovali ključni izvori dezinformacija i utvrdili načini na koje institucije, preduzeća i organizacije civilnog društva mogu da se suprotstave ovoj pojavi. Fokus grupe su održane u kombinovanim fizičkim ili hibridnim formatima i okupile su pet do deset učesnika iz različitih sredina, uključujući urednike i članove Saveta za štampu, menadžere društvenih mreža u kompanijama, zvaničnike bezbednosnih institucija, novinare koji su podelili dezinformacije, kao i organizacije civilnog društva koje se bave dezinformacijama.

Pitanja su obuhvatala čitav niz problema, uključujući ranjivost kosovskog društva na strane uticaje i dezinformacije o bezbednosti i međuetničkim odnosima; korišćenje društvenih mreža; razlike u korišćenju društvenih mreža i izvora informacija između različitih etničkih i društvenih grupa; i kapacitete institucija i medija da se suprotstave dezinformacijama i da proveravaju činjenice. Neka od usmeravajućih pitanja bila su:

1. Koje su razlike između etničkih i društvenih grupa u korišćenju društvenih mreža i informacionih resursa?
2. Koji su kapaciteti institucija/medija da se suprotstave dezinformacijama i provere informacije?
3. Koji su kapaciteti preduzeća i civilnog društva u borbu protiv dezinformacija?
4. Koji su izvori finansiranja dezinformacija?
5. Koje su najopasnije platforme za distribuciju dezinformacija?
6. Koji su glavni izvori koji šire dezinformacije?

Fokus grupe su istražile kapacitete poslovnih subjekata i organizacija civilnog društva da se suprotstave dezinformacijama, izvorima finansiranja dezinformacija, najopasnijim platformama za širenje dezinformacija i ključnim izvorima širenja dezinformacija. Diskusije su se zasnivale na preliminarnim podacima dobijenim iz istraživanja.

Fokus grupe su imale za cilj da pruže bolje razumevanje dezinformacija u kosovskom društvu i da identifikuju strategije u borbi protiv ove pojave. Sledi rezime diskusija održanih u okviru fokus grupa:

Fokus grupa 1: Urednici i članovi Saveta za štampu Kosova

Poštovanje etičkih standarda:	Učesnici su istakli važnost da se poštuje Etički kodeks Saveta za štampu Kosova kao ključne preventivne mere protiv objavljivanja dezinformacija.
Izgradnja kapaciteta:	Naglašena je potreba za jačanjem sposobnosti Saveta za štampu Kosova s obzirom na njegovu ulogu kao samoregulatornog tela za pisane i onlajn medije.
Obuka za proveru vesti:	Fokus grupa je identifikovala jasnu potrebu za posebnom obukom o potvrđivanju lažnih vesti s obzirom na nedavna tehnološka dostignuća.
Uloga društvenih mreža: Javna medijska pismenost:	Učesnici su istakli ulogu društvenih mreža kao primarne platforme za širenje dezinformacija i važnost rešavanja ovog pitanja. Novinari, medijske organizacije ali i javnost treba da se obrazuju i upoznaju sa vrstom medijskog sadržaja koji se konzumira.

Fokus grupa 2 - Menadžeri društvenih mreža u kompanijama

Izazovi za medijske kompanije:	Medijske kompanije se suočavaju sa specifičnim izazovima u borbi protiv dezinformacija, što uključuje: različitu upotrebu društvenih mreža od strane pripadnika različitih etničkih i društvenih grupa, sposobnost institucija da se suprotstave lažnim vestima, finansiranje dezinformacija i zaštitu pojedinaca u novinskim pričama.
Poštovanje etičkih standarda novinarstva:	Fokus grupa je naglasila važnost poštovanja etičkih standarda profesije i implementacije postojećih propisa kako bi se ublažili efekti dezinformacija, kao i da bi oni koji prave prekršaje snosili odgovornost.
Poslovni subjekti i dezinformacije:	Raspravljalo se o pitanju kompanija koje nenamerno šire dezinformacije putem obmanjujućih reklama ili precenjenih prednosti proizvoda. Predlaže se rešenje u vidu saradnje između medijskih kompanija, vlada i organizacija civilnog društva u cilju stvaranja transparentnog i kredibilnog sistema evaluacija za medijske kuće.
Senzacionalistički naslovi i klikbejtovi:	Naglašen je problem senzacionalističkih naslova i obmanjujućih taktika „mamaca za klikove“, koje mediji obično koriste da podstaknu posete. Grupa je naglasila potrebu za etičkim izveštavanjem, izbegavanjem senzacionalizma i klikbejta, i fokusiranjem na tačan i informativan sadržaj.
Sveobuhvatna strategija za suzbijanje dezinformacija:	Grupa je naglasila potrebu za sveobuhvatnom vladinom strategijom za borbu protiv dezinformacija, koja uključuje snažne zakonske i regulatorne mere, inicijative za medijsku pismenost, prakse odgovornog izveštavanja i saradnju između svih relevantnih aktera.

Fokus grupa 3 - Bezbednosne institucije

Nedostatak saradnje i komunikacije među agencijama:	Učesnici su naglasili da ne postoji mehanizam za međuagencijsku saradnju i komunikaciju kao odgovor na dezinformacije. Ovo otežava agencijama da rade zajedno na identifikaciji, označavanju i rešavanju dezinformacija, posebno kada je reč o stranom uticaju.
Nedostatak smernica ili pravila:	Ne postoje smernice ili pravila koja klasifikuju informacije kao propagandu ili dezinformacije, zbog čega je agencijama teško da efikasno reaguju. Nedostatak uputstava takođe otežava pripadnicima institucija da prijave sumnje na dezinformacije.
Neodgovarajuće praćenje medija:	Grupa je napomenula da ne postoji softver ili mehanizam za praćenje medija, a rad mnogih medijskih kuća ne može da se prati zbog manjka vremena. Ovo omogućava da se dezinformacije nekontrolisano šire.
Ograničeni resursi i loša raspodela:	Iako su neki resursi dostupni za edukaciju i istraživanje, oni se ne koriste efikasno. Grupa je razgovarala o potrebi za izgradnjom kapaciteta unutar institucija kako bi se bolje razumeo ekosistem dezinformacija i u skladu s tim dodelili resursi.
Nema proaktivne strateške komunikacije:	Trenutni pristup upravljanju informacijama je zastareo, sa kancelarijama koje samo odgovaraju na zahteve, umesto da se proaktivno bave dezinformacijama. Grupa je sugerisala da bi ove kancelarije trebalo da postanu proaktivnije u borbi protiv dezinformacija zasnovanih na specifičnim slučajevima ili narativima. Nedostaje i državna strategija za borbu protiv narativa.
Nedostatak direktiva viših vlasti:	Postoji potreba za uputstvima viših vlasti (Vlada, EU, drugi međunarodni akteri) kako bi se pomoglo u identifikaciji i označavanju (flegovanju) dezinformacija. Ovo bi pomoglo institucijama da razviju snažniji odgovor na dezinformacije.

Ova fokus grupa je ukazala na značajne propuste kod aktuelnog načina rešavanja pitanja dezinformacija. Učesnici grupe kažu da su neophodni bolja međuagencijska saradnja, smernice ili pravila, bolje praćenje medija, adekvatna raspodela resursa, proaktivna strateška komunikacija, smernice viših instanci vlasti i izgradnja kapaciteta unutar institucija.

Fokus grupa 4 - Novinari

Tri glavna izazova sa kojima se suočavaju mediji kada je reč o tačnom izveštavanju:	Žurba da se objavi vest, politički uticaj i pritisak da se održe dobri odnosi sa institucijama često dovode do širenja netačnih ili obmanjujućih informacija.
Nedostatak specijalizovanih odeljenja za proveru činjeni	Grupa je primetila da postoji potreba za specijalizovanim odeljenjima u okviru medija koji bi se bavili dezinformacijama. Neki mediji, npr. Kallxo.com, imaju pristup „visokotehnološkim alatima“ za označavanje (flegovanje) dezinformacija na društvenim mrežama, kao što je Fejsbuk.
Ograničene informacije o izvorima finansiranja dezinformacija:	Ne postoje jasne indikacije izvora finansiranja dezinformacija na Kosovu. Međutim, fokus grupa je pomenula slučaj jedne radio stanice u Albaniji koja širi kinesku propagandu.
Stav političara prema medijima:	Fokus grupa je naglasila da politički akteri koriste narativ „lažnih medija“ da naruše poverenje u novinare i etablirane medijske organizacije.
Digitalno doba je stvorilo haotičan ekosistem za širenje informacija:	Grupa je primetila da postoji značajna zloupotreba slobode govora na Kosovu, pri čemu mnoge stranice na društvenim mrežama i portali zloupotrebljavaju ovo pravo. Etablirane medijske organizacije mogu imati poteškoća da dopru do publike usred buke koju stvaraju manje kredibilni izvori.
Novinari treba da budu vođeni javnim interesom:	Fokus grupa je istakla potrebu za samoregulacijom i poštovanjem etičkih standarda. Novinari treba da daju prioritet javnom interesu i izbegavaju da budu pod uticajem novca ili drugih interesa.
Potreba da se razviju navike traženja i razmene informacija:	Javnost bi trebalo da se edukuje o tome da se informacije traže iz zvaničnih izvora, i da se ne treba oslanjati na društvene mreže. U demokratskom društvu, izjave zvaničnika i institucija treba da se dobijaju preko odgovarajućih kanala, a ne preko nezvaničnih platformi. Učesnici ove fokus grupe su identifikovali važne probleme u postojećem pristupu dezinformacijama. Da bi se odgovorilo na njih, moraju da se poboljšaju medijska pismenost i veštine kritičkog mišljenja u društvu, jer upravo oni utiču na to kako građani koriste i razumeju medijske sadržaje. Drugi korak je stvaranje specijalizovanog odeljenja za proveru činjenica u medijima i bolje poštovanje etičkih standarda.

Fokus grupa 5 - Organizacije civilnog društva koje se bave dezinformacijama

Rasprostranjenost dezinformacija:	Onlajn portali na Kosovu, uključujući i one na srpskom jeziku, podložni su široko rasprostranjenim dezinformacijama. Ovi slučajevi se često vrte oko kategorija i tema kao što su Specijalizovani sud, dijalog Kosova i Srbije, nasilje na internetu, mizoginija, KOVID-19 i strani uticaj na domaću politiku. Poslovno usmeren pristup mnogih portala takođe je identifikovan kao faktor koji doprinosi ovom problemu. Političarke su često meta, posebno tokom značajnih događaja kao što su izbori.
Dezinformacije u odnosu na neproverene informacije:	Potrebno je napraviti razliku između neproverenih informacija, koje mogu da šire mediji vođeni pristupom „mamac za klikove“ radi finansijske koristi, i dezinformacija koje su suštinski više obmanjujuće i štetne. Štetnije informacije se povećavaju tokom incidenata na severu i tako podstiču nasilje i seju raskol među zajednicama, i one prvenstveno dolaze iz medija na srpskom jeziku.
Dezinformacije usmerene na manjine:	Uznemirujući trend dezinformacija podstiče nasilje i govor mržnje prema manjinskim zajednicama, kao što su LGBTQI+ zajednica i zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Sličan trend postoji i kada su pitanju izbeglice koje dolaze sa Bliskog istoka i iz severne Afrike, odnosno iz Sirije i Maroka. Mediji, posebno onlajn mediji, često igraju značajnu ulogu u pojačavanju ove vrste sadržaja i retorike.
Uloga medija i novinarski integritet:	Mediji mogu igrati ključnu ulogu u pojačavanju ili smanjenju dezinformacija. Iako Udruženje novinara Kosova radi na poboljšanju kvaliteta novinarstva, postoji potreba da medijske kuće proveravaju informacije pre nego ih objave, izbegavaju jezik podela i unaprede svoju uređivačku politiku. Smatra se da su novi novinari i građani stariji od 60 godina posebno podložni dezinformacijama.
Institucionalna transparentnost i pristup informacijama:	I Nedostatak institucionalne transparentnosti i ograničen pristup informacijama pogađaju novinare, posebno one na početku karijere, pogoršavaju ekosistem dezinformacija i podrivaju kredibilitet institucija i medija.
Preporuke za borbu protiv dezinformacija:	Ključne preporuke uključuju potrebu da medijske kuće provere činjenice pre objavljivanja; rad na otpornosti građana na dezinformacije i jačanje kapaciteta medijskih regulatornih tela. Državne institucije takođe moraju unaprediti svoje sposobnosti i razviti strategije za suzbijanje informativnih kampanja protiv Kosova.

ANEKS II: DETALJNA METODOLOGIJA OVE STUDIJE

Praćenje sadržaja je obavljeno u periodu od 15. oktobra 2022. do 15. marta 2023.

Ovaj izveštaj definiše dezinformacije kao sve vidove lažnih, netačnih ili obmanjujućih informacija koje su osmišljene, predstavljene i promovisane da namerno naškode javnom interesu, ili su kreirane u svrhu ostvarivanja dobiti. Ova definicija je slična onoj koja se koristi u Izveštaju Evropske komisije o dezinformacijama.³³⁹

Metodologija se fokusira na tri stuba kako bi se analizirao uticaj koje su manipulacija informacijama i dezinformacije imale na širu javnost.

Za potrebe ove studije, praćeno je najmanje 100 izvora informacija, koji su bili podeljeni u sledeće grupe:

- koji je 40 televizijskih i onlajn medijskih platformi, aktivnih na nacionalnom i lokalnom nivou, uključujući strane medije prisutne na Kosovu, distribuiralo preko interneta;
- koji su distribuirala 63 naloga na društvenim mrežama Fejsbuk, Instagram i X (koji se do jula ove godine zvao Twitter), u vlasništvu 35 političara i visokih javnih funkcionera i 28 „influensera“ ;
- Sadržaj o kojem se raspravljalo u 10 političkih tok šou emisija na centralnim TV stanicama, distribuiran preko Jutjuba.

Terminologija koja je korišćena u izveštaju oslanja se na ključne koncepte dezinformacija iz Izveštaja EU za 2018. godinu „Konačni izveštaj ekspertske grupe na visokom nivou o lažnim vestima i dezinformacijama na internetu“ i Izveštaju Saveta Evrope o poremećaju informacija (videti tabelu u nastavku).³⁴⁰ Informacijski poremećaj podrazumeva da su sve pojave koje se

³³⁹ Evropska komisija, *Konačni izveštaj ekspertske grupe na visokom nivou o lažnim vestima i dezinformacijama na internetu*, 12. mart 2018

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

³⁴⁰ Claire Wardle & Hossein Derakhshan, *Informacijski poremećaj: ka interdisciplinarnom okviru za istraživanje i kreiranje sektorske politike* (2017). <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

TABELA: Terminologija o ključnim konceptima informacijskog poremećaja ³⁴⁴

1. Dezinformacija: Lažni ili obmanjujući sadržaj koji je kreiran, predstavljen i distribuiran sa namerom da dovede u zabludu ili obezbedi ekonomsku ili političku korist i koji može da naškodi javnom interesu. 2. Netačna informacija: lažan sadržaj, ali osoba koja ga deli ne shvata da je lažan, obmanjujući ili štetan. 3. Zlonamerna informacija: istinita informacija koja se deli sa namerom da nanese štetu. 4. Nedostajući kontekst: Sadržaj koji implicira lažnu tvrdnju bez direktnog navođenja. a) Lažno povezivanje: kada naslovi, vizuelni prikazi naslova ne podržavaju sadržaj. b) Obmanjujuće: obmanjujuća upotreba informacija za uokviravanje (frejmovanje) pitanja ili pojedinca. c) Mamac za klikove: obmanjujući i/ili preuveličani medijski naslovi ili deljenja na društvenim mrežama. 5. Izmišljeni sadržaj: novi sadržaj koji je 100% netačan i osmišljen da obmane i naškodi. 6. Skrivena reklama: promotivni materijal predstavljen kao vest. 7. Redistribucija informacijskog poremećaja: redistribucija dezinformacija, netačnih informacija i/ili zlonamernih informacija koje su objavili drugi mediji. 8. Satira ili parodija: nema nameru da naškodi, ali može da zavara.	9. Pseudonauka: predstavljanje nenaučnih ili pseudonaučnih tvrdnji kao naučnih činjenica. 10. Lažni sadržaj: kada lažni, izmišljeni izvori imitiraju prave izvore ili tvrde da su pravi. 11. Teorija zavere: eksplicitna ili implicitna tvrdnja o postojanju skrivenog zlonamernog plana, bez iznošenja dokaza za to. 12. Izmenjen: slikovni, audio ili video sadržaj koji je uređen ili sintetizovan van podešavanja jasnoće ili kvaliteta na načine koji mogu da obmanu ljude. 13. Delimično lažan: sadržaj koji ima neke činjenične netačnosti. 14. Narativ je „otvoreni skup priča, događaja i ideja koji su zasnovani na vrednostima i verovanjima kako bi odjeknuli kod ciljne publike. Narativ nastoji da pruži razumevanje problema smanjujući njegovu složenost i nudeći put ka poželjnom krajnjem stanju.“ a) Dezinformacioni narativ je niz neistinitih ili delimično istinitih priča koje čine hronološku celinu koja ima za cilj da namerno obmane, prevari, ili manipuliše javnošću. Dakle, dezinformacije ne treba ocenjivati kao zasebne jedinstvene delove, već kao deo veće celine, u okviru definisanog vremenskog perioda, koje koriste više tema kao podršku narativu.

dešavaju u „informativnom univerzumu“ podeljene u tri kategorije: dezinformacije, netačne informacije i zlonamerne informacije (dalje objašnjeno u tabeli ispod). Izveštaj je poslužio kao polazna tačka za niz izveštaja o dezinformacijama iz različitih zemalja Zapadnog Balkana koje je naručilo odeljenje EU StratCom.³⁴³

Skrejpovanje (scraping) podataka, praćenje sadržaja, kodiranje i društveni eksperimenti

U cilju identifikacije dezinformacionih trendova koji se objavljuju na televiziji, internetu i na društvenim mrežama, istraživači su koristili BIRN-ovu platformu za proveravanje dezinformacije koje objavljuju kosovski mediji. Ova platforma služi kao automatizovano rešenje za pomoć novinarima i drugima koji proveravaju činjenice. Ona ima mehanizam „Red Flag“ i može se koristiti da se pronađe izvor, datum objavljivanja, URL ili tema. BIRN je koristio svoju internu platformu da identifikuje dezinformacije, ali i druge alate na internetu kao što je CrowdTangle.

Pored toga, BIRN Kosovo je koristio Krypometer, svoju alatku za proveru činjenica koja je priznata od strane organizacije International Fact-Checking Network i koja sadrži arhivu od oko 500 priča sa dezinformacijama i misinformacijama iz protekle dve godine. Krypometer je pomogao da se identifikuju trendovi koji su se desili pre vremenskog perioda obrađenog u ovom izveštaju.

Kancelarije BIRN-a širom Zapadnog Balkana prate povrede digitalnih prava. U periodu od 1. septembra 2021. do 31. avgusta 2022. BIRN je u svojoj bazi podataka dokumentovao 782 povrede digitalnih prava.³⁴¹ Struktura ovih slučajeva je: Bosna i Hercegovina (77

³⁴¹ „Distorting the Truth: Hate Speech and Disinformation Fuel Digital Rights Abuses in the Balkans“, Annual Digital Rights Report 2022, Balkan Investigative Reporting Network, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2023/03/DISTORTING-THE-TRUTH.-HATE-SPEECH-AND-DISINFORMATION-FUEL-DIGITAL-RIGHTS-ABUSES-IN-THE-BALKANS.pdf>

³⁴² Claire Wardle & Hossein Derakhshan, *Informacijski poremećaj: ka interdisciplinarnom okviru za istraživanje i kreiranje sektorske politike* (2017). <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

³⁴³ „Ekspertska grupa na visokom nivou o lažnim vestima i dezinformacijama na internetu. Konačni izveštaj 343ekspertske grupe na visokom nivou o lažnim vestima i dezinformacijama na internetu“. Evropska komisija, mart 2018. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

³⁴⁴ Claire Wardle, and Hossein Derakhshan, „Informacijski poremećaj: ka interdisciplinarnom okviru za istraživanje i kreiranje sektorske politike“ (2017) h Claire Wardle & Hossein Derakhshan, *Informacijski poremećaj: ka interdisciplinarnom okviru za istraživanje i kreiranje sektorske politike* (2017). <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html

³⁴⁵ „Distorting the Truth: Hate Speech and Disinformation Fuel Digital Rights Abuses in the Balkans“, Annual Digital Rights Report 2022, Balkan Investigative Reporting Network, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2023/03/DISTORTING-THE-TRUTH.-HATE-SPEECH-AND-DISINFORMATION-FUEL-DIGITAL-RIGHTS-ABUSES-IN-THE-BALKANS.pdf>

slučajeva), Hrvatska (70), Mađarska (146), Kosovo (89), Severna Makedonija (83), Crna Gora (65), Rumunija (128) i Srbija (124). Slučajeve je evidentirala Fondacija SHARE, BIRN-ov partner i neprofitna organizacija koja promovira digitalna prava. Konkretno, na Kosovu, najčešće povrede digitalnih prava koje je BIRN evidentirao su manipulacija i propaganda (54 incidenta).

Kvantitativne i kvalitativne analize

Nakon procesa skrejpovanja (scraping) podataka odnosno ekstrakcije podataka sa veba i kodiranja sadržaja, svi obrasci za praćenje su kvalitativno analizirani kako bi se odredili glavni narativi manipulacije informacijama za svaku temu. Takođe, na osnovu primarnih podataka, istraživači su izračunali ukupan broj objavljenih članaka na istu temu; njihove objave u drugim medijima ili interakcije na drugim društvenim mrežama; video preglede; i domet objava (postova) na društvenim mrežama na različitim platformama.

Verifikacija ili potvrđivanje podataka

Podaci dobijeni monitoringom su prošli dvoslojnu verifikaciju, pet fokus grupa (detaljno u Aneksu I) i nezavisnu reviziju. Nacrt studije je podeljen sa tri nezavisna recenzenta radi povratnih informacija. Većina dobijenih informacija je uključena u finalnu verziju ovog istraživanja.

